

06

CHUDOBA, NEZAMĚSTNANOST

a další témata
Pražské školy alternativ

Pražská škola alternativ
Sborník 06

CHUDOBA, NEZAMĚŠTNANOST a další témata Pražské školy alternativ

Pražská škola alternativ – Sborník 06

Vydavatel:

Ekumenická
Akademie
Praha

Ekumenická akademie Praha
Sokolovská 50
186 00 Praha 8
Tel./fax: +420 272 737 077
www.ekumakad.cz

Grafická úprava:
Lukáš Silný

Vytlačeno na certifikovaném papíře
FSC (Forest Stewardship Council)
www.fsc.org

**ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG**

Vydání financovala Nadace Rosy Luxemburgové.
Obsah tohoto dokumentu je plně v zodpovědnosti
příjemce grantu a nelze jej v žádném případě považovat
za oficiální stanovisko Nadace Rosy Luxemburgové.

Rok vydání: 2012

ISBN 978-80-87661-03-1

06

CHUDOBA, NEZAMĚŠTANANOST

a další témata
Pražské školy alternativ

Pražská škola alternativ – Sborník 06

OBSAH

ÚVOD:

Všichni jsme ohroženi pádem do chudoby	3
Markéta Vinkelhoferová (Ekumenická akademie Praha)	

CHUDOBA

Chudoba v České republice	5
Jan Kelbich	

Bezdomovectví a chudoba	8
PhDr. Pavel Pěnkava (ÚŘAD MĚSTSKÉ ČÁSTI Praha 1, Oddělení sociální prevence)	

CHUDOBA VE SVĚTĚ	12
Eduarda Heczková	

NEZAMĚSTNANOST

Budoucnost práce a její smysl	22
Ilona Švihlíková	

Nezaměstnanost jako součást trhu práce	29
Adam Novák	

ALTERNATIVY

Alternativa – možnost, nutnost, naléhavost?	38
Miloslav Formánek	

Rozvojová cesta překonání krize	41
Václav Exner (Alternativa Zdola)	

FEMINISTICKÝ CYKLUS PRAŽSKÉ ŠKOLY ALTERNATIV

Transnacionální mateřství	44
Petra Ezzeddine	

Transnacionální praktiky péče a deformovaná emancipace žen	47
Zuzana Uhde	

Adam Smith a emancipace ženy	53
Alena Wagnerová	

Na Pražské škole alternativ se podílejí:

Ekumenická akademie Praha	61
---------------------------------	----

Alternativa Zdola	62
-------------------------	----

Eurosolar – národní sekce evropského sdružení pro obnovitelné zdroje	63
--	----

Masarykova demokratická akademie	64
--	----

Iniciativa ProAlt	65
-------------------------	----

Socialistický kruh – SOK	66
--------------------------------	----

Socialistická Solidarita (SocSol)	67
---	----

česká koalice Social Watch	68
----------------------------------	----

Nová antikapitalistická levice	69
--------------------------------------	----

Nadace Rosy Luxemburgové	70
--------------------------------	----

Všichni jsme ohroženi pádem do chudoby

Markéta Vinkelhoferová (Ekumenická akademie Praha)

Více jak čtyři roky po vypuknutí hospodářské krize je jasné, že recepty vládnoucích elit na to, jak ji řešit, nefungují. V historii totiž nemá obdoby situace, kdy by se obtížná finanční situace zemí řešila tvrdými úspornými opatřeními (nutno podotknout, že se jedná zejména o škrty namířené směrem dolů – ke střední třídě a těm nejchudším). Díky nim je stále více lidí ohroženo pádem do chudoby prostřednictvím prekarizace, příliš nízkých výdělků, ztráty zaměstnání a dluhových pastí. Jak vážná je situace, můžeme sledovat v Řecku nebo Španělsku a pozadu nezůstávají ani Spojené státy americké. Po desetiletí vyspělé země sledovaly, jak se rozvojový svět marně snaží vymanit z chudoby i zadluženosti, a celkově vzato příliš nepomáhaly ani rozvojové programy. Nůžky se nepřestávaly rozevírat, a tak navzdory tomu, že například často vyzdvihovaná Indie má vysoký počet miliardářů, zbídačených lidí bez šance na lepší budoucnost přibývá. Lidí bez budoucnosti je nyní čím dál více i v Evropě a Americe. Přestává záležet na tom, ze které země člověk pochází, podstatné je, ze které je společenské vrstvy. V současné době jsme i v České republice svědky destrukce sociálního státu, který doposud – jakkoli měl mnoho nedostatků – fungoval. Před našima očima přibývá bezdomovců, sociálně vyloučených osob a lidí upadajících do chudoby. Zatímco mzdy stagnují anebo klesají, ceny potravin a energií letí nahoru. Nebude trvat dlouho a naše domácnosti se začnou mnohem více zadlužovat na základních potřebách. Takovouto situaci už několik desetiletí dobře znají například v USA. K tomu si připočtíme placení za zdravotní péči nebo školné a mnohým bude jasné, že se dluhů za celý život většina z nás nezbaví.

Přitom už desítky let existují návrhy řešení, jak současnou situaci zlepšit: patří k nim například rozvoj lokálních ekonomik, obnovitelné energie nebo družstevnictví. Ve větší či menší míře se daří v různých koutech světa takovéto aktivity rozvíjet. Tam, kde se to daří, mají alternativy k současnému neoliberálnímu kapitalismu na lokálních úrovních větší šanci ustát celosvětovou krizi. Tam, kde se to daří méně, žene nespokojenost obyvatele do ulic demonstrovat proti aroganci elit (v lepším případě) nebo se jejich hněv obrací k těm nejslabším (v případě horším). Je zřejmé, že řešení musí být politické a systémové: ustoupit od ekonomizace života (regulovat mocné finanční aktéry a přehodnotit funkci peněz), redistribuovat světové zdroje (kterých je stále pro všechny na planetě dost) a spravedlivě zaplatit za práci, které je obrovské množství (a přitom se za ni v čím dál větší míře platí příliš málo anebo vůbec). Cest k tomu, jak se vymanit z chudoby anebo zamezit pádu do ní, existuje spousta. V současnosti nám nezbývá než různými prostředky neustále tlačit na vládnoucí elity (zejména ty levicové), aby nezapomínaly, proč je občané volili. Nedávat jim klid, aby neměly jistotu, že jim asociální politika jednoduše projde. A hlavně v tom nepřestávat.

CHUDOBA

Chudoba v České republice

Jan Kelbich

Chudoba – problém každého z nás

Začněme tím, kolika osob v ČR se vlastně problém chudoby týká. Podle statistik je cca **8 % občanů ČR** občanů ohroženo sociálním vyloučením, naproti tomu ve **skandinávských zemích**, které jsou přitom známé velmi dobrým sociálním zabezpečením občanů a vysokou kvalitou sociálního státu, je to **15 %**. Tato skutečnost vypadá na první pohled rozporně. Je však způsobena volbou kritéria pro posouzení sociálního vyloučení. Tím je příjem menší než **60 % mediánu**. Medián není ovlivněn extrémními hodnotami, proto poskytuje jen velmi hrubou informaci, nevypovídá nic o konkrétních případech. Přitom existuje mnoho tragických lidských příběhů ve společnosti, i jen v samotné ČR, i když jejich počet může být v celkovém měřítku statisticky nevýznamný. Jejich počátky nebývají nijak zvlášť odlišné od životních příběhů kohokoliv z nás. Tedy i každému z nás se může přihodit životní událost, která nás přivede na „dno“. Tato skutečnost je sama o sobě dosti znepokojující, avšak vzhledem k velké apatii obyvatelstva je soustavně přehlížena a bagatelizována téměř celou společností.

Ačkoliv je počet osob bez přístřeší např. v Praze oficiálně uváděn v hodnotách cca 3 000 až 6 000 osob, je jich ve skutečnosti podstatně více. Podle odhadů, které zahrnují i ostatní osoby bez přístřeší, nikoliv jen osoby, u nichž je tento stav zjevný, je v celé ČR mezi 100 000 – 200 000 osobami bez přístřeší.

Co se týče příjmů obyvatelstva, nejčastěji bývá uváděn průměrný příjem, který je ovšem zvyšován extrémně vysokými hodnotami příjmů malého počtu osob. Z toho vyplývá, že naopak většina obyvatelstva pak nutně má příjmy nižší, než je průměr. Stále více se stáváme závislými na financích, jelikož dochází trvale ke zdražování produktů, zatímco příjmy téměř nerostou, někdy i klesají. Stále více služeb je zpoplatňováno, včetně těch, které jsme pokládali za samozřejmost a za právo, na které máme nárok. Viz např. poplatky ve zdravotnictví a vůbec nákladný, neefektivní i jinak nevhodný provoz zdravotních pojišťoven.

Sociální systém do určité míry přetrvává, či spíše přežívá z dob socialismu. V důsledku toho nejen že nesleduje vývoj a nereaguje na skutečné měnící se potřeby občanů, ale je, s odůvodněním úsporných opatření, soustavně likvidován vládami ČR posledních let. Zde si můžeme připomenout např. zrušení doplatku na bydlení. Ten, ačkoliv nebyl dobře zpracován v zákoně, přesto mohl alespoň některým osobám pomoci. Tito lidé nyní přicházejí i o tuto pomoc. Podobně můžeme zmínit např. opatření v souvislosti se zavedením zdravotnických poplatků, které mělo „zabránit negativním dopadům“ těchto poplatků na nízkopříjmové občany, je však spíše jen „na oko“.

Chudoba v ČR nepostihuje jen naše občany, ale také cizí státní příslušníky, kteří v naší zemi hledají buď možnost obživy, nebo útek před pronásledováním nebo jinou nepřízní osudu. Bývají zaměstnáváni často za ještě podstatně horších podmínek než občané ČR, často jim je vyplácena nelegální způsobem mzda nižší než minimální zákonná mzda. Mnoho z nich buď vůbec nemá zdravotní pojištění, nebo má jiný problém s přístupem ke zdravotní péči, včetně té nevyhnutelné. Tyto problémy mívají i nezletilé děti cizinců žijících v ČR.

Příčiny chudoby

Existuje několik příčin chudoby, mezi hlavní z nich patří problémy v legislativě, finanční nigramotnost, agresivní chování subjektů trhu. Současná legislativa buď nedostatečně nebo vůbec neřeší řadu výjimečných životních situací, v nichž se člověk bez pomoci neobejde. Nejsou řešeny bytové problémy osob s nedostačujícími příjmy k tomu, aby si byly schopny zajistit bydlení vlastními silami. Podpora v nezaměstnanosti je poskytována po omezenou dobu, nikde však není zajištěno získání nového zaměstnání v daném intervalu. Přiznání sociálních dávek, jejichž hodnota obvykle nedosahuje potřebných částek k danému účelu, je podmíněno často nesplnitelnými kritérii, popř. dalšími nelidskými podmínkami, jako je např. zbavení se prakticky všeho hodnotného majetku nebo také uplatnění vlastních pohledávek a jejich vymáhání - což staví občana do role, kdy je člověk člověku vlkem.

Dalšími příčinami jsou finanční nigramotnost a neznalost trhu, což v zemi, kde řadu let fungovalo centrálně řízené hospodářství, lze čekat, a dále pak z druhé strany agresivní chování obchodníků a dalších prodejců na trhu. Připomeňme, že obchodníci jsou schopni vyvíjet neúměrný nátlak např. na seniory, a to např. na předváděcích akcích, kde se stává, že i umožnění vykonání tělesné potřeby podmiňují koupí zboží. Mnoho soukromých subjektů se velmi vtíravě, za pomoci tzv. sociálního inženýrství, podbízí s půjčkami, splátkovým prodejem apod. Přitom smlouvy bývají sepsány tak nesrozumitelně a nejednoznačně, že problém s jejich výkladem mívají i právníci. Občan, který takovou, přitom zcela nenápadně nevýhodnou až nebezpečnou, smlouvou uzavře, se dostává do tzv. dluhové pasti, ve které snadno může uvíznout na celý život. Připomeňme, že při tom všem je v kapitalistické společnosti faktem, že i sami obchodníci jsou závislostí na financích tlačeni do takového chování.

Následky chudoby

Následkem chudoby, tedy hmotné nouze, se v současné konzumní společnosti postavení člověka velmi zásadně mění. Dochází tak k jeho skutečnému, nikoliv statistickému, sociálnímu vyloučení, kdy se nemůže podílet na běžných činnostech a životě většinové společnosti. Prakticky k jakékoli běžné každodenní činnosti je nezbytné alespoň nějaké finanční nebo jiné hmotné zabezpečení. Jelikož nejpodstatnějšími potřebami a většinou také nejnákladnějšími jsou strava, bydlení, zdravotní péče, je takto sociálně vyloučený člověk permanentně ohrožený na zdraví a životě. Nemusím zdůrazňovat, o jak nedůstojný způsob života se jedná. V důsledku takové tísně, snahou o samotné přežití, jsou tito lidé často tlačeni k páchání existenční kriminality nebo jsou v jiném podobném konfliktu se zákony či jinými normami

chování, které na ně společnost klade. I v případech, kdy nedojde k tak extrémním následkům, mnoho těchto osob se i bez svého přičinění, proti své vůli zadlužuje, např. neuhrazením různých povinných poplatků, nutností cestovat ve veřejných prostředcích bez jízdenky apod., dostává se tak do dluhové pasti, která může často mít i doživotní podobu. Tyto skutečnosti by nás neměly nechat v klidu, ale měli bychom všichni společně bojovat o změnu. Je potřeba si uvědomit, že jde i o budoucnost každého z nás.

Jaké máme možnosti řešení?

Ačkoli je dobré a účtyhodné uskutečnit jakoukoliv i malou pomoc, malé zlepšení, jsem přesvědčen, že jedním z hlavních nástrojů by měla být změna legislativy. Je potřeba vytvořit zákony o sociálním bydlení, zdokonalit a precizovat zákon o pomoci v hmotné nouzi, nikoliv ho rušit, a to tak, aby představoval skutečnou účinnou pomoc, připravit účinné zákony proti lichvě, a zde, myslím si, můžeme jít skutečně daleko, posílit zákony proti diskriminaci (a to v práci, na úřadech i jinde), revidovat občanský zákoník (např. SJM, dědění dluhů apod.). Dalším významným článkem pomoci je charita. Nemálo lidí ji zavrhuje jako nesystémové řešení. Systémová řešení nemohou být hotova ihned, a to ani v případě otevřených cest a politické vůle. Do té doby má charitativní činnost své nezastupitelné místo, je jakousi první pomocí pro osoby, které se v současné době ocitnou v nouzi. Charitativní organizace však také nemají lehký život, v jejich činnosti se jim do cesty staví překážky ekonomické i legislativní. I ty je potřeba odstraňovat. Např. i dobře míněný zákon o veřejných sbírkách má i své negativní dopady.

Doprovodným programem může být osvěta, která by měla přinést občanům řadu užitečných informací. A to jak na jedné straně rady a varování před chováním, které vede k chudobě (např. neodůvodněné zadlužování), tak informace o skutečném stavu společnosti i o příčinách, následcích a realitě sociálního vyloučení.

Významnou silou může být také občanská angažovanost. V prostředí, kde působí silný lobbíng opačného ražení, není možné nechat vše jen na politikách, ale je potřeba jejich snahu podpořit také občanskými aktivitami, ať už jde o zapojení se do společenských organizací, jejichž činnost se této problematice dotýká, vlastní podíl na osvětě, účast na protestních akcích a jejich pořádání, organizování nátlakových akcí na vládu, popř. i projevy občanské neposlušnosti.

Bezdomovectví a chudoba

PhDr. Pavel Pěnkava

(ÚŘAD MĚSTSKÉ ČÁSTI Praha 1, Oddělení sociální prevence)

Bezdomovectví – multifaktorová problematika

Nutným předpokladem úspěšného řešení problémů souvisejících s nárůstem sociálně patologických jevů v naší společnosti je tyto problémy důkladně prozkoumat z hlediska jejich etiologie, vývoje, podmínek pro vznik, typologie a prevence.

Z odborného pohledu lze na bezdomovectví nahlížet jako na polyetiologický jev a to především v důsledku prolínání mnoha jiných sociálně patologických jevů, které jsou graficky znázorněny na diagramu č. 1. Příčiny vzniku nelze charakterizovat jako homogenní a zatím mezi odbornou společností nedošlo ke konsensu, který by ujednotil etiologii tohoto jevu. Nicméně každá nová odborná definice by měla vést k diskurzu mezi odborníky a šíření osvěty mezi společností, která v současné době této problematice nerozumí a z toho důvodu i nepodporuje její komplexní řešení.

Diagram 1 – sociálně patologický jev bezdomovectví a jeho souvztažnost s jinými problematikami (Pěnkava, 2010, s. 17)

Bezdomovectví a Chudoba

Svojí podstatou je chudoba neoddělitelnou součástí bezdomovectví. Ondřejkovič ji přímo spojuje s bezdomovectvím. „Ve své radikální podobě znamená chudoba bezdomovectví, nedostatek a bezbrannost, bídu a bezmocnost.

V této souvislosti často hovoříme o takzvané absolutní chudobě, kdy člověk nemá zabezpečen ani minimální životní standard ve výživě, ošacení a bydlení.“ (Ondrejkovič, 2000, str. 56).

Česká republika se při své vyspělosti, relativní štedrosti sociálního systému a životní úrovni potýká spíše se zchudlými částmi určitých sociálních skupin. Igor Tomeš ve své knize charakterizuje absolutní chudobu takto: *„Jako absolutní chudobu lze charakterizovat stav, kdy nedostatek (popř. absolutní nedostatek) prostředků neumožňuje uspokojovat základní životní potřeby (střecha nad hlavou, oděv, jídlo) do té míry, že je ohrožena sama existence člověka a hrozí mu smrt.*“ (Tomeš, 2001, str. 152).

Absolutní chudoba jako stav, kdy jednotlivec nevlastní žádné materiální hodnoty, nedisponuje úsporami a jeho měsíční příjem v případě, že není zaměstnán, je nulový, není zatím pro českou společnost dost dobře představitelná. Ohrožení života v důsledku absolutní chudoby je v našich podmínkách málo pravděpodobné, protože systém sociálního zabezpečení zajišťuje i pro nejméně schopné členy společnosti minimální standard pro přežití. Petr Ondrejkovič zmiňuje další aspekt: *„Absolutní chudoba dělá člověka neschopným být lidským a ohrožuje jádro jeho existence.*“ (Ondrejkovič, 2000, s. 56). Životní úroveň osob bez příštěší v České republice by při hypotetickém porovnání například s obdobnou situací lidí v Rusku byla pravděpodobně vyšší. Vliv na tento rozdíl nemá jenom ekonomická nebo sociální politika těchto dvou zemí, ale třeba i sociokulturní přístup k hodnotám, jako je život, solidarita, životní úroveň a v neposlední řadě pohled na zmiňovanou chudobu. A tak bychom mohli srovnávat vnímání bezdomovectví a chudoby například v Indii nebo naopak ve Spojených státech amerických.

Nicméně se lze ztotožnit s názorem Petra Mareše, že: *„Bezdomovci představují tu nejvíce viditelnou část chudých. Paradoxně tvoří v oficiálních statistikách část skrytou, nevidovanou. Je to i proto, že často nežádají z vlastní neznalosti i nekompetence o sociální dávky a nevyžadují pravidelně sociálních služeb.*“ (Mareš, 1999, str. 58). Život v chudobě značným způsobem ovlivňuje motivovanost či spíše nemotivovanost osob bez příštěší k způsobu řešení životních situací, který je odlišný od většinové části společnosti a často je pro ni nepochopitelný.

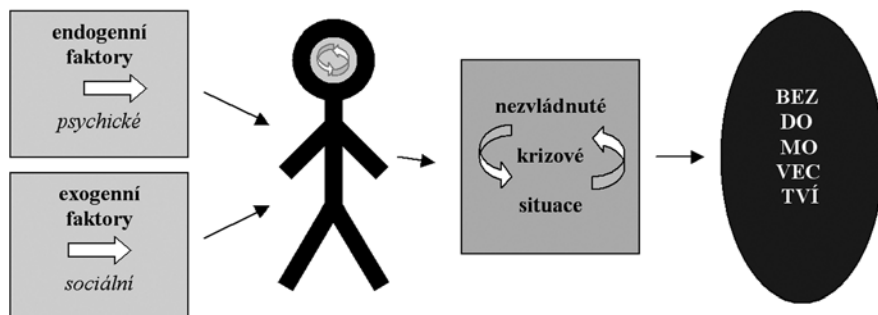
„I když se lidé spící v papírových krabicích na ulicích, v parcích a na nádražích velkých měst průmyslových zemí stali symbolem sociálního vyloučení a bídy uprostřed bohatství a blahobytu, dojmá bezdomovectví majoritní populaci mnohem méně, než ostatní důsledky chudoby. Zřetelněji než v jiných případech chápe totiž veřejnost bezdomovce jako „underserving“ chudobu a spojuje je s kriminalitou a alkoholismem, s nedostatkem vůle a s ignorováním sociálního řádu.“ (Mareš, 1999, str. 57). Tím Petr Mareš vystihuje myšlení současné většinové společnosti, které je ovlivněno celou řadou faktorů, např. sociální politikou socialistického zřízení, zkrslujícími nebo až zavádějícími informacemi ze strany masmedií, nedostatkem relevantních a srozumitelných informací o příčinách, vývoji a důsledcích bezdomovectví.

Příčiny vzniku bezdomovectví

Abychom mohli pochopit bezdomovectví, musíme porozumět příčinám vzniku tohoto fenoménu. Velmi stručný výklad základních příčin vzniku problému bezdomovectví vychází ze skutečnosti, že i přes zajištění potřebných materiálních jistot (jakými jsou trvalé bydlení, trvalé zaměstnání atd.), zůstává osoba bez příštěší vystavena trvalému riziku opětovné ztráty získaných hodnot. Uvedené riziko má přímou souvislost s problematickou socializací a následnou neschopností řešit obtížné životní situace společensky přijatelným způsobem.

Vzniklá recidiva je okolím takového člověka chybně hodnocena buď jako absolutní diletantství, nebo jako dobrovolná volba. „Zklamání z vlastního selhání a negativního pohledu okolí nakonec vede jedince k rezignaci, která představuje „přijatelný“ prostředek, umožňující smíření s vlastní životní tragédií a svým způsobem působí jako nevědomá ochrana před rizikem vzniku duševní nemoci.“ (Pěnkava, 2010, s. 22 - 23).

Diagram 2 – Příčiny vzniku bezdomovectví (Pěnkava, 2010, s. 17)

Bezdomovectví nevzniká „na zelené louce“. Bylo by naivní si myslet, že bezdomovcem se může stát každý. Pokud by to byla pravda, pak se každý může stát alkoholikem, drogově závislým, recidivistou atd. Dispozice k určitému deviantnímu chování se vyskytují v celé populaci, ale rozdíl mezi jedincem, který se něčeho dopustí (kriminální chování) nebo se stane závislým, (např.: na psychotropní látce) a jedincem, který zvládne vyřešit svoji životní krizovou situaci, je ve schopnostech, dovednostech a možnostech. Příčiny vzniku bezdomovectví mají dva hlavní základy (viz. diagram č. 2). Vnitřní neboli psychické (např.: nedostatečná emoční inteligence, sociální inteligence, funkční gramotnost atd.) a vnější, tedy sociální (např.: narušená sociální komunikace, projevy psychopatického chování atd.). Psychické a sociální faktory způsobují krizové situace, které jedinec nedokáže zvládnout a v jejichž důsledku podléhá bezdomovectví. Ve většině mediálních odkazů ale i v odborné literatuře se můžeme setkat převážně s upozorněním na projevy bezdomovectví zapříčiněné vnějšími faktory. Z těchto důvodů je důležité vnímat vznik příčin bezdomovectví z komplexnějšího hlediska.

Závěr

Bezdomovectví je vnitřním konfliktem jednotlivce, generujícím konflikty vnější se sociálním okolím, jejichž nejhorší důsledky jsou disharmonie se vztahovým prostředím a ztráta sociálního statusu občana většinové společnosti. Sociálně patologická problematika bezdomovectví má mnoho přívrásků. Jeden z nich je složitá cesta pojmosloví směřujícího k definici jevu a vystihujícího terminologii. Pokud lze určitý problém obtížně vysvětlit, předpokládá se, že i hledání způsobů jeho řešení bude procházet složitým vývojem. Jedná se o závažný společenský jev, který mimo jiné přímo souvisí s chudobou.

Použité prameny:

MAREŠ, P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Slon, 1999.

ONDREJKOVIČ, P. a kol. Sociálna patológia. Bratislava: Veda, 2000.

PĚNKAVA, P. Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010

TOMEŠ, I. Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost. Socioklub: Praha, 2001.

CHUDOBA VE SVĚTĚ

Eduarda Heczková

CO JE CHUDOBA?

Nejprve se pokusím o definici a charakteristiku chudoby a její ukazatele. Za základní definici chudoby lze považovat Definici chudoby podle OSN, která zní takto:

Chudoba je základní odepření možností a příležitostí a znesvěcení lidské důstojnosti. Znamená to neschopnost efektivně se podílet na životě společnosti. Znamená to mít nedostatek k uživení a ošacení rodiny, nemít školu nebo nemoci navštívit nemocnici, nemít půdu k vypěstování jídla nebo práci, aby si člověk vydělal na živobytí, nemít přístup k úvěrům. Znamená to nejistotu, bezmocnost a vyloučení jedinců, domácností či komunit. Znamená náchylnost k násilí a často to také znamená žití v omezeném a zranitelném prostředí bez přístupu k čisté vodě či hygienickým zařízením.

(Toto prohlášení bylo podepsáno všemi agenturami OSN roku 1998)

Světová banka považuje za extrémně chudé ty, kteří mají k dispozici méně než 1,25 dolaru na den v paritě kupní síly (PKS). PKS představuje přepočtení mezi měnami, který vychází z hodnot stejného „koše zboží“ v různých zemích. Chudoba je globálním problémem, který stojí v pozadí celé řady negativních vývojových tendencí společnosti a je spojen s řadou problémů, jako je například podvýživa, negramotnost, šíření infekčních nemocí apod. Díky globálnímu rozměru chudoby a provázanosti na další problémy přestal být boj s chudobou pouze morálním požadavkem, ale také nutností pro zachování stability světa.

Mnoho lidí dnes intuitivně vnímá chudobu jako stav, kdy člověk trpí hladem, podvýživou, nosí obnošené oblečení, nemá přístup k základní hygieně, nemá žádný domov, žebřá, je bez přístupu k pitné vodě, vzdělání či zdravotní péči. Obecně existuje shoda na tom, že chudoba nastává, když někdo snáší podstatně strádání spojené s nedostatečným uspokojováním základních potřeb, kdy trpí nedostatkem věcí nezbytných pro základní lidský blahobyť.

Chudoba patří mezi ty problémy, které lze zařadit do skupiny tzv. antroposociálních problémů, tak ale i do skupiny tzv. intersociálních. Je tomu tak proto, že chudoba je sice pandemickým jevem spojeným s problematikou „budoucnosti člověka“ ve vztahu k životním a společenským podmínkám, jež jsou jím samým vytvářeny na celosvětové úrovni bez rozdílu zemí, ale zároveň je soustředěna hlavně v rozvojových zemích. Ortodoxní pohled vnímá chudobu jako situaci, kdy lidé trpí nedostatkem peněz, a nemohou si proto koupit jídlo a uspokojovat další základní materiální potřeby. Řešení je spatřováno v transformaci tradičních „zastalých“ ekonomik na průmyslové a v produkci nadbytku. Klíčovým východiskem je neomezený ekonomický růst ve svobodném tržním prostředí. Tento přístup nadřazuje západní model a znalosti, pro které jsou charakteristickými znaky drancování přírody, spoléhání na expertní znalosti, velké kapitálové investice do ambiciózních projektů, vyspělé technologie apod.

Alternativní pohled vnímá chudobu jako stav, kdy lidé nejsou schopni uspokojit své materiální a nemateriální potřeby svým úsilím. Tento přístup se snaží vytvářet lidský blahobyt pomocí trvale udržitelné společnosti v sociální, kulturní, politické a ekonomické oblasti. Staví na soběstačnosti, přiznání vlastní hodnoty přírodě, prosazuje posílení okrajových a opomíjených skupin (ženy, domorodci, etnické skupiny), spoléhá na místní znalosti a technologie, malé investice v rámci menších projektů.

OSN specifikuje příjmovou chudobu extrémní (resp. absolutní) jako nedostatek příjmů nezbytných pro zajištění základních výživových potřeb, obvykle charakterizováno na základě minimálních kalorických požadavků, a celkovou chudobu (resp. relativní) jako nedostatek příjmů nutných k zajištění základních nevýživových potřeb, jako je oblečení, energie a přístřeší, tak i zajištění výživových potřeb. Základním cílem měření chudoby je určení hranice chudoby, tj. hranice, pod níž je pro společnost chudoba jejích členů nepřijatelná a nutí ji, aby na osud osob, které se ocitnou pod úroveň této hranice, reagovala pomocí své sociální politiky. Po určení této hranice lze přistoupit k plnění dalšího cíle měření chudoby a to je určení rozsahu osob žijících v chudobě, které je v praxi úzce spjato s určením rozsahu osob oprávněných k nároku na sociální pomoc od společnosti.

Za hranici chudoby se považuje *životní minimum*, které se dělí na hladinu existenční a sociální. Obecně se pod pojmem životního minima rozumí takový soubor statků a služeb, který umožňuje domácnosti nebo jednotlivci uspokojovat jejich potřeby v míře uznané společností v dané době za minimálně nezbytné. Lze jej chápat jako zabezpečení základní potřeby jedince. V naturálním vyjádření to jsou základní biologické potřeby člověka: potraviny, bydlení, ošacení, ochrana zdraví, kulturní úroveň a udržování určitého intelektu. Životní minimum je nejčastěji definováno jako práh chudoby.

Existenční minimum je možno chápat jako souhrn statků a služeb, bez jejichž uspokojování by došlo k ohrožení života a zdraví člověka, neumožňuje uspokojovat potřeby sociálního charakteru. Stačí pouze na úhradu minimálních nákladů na základní, hlavní životní potřeby člověka. Má chránit člověka před fyziologickým strádáním.

PŘÍČINY CHUDOBY

Existují příčiny politické, ekonomické a sociální, demografické a environmentální.

Politické příčiny:

a) Ozbrojené konflikty

Válečné konflikty odčerpávají finanční, lidské i přírodní zdroje, které by jinak byly využitelné pro rozvoj země. Kromě toho často přispívají k zadlužení daných států.

b) Nedůsledné embargo na dovoz zbraní

Nedůslednost dodržování zákazů obchodování se zbraněmi se zeměmi, které jsou ve válečném konfliktu, umožňuje udržet tyto konflikty při životě. Nedostatek zbraní a střeliva by války poměrně rychle ukončil a donutil zainteresované strany jednat.

c) Vysoce korupční prostředí

Korupce nutně odčerpává finanční zdroje, které by jinak mohly být využitelné pro rozvoj země, podporuje nízkou politickou kulturu a demotivuje jedince k osobnímu rozvoji. Korupce v rozvojových zemích má svou dlouhou a hlubokou „tradiční“.

d) *Autoritářské a diktátorské režimy*

Nízká vymahatelnost práva, včetně lidsko-právních norem, je jednou ze základních charakteristik autoritativních a především diktátorských režimů. Investice v takových zemích jsou vysoce rizikové.

Ekonomické a sociální příčiny:

a) *Vysoká zadluženost rozvojových zemí*

Splátky dluhů a jejich úvěrů (případně dalších poplatků) odčerpávají finanční zdroje, které by jinak mohly být využity pro ekonomický a sociální rozvoj. Dalším problémem jsou případy, kdy jsou peníze spláceny za dodávky zbraní; za neefektivní rozvojové projekty, které původně měly umožnit rozvoj a generovat zisk na splácení půjčky; nebo za korupci a špatnou vládu předchozích autoritativních struktur.

b) *Nestálé ceny přírodních zdrojů*

Kolísající, případně nízké ceny přírodních zdrojů, surovin a zemědělských produktů na světových trzích vytvářejí prostor pro nízkou sociální i ekonomickou stabilitu a nižší potenciál pro místní či zahraniční investice (nejistota jejich návratnosti). Přitom export některých nejméně rozvinutých zemí je založený pouze na jedné či několika komoditách, čímž je vytvářeno prostředí pro ekonomickou závislost na produkci daných komodit, ekonomickou nestabilitu danou (neovlivnitelným) vývojem cen na světových trzích a vysoké riziko vzniku monopolů, na kterých vlády rozvojových zemí budou ekonomicky závislé.

c) *Vysoká nezaměstnanost a absence záchranné sociální sítě*

Nezaměstnanost obecně vytváří sociální i ekonomickou nestabilitu, přispívá k rozšiřování chudinských čtvrtí (slumů) a růstu kriminality. Speciálním fenoménem je frustrace z dlouhodobé nemožnosti pracovat.

d) *Kulturní a náboženské tradice*

V některých regionech místní kulturní a náboženské tradice (kastovní systém, postavení žen) nedovolují dostatečně zapojit určité vrstvy společnosti do ekonomických struktur země (zákaz vykonávání určitých povolání), čímž se tento stát připravuje o ekonomickou produkci dané skupiny obyvatel (např. ženy v některých islámských státech mohou vykonávat jen určité pracovní pozice, třeba ve školství či zdravotnictví apod.).

e) *Nedostatečná zdravotní péče a výskyt závažných onemocnění*

Nedostatečná zdravotní péče má vliv na nižší ekonomickou výkonnost země, vyšší dětskou úmrtnost a tím nepřímo i na vyšší porodnost a také na nižší očekávanou délku života. Kromě toho nedostatečný zdravotní systém vyžaduje vyšší náklady na zdravotní péči ze strany rodiny či jednotlivců.

f) *Nedostatek vzdělání a kvalifikovaných pracovních sil*

Níže vzdělanostní struktura v rozvojových zemích vytváří mnohem nižší potenciál pro investice důležité pro ekonomický rozvoj. Za opačný příklad bývají označovány země střední Evropy, kde právě vzdělaná pracovní síla vytváří jeden z hlavních stimulů pro příchod zahraničního kapitálu.

g) *Nedostatečná dopravní a technická infrastruktura*

Nevyhovující nebo nedostatečná dopravní (silnice, železnice, letiště) a technická (přístup k internetu a dalším službám) infrastruktura vytváří nižší potenciál pro investice a soukromé podnikání.

Demografické příčiny:

a) Vysoká hustota obyvatelstva

Vysoká hustota obyvatel způsobuje nízkou dostupnost zdrojů, jejich rychlé čerpání a vyšší znečištění prostředí.

b) Vysoká porodnost

Vysoký počet narozených dětí odčerpává zdroje nutné pro potenciální rodinné investice (vzdělání, zdraví, hygiena, bydlení, podnikání atd.).

Environmentální příčiny:

a) Půdní degradace a odlesňování

Půdní degradace snižuje zemědělskou produkci. Tím způsobuje ekonomický propad a přispívá k migracím do měst (urbanizace). Masivní odlesňování má za následek nedostatek přírodních zdrojů, možnou změnu místního klimatu a srážkového režimu.

b) Znečištěné prostředí

Znečištěné životní prostředí – především zdrojů pitné vody a ovzduší – způsobuje vyšší úmrtnost a míru onemocnění obyvatel. S tím samozřejmě souvisí vyšší náklady na lékařskou péči a pojištění. Z pohledu státu se může jednat o nedostatečně využití investice do vzdělání jednotlivců, kteří zemřou nebo vážně onemocní „předčasně“.

c) Změna klimatu

Mezi nejčastěji uváděné způsoby změny klimatu patří právě změny srážkových režimů, větší frekvence a intenzita tropických hurikánů i častější dlouhodobější periody sucha. Následkem toho dochází ke snížení zemědělské produkce, snížení ekonomické stability a dostupnosti přírodních zdrojů. Postižená oblast má tak nižší potenciál pro příchod nových investic a pro rozvoj obecně.

d) Přírodní katastrofy

Některé rozvojové regiony, jako např. jižní Asie, jihovýchodní Čína nebo Střední Amerika, jsou enormně zatíženy přírodními katastrofami (periodické povodně, velké sesuvy půdy, zemětřesení, hurikány či opakující se sucha), které mají velký potenciál ovlivnit rozvoj dané země. Následkem mohou být úmrtí obyvatel, zničení jejich obydlí a míst, kde vykonávají svá zaměstnání, nízká dostupnost přírodních zdrojů, ekonomická nestabilita, zničení infrastruktury a nižší potenciál pro investice.

SVĚTOVÁ CHUDOBA V ČÍSLECH

- Téměř polovina světa, což je víc jak 3 miliardy lidí, žije za méně než 2,50 USD na den.
- 1,3 miliardy lidí má menší příjem než 1 USD na den
- 1 miliarda dětí žije v chudobě (každé druhé dítě na světě)
- 1 miliarda lidí bez přístupu k nezávadné pitné vodě
- 1,6 miliardy lidí bez přístupu k elektrické energii
- 3 miliardy lidí žijí v nevyhovujících hygienických podmínkách
- 860 milionů lidí hladoví (z toho 160 milionů dětí)
- každý den umírá 100 000 lidí hladem a 30 000 z nich jsou děti mladší pěti let
- 800 milionů lidí nemá přístup ke zdravotní péči
- 200 milionů dětí je využíváno jako pracovní síla

- téměř 1 miliarda lidí jsou analfabeti
- HDP 41 vysoce zadlužených chudých zemí dohromady je menší než kombinace bohatství sedmi nejbohatších lidí na světě.
- Čtyři pětiny celkového světového bohatství vlastní necelých 20 % lidí.
- Částka 700 miliard dolarů, kterou Washington vydal na odvrácení bankovního krachu, by stačila, aby během dvou let vymýtla na celém světě nejhorší chudobu. Tato částka představuje jen čtvrtinu toho, co USA vydaly na válku v Iráku.

NEJCHUDŠÍ ZEMĚ SVĚTA

Mezi prvními v žebříčku nejchudších zemí světa se nachází Tanzanie, Zimbabwe a Burundi.

Tanzanie

Průměrná délka života je 52 let, pod hranicí chudoby žije 88,5 % obyvatel. MMF za zdárný příklad své finanční politiky například předkládal také Tanzanii.

Pojďme se tedy podívat, jaká je situace v této zemi: 80 % tanzanské populace přežívá s jedním talířem kaše z kukuřičné mouky na den, a to si mohou dovolit jen díky dotacím vlády do zemědělství. MMF ale nařídil úsporný balíček – zrušení dotací do zemědělství. Mnoho farmářů tak zkrachovalo a ostatní neměli na potřebná hnojiva. Výsledkem byla třetinová produkce kukuřičné mouky a její cena se tím zdvojnásobila. Nastal hladomor a bída. Nemocnice, které dříve poskytovaly bezplatnou péči chudému obyvatelstvu, dnes nemají žádné finanční prostředky na léky. Zvýšila se dětská úmrtnost a počet nakažených HIV. Díky zrušení dotací do školství je školné za jeden rok (v přepočtu asi 85 Kč na dítě) pro většinu rodin nedosažitelné, a tak zhruba 70 % dřívějších školáků dnes už školu nenavštěvuje. Tím se samozřejmě velmi prohlubuje negramotnost, což má zpětný vliv na zaměstnanost, životní úroveň a jiné faktory. Zahraniční dluh Tanzanie činí 7,6 miliard dolarů.

Zimbabwe

Průměrná délka života je 45,8 let, pod hranicí chudoby žije 80 % obyvatel.

Hospodářství Zimbabwe od roku 2000 pokleslo o třetinu. Země se nachází v obrovské ekonomické krizi, trpí největší inflací na světě vůbec. Na běžném trhu není k dispozici základní zboží a zemí zmítá hladomor. Nezaměstnanost je nejvyšší v Africe, její míra je uváděna v průměru 80 %. Zahraniční dluh Zimbabwe činí 7,7 miliard dolarů.

Burundi

Průměrná délka života je 58,9 let, pod hranicí chudoby žije 80 % obyvatel.

Přes 90 procent populace žije na venkově, většina lidí získává obživu z farmářství. Hlavním exportním artiklem je káva. Burundi má velké ekonomické problémy. Země se ocitla v dluzích, protože světové ceny kávy, hlavního zboží určeného k exportu, poklesly. Burundi je velmi hustě osídlena. Farmy jsou velice malé a mnoho rodin si obděláváním půdy nevydělá ani na skromné živobytí. Dalším problémem je eroze půdy a snižující se výtěžnost zemědělské plochy, která vede k omezení výnosů z polí. Burundi má velice uboze vybudovanou infrastrukturu. Silnic je málo a mnoho lidí nemá přístup k čisté vodě. Zahraniční dluh Burundi tvoří 1,3 miliardy dolarů.

CHUDOBA V USA

Chudoba se nevyhýbá ani takové zemi, jako je USA. Není sice tak velká jako v chudých zemích, ale na vyspělé zemi je ostudná. Všechna čísla vztahujeme k tomu, že v USA žije asi 300 milionů lidí.

Asi nejvíce nás šokuje, když se dozvídáme, že v USA jsou lidé, kteří trpí hladem. A není jich málo: 49 milionů. A co je ještě horší – v USA hladoví každé čtvrté dítě. Je signifikantní, že udávaný počet hladových je stejný jako počet lidí bez zdravotního pojištění. Jedno lékařské ošetření může snadno odčerpat zbývající finance většiny těchto lidí. Ústav medicíny Národní akademie věd odhaduje, že každý rok zemře 18 000 Američanů, protože si nemohou dovolit zdravotní pojištění. Podle nového průzkumu se odhaduje, že 79 milionů dospělých žijících ve Spojených státech má nyní problémy při placení účtů za zdravotní péči nebo splácí půjčky za zdravotní služby. Zprávu vydala organizace Commonwealth Fund. Sužující podmínky, pojistné krytí a stoupající ceny zdravotní péče také přispívají k tomu, že mnoho pacientů odmítá nezbytnou zdravotní péči kvůli obavě z finančních dluhů. 45 % dospělých Američanů uvádí, že vysoké náklady na zdravotní péči jim znemožnily přístup k nutné péči alespoň jednou v roce. Commonwealth Fund odhaduje, že téměř dvě třetiny dospělých ve Spojených státech – 116 milionů lidí – nemělo přístup k nutné zdravotní péči z důvodů vysoké ceny. Buď nebyli loni pojištěni vůbec po celý rok, nebo alespoň několik měsíců.

Zdravotnická organizace Remote Area Medical Group (RAMG), která byla kdysi zaměřena na poskytování zdravotní péče odloučeným komunitám v rozvojových zemích, se nyní soustřeďuje na poskytování bezplatné péče pro miliony nepojištěných ve Spojených státech. RAMG zřídila provizorní vyšetřovny po celých Spojených státech. Stan Brock, její zakladatel, říká: *„Nejde jen o bezdomovce a nezaměstnané, ale jsou to i lidé, kteří zaměstnaní i nějaké pojištění mají, jenže to zkrátka nepokryje obrovské náklady na zdravotní péči v této zemi. Moc rád bych se dožil doby, kdy se RAMG bude moci vrátit na místa, kam skutečně patří, jako třeba na Haiti, do Dominikánské republiky a některých oblastí Afriky. Vytvořil jsem totiž tuto organizaci pro tyto účely, ale nyní jsme na mnoho let uvázaní zde ve Spojených státech, protože zdejší potřeba je tak ohromná.“*

Například během dvoudenní zastávky ve státě Tennessee vyšetřili lékaři z této skupiny přes 800 pacientů, kteří by se jinak k lékařům nedostali.

Nezaměstnanost v USA přesahuje 10 %. Jeden z každých šesti Američanů je nyní zapsán v nezaměstnaneckém programu. Téměř 10 milionů Američanů nyní dostává podporu v nezaměstnanosti. Jen 42 % nezaměstnaných však má nárok na nějaké dávky. Počet dětí bez domova je ve Spojených státech nejvyšší v historii. Uvádí to studie National Center on Family Homelessness. Každé pětáctýřicáté dítě je bezdomovcem a většina z nich je mladších sedmi let. Hrubým výpočtem se jedná o 1 300 000 dětí. Žijí v autech, zanedbaných motelových pokojích, stanových městech a kanalizačních potrubích.

CHUDOBA V EVROPĚ

Míra chudoby je v EU pojímána relativně a na národní úrovni, tedy v poměru k životnímu standardu ve společnosti, ke které jedinec přísluší. Za chudé jsou považováni ti lidé, kteří žijí v domácnostech s příjmy pod 60 % národního příjmového mediánu. Podle tohoto kritéria žije

v zemích Evropské unie v chudobě 16 % lidí. Silné materiální deprivace – hmotného strádání – dosahuje 8,1 % obyvatel EU. A chudobou či sociálním vyloučením je ohroženo dalších 23,4 % obyvatel EU. Chudí lidé mají velké problémy s bydlením. Tři miliony lidí – což je 1 % obyvatel EU – jsou bezdomovci nebo mají dočasné nebo ubohé (nedostatečné) bydlení. Dále mají problémy s nedostupností zdravotní péče z finančních důvodů. V tomto bodě je na tom nejhůř Lotyšsko, kde má tyto problémy 8,1 % populace. Dobře však na tom nejsou ani Rumunsko, Bulharsko, Řecko, Itálie, Kypr, Portugalsko a Polsko. Podobné problémy mají chudí občané EU i s finanční nedostupností léků. A vzhledem k placení školného na vysokých školách mají i menší příležitost k vysokoškolskému vzdělání. Velkým problémem v EU je i nezaměstnanost. Její míra je 11 % a stále stoupá. Z členských zemí Evropské unie má nejnižší nezaměstnanost Rakousko – 4 %. Nejvyšší nezaměstnanost v EU má Španělsko – téměř 25 %.

JAK CHUDOBU ŘEŠIT?

Vzhledem k tomu, že bohatý svět žije v kapitalistickém systému, není v současnosti možné systémové či alespoň systémovější řešení problematiky chudoby. Možné je jen její pomalé, částečné, postupné snižování. Jako příklady těchto snah bych uvedla **Rozvojové cíle tisíciletí**, oddlužení (**Milostivé léto 2000**) a **fair trade**.

Pro Spojené národy je omezení chudoby jedním z přednostních cílů. Valné shromáždění vyhlásilo období 1997 – 2006 Mezinárodní dekádou za odstranění chudoby. V Deklaraci tisíciletí se vedoucí představitelé celého světa zavázali do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí s příjmem nižší než 1 USD na den nebo do roku 2015 zajistit všeobecné základní vzdělání ve všech zemích pro všechny děti a zajistit jim rovný přístup ke všem úrovním vzdělání. Určili však řadu dalších cílů ve prospěch rozvoje a tím je například zajistit lidem bez rozdílu pohlaví, rasy a náboženství či světového názoru svobodu, rovnost, solidaritu a toleranci. K přijetí deklarace vedl dlouhý proces, po dlouhých jednáních již v roce 1970 na Valném shromáždění OSN se většina rozvinutých zemí zavázala přispívat na rozvoj chudých zemí. Do roku 1980 měly přispívat 0,7 % HND, do současnosti se to však podařilo jen pěti zemím.

Klíčovým aktérem v této oblasti je Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme – UNDP), který se na zmírňování chudoby zaměřuje jako na svůj hlavní cíl. UNDP vnímá chudobu jako komplexní jev, na jehož vzniku se podílí nedostatečné množství lidí, kteří se mohou podílet na chodu společnosti, příliš nízké příjmy a nedostatek základních služeb. Posláním UNDP je pomáhat vládám a občanským organizacím v posilování jejich schopnosti řešit problémy přispívající ke vzniku chudoby.

Světová banka odhaduje, že počet lidí žijících v extrémní chudobě se v letech 1990 až 1999 snížil přibližně o 125 milionů a že celkový podíl populace žijící za méně než dolar denně klesl z 29 % na 22,7 procent. Bohužel současné tempo poklesu nestačí na to, aby byl splněn cíl snížit chudobu na polovinu ve všech regionech světa do roku 2015.

Rozvojové cíle tisíciletí

OSN vyhlásila v roce 2000 novou iniciativu nazvanou Rozvojové cíle tisíciletí zaměřenou na boj proti světové chudobě a zaostalosti. Tato iniciativa představuje v současnosti největší rozvojový program na světě, který ročně přerozděluje desítky miliard dolarů ve formě oficiální rozvojové pomoci. Rozvojové cíle tisíciletí mají 8 hlavních cílů, jejichž naplňování či nenaplňování

je sledováno příslušnou sadou indikátorů. Rozvojové cíle tisíciletí jsou také jasně časově vymezené. Všechny cíle by, pokud možno na celosvětové úrovni, měly být splněny do konce roku 2015. V tomto textu se budu zabývat především prvním bodem Rozvojových cílů tisíciletí, jenž si klade za cíl **odstranit extrémní hlad a chudobu**, ale dotknou se i bodů dalších.

Výroční zpráva OSN o plnění Rozvojových cílů tisíciletí za rok 2011 není ani příliš optimistické, ale ani příliš pesimistické čtení. Díky projektu Rozvojových cílů tisíciletí se již miliony lidí vymanily z chudoby, zachráněno bylo mnoho životů a více dětí chodí do školy. „*Snížila se mateřská úmrtnost, zlepšily příležitosti žen, přístup k pitné vodě i k lékařské péči,*“ píše v úvodu zprávy generální tajemník Organizace spojených národů Pan Kimun. Zároveň ale upozorňuje, že v mnoha jiných oblastech bude cesta k úspěchu ještě dlouhá. „*Zejména se to týká posílení postavení žen, podpory udržitelného rozvoje a ochrany nejchudších – tedy i nejzranitelnějších před následky krizí. Ať už se jedná o ozbrojené konflikty, přírodní pohromy nebo výkyvy cen potravin a energií,*“ upozorňuje šéf OSN.

Zpráva OSN o Rozvojových cílech tisíciletí za rok 2011 konstatuje, že chudoba je v mnoha zemích a regionech na ústupu. V některých nejchudších zemích došlo k výraznému zlepšení v oblasti vzdělání. Dochází ke snižování dětské i mateřské úmrtnosti, méně lidí umírá na malárii, AIDS i tuberkulózu. V neposlední řadě se zlepšil i přístup k pitné vodě. Přes ekonomický propad v letech 2008–2009 živěný finanční a potravinovou krizí bude pravděpodobně splněn cíl na celkové snížení chudoby. V roce 2015 se podíl chudých dostane pod hranici 15 procent (cíl je stanoven na 23 procent). Nelze ale přehlédnout, že globální trend je poháněn hlavně z východní Asie, ze všeho nejvíc z Číny. V jiných regionech, na prvním místě v subsaharské Africe, tak optimistická čísla nemáme.

Odpovědnost za splnění Rozvojových cílů tisíciletí nesou jak bohaté, tak i chudé státy a jejich představitelé, ale do této kategorie spadají i média, nevládní organizace, školy a dá se říci, že i člověk sám o sobě. Podstatnou roli zde hrají informace. Každá organizace hledá vlastní způsob řešení, protože ne na každou otázku mají stejnou odpověď. Avšak přes rozdíly v náboženství či pohledu na svět se sjednotily, aby přispěly k řešení ožehavého problému současnosti, který stále více rozděluje naši planetu, a tím je chudoba.

Odpouštění dluhů – Milostivé léto 2000 (Jubilee 2000)

Kampaň Jubilee 2000 neboli Milostivé léto 2000 vznikla v září 1997 na mezinárodní konferenci ve Wuppertalu, kde se na padesát účastníků z nejrůznějších občanských a církevních organizací shodlo na potřebě rozsáhlé aktivity, která by hledala řešení krizové zadluženosti chudých zemí naší planety. Z jejich jednání tehdy vyloučily především dva požadavky. Za prvé, realizace zásadního oddlužení chudých zemí světa v roce 2000, za druhé, nastolení nových a spravedlivých vztahů mezi dlužníky a věřiteli prostřednictvím zavedení mezinárodního insolvenčního práva. Na podporu kampaně vznikla petice, kterou do současnosti podepsalo přes sedmáct milionů lidí z celého světa. Kampaň má dnes podporu kolem dvou tisíc organizací z více než padesáti zemí, podporují ji také členové mnoha vlád a prezidenti řady zemí. Snažila se přesvědčit vlády jednotlivých států, především těch největších věřitelů, aby začaly jednat o spravedlivém odpouštění dluhů. V první fázi takové myšlenky odmítaly, ale postupně si uvědomily, že krizi je potřeba řešit a zahájily konkrétní jednání.

V Kolíně nad Rýnem, kde se v červnu 1999 sešel summit G7 se zástupci nejbohatších zemí, se museli otázkou oddlužení seriózně zabývat. Přislíbili zahájit program na oddlužení nejchudších a nejvíce zadlužených zemí, jehož cíle shrnulo německé ministerstvo rozvoje následně:

odepsat 35ti nejchudším zemím dluhy ve výši do 70ti mld. dolarů a prostřednictvím snížení dluhové služby použít ušetřené prostředky na boj s chudobou. To, že se po devíti letech podařilo dosáhnout oddlužení u 43 procent HIPC (tj. 22 procent nejchudších zemí) ve výši přibližně čtvrtiny přislíbené částky (počítáno z nominálního dluhu), lze skutečně jen těžko považovat za úspěch. Rozhodně se nejednalo o 100% oddlužení. Například Zambii měl být dluh snížen o 36 %, Bolívii o pouhých 19 %.

Ministerstvo financí Spolkové republiky Německo potvrdilo roku 2006, že dluhy, které mají oddlužované země u Světové banky (prostřednictvím agentury IDA), budou sice zcela odpuštěny, ale zároveň bude stejnou měrou snížena pomoc, která by jinak byla těmto zemím poskytnuta. IDA ovšem oddlužovanou částku dostane vyplacenu od G8, ale bude ji přerozdělovat všem jedenaosmdesáti nejchudším státům. Oddlužované zemi však vyplatí takto podstatně ukrácený podíl jen v tom případě, že splní podmínky G8, což znamená především odstranění všech obchodních bariér, do kterých se budou počítat i ochranná opatření, např. odmítání geneticky manipulovaných plodin, ochrana před jedovatými látkami apod. Nejchudší státy tak mají jen mizivou šanci získat z oddlužení více prostředků na školství, zdravotnictví a potravinovou bezpečnost. Mohou si však být jisty dalším omezením svých možností bránit se dovozu dotované produkce ze Spojených států, Evropské unie a Japonska. Tím, kdo na celé transakci opravdu vydělá, je skupina organizací spadajících pod Světovou banku. Jediným a rychlým prostředkem k odpuštění dluhů je zavedení dluhové arbitráže, která by legitimním způsobem nahradila hegemonii nejbohatších zemí.

Fair trade

Způsob prodeje, který bychom mohli označit jako jakýsi před-fair trade, uplatňovaly mnohé misionářské společnosti přinejmenším od 19. století jako formu podpory svých aktivit v misijských zemích a místních obyvatel. Historie fair trade, jak je vnímán nyní, totiž jako pomoc lidem z rozvojových zemí při průniku na jiný či globální trh při současném zajištění spravedlivé ceny za jejich produkty a práci při respektování určitých sociálních a environmentálních standardů, začíná v podstatě po druhé světové válce.

Fair trade je částí širšího proudu alternativních ekonomických aktivit, jako jsou etické banky, úvěrová družstva, projekty nevládních rozvojových organizací, církevních charit apod. Nějaká jednotná, v některém právním dokumentu zakotvená definice fair trade prozatím neexistuje. Zatím nejrepresentativnější definicí je zřejmě následující, na které se shodli členové platformy FINE při setkání v létě 1999: *Fair trade je alternativní přístup ke konvenčnímu mezinárodnímu obchodu. Je to obchodní partnerství, jehož cílem je udržitelný rozvoj pro vyloučené a znevýhodněné výrobce. Tohoto cíle se snaží docílit poskytováním výhodnějších obchodních podmínek, zvyšováním uvědomění spotřebitelů a kampaněmi.*

Spravedlivý obchod neboli fair trade je způsob obchodu, který dává příležitost pěstitelům, řemeslníkům a zaměstnancům v zemích Afriky, Asie a Latinské Ameriky, aby se užívali vlastní prací za důstojných podmínek. Fair trade je založen na partnerství mezi výrobcí na straně jedné a spotřebiteli na straně druhé. Výrobcům fair trade nabízí spravedlivé obchodní podmínky, důstojný život a možnost plánovat budoucnost. Spotřebitelům pak fair trade dává jedinečnou možnost se prostřednictvím každodenního nakupování snadno a účinně zapojit do snižování chudoby lidí na celém světě.

Hlavní principy fair trade

Spravedlivá cena: pěstitelé dostávají za své výrobky cenu, která jim umožňuje pokrýt náklady na výrobu a získat prostředky pro důstojné živobytí. Jedním z nástrojů jsou stanovené minimální ceny, pod něž nesmějí dohodnuté ceny mezi pěstiteli a obchodníkem klesnout.

Zákaz dětské práce: dětská práce, která narušuje právo na vzdělání a zdravý tělesný i duševní rozvoj dítěte, je zakázána.

Důstojné pracovní podmínky: pracovníci na plantážích, farmách a v dalších podnicích pracují v důstojných a bezpečných podmínkách. Dostávají mzdu, která pokrývá náklady na jejich živobytí.

Rozvoj komunit: povinností obchodníků certifikovaných podle standardů Fairtrade International je vyplácet družstvům výrobců tzv. sociální příplatek. Tento dodatečný příjem je investován do projektů místního rozvoje, zejména v sociální oblasti. Podpora rozvoje komunit ale probíhá i v tradičním systému fair trade bez certifikace.

Ekologická udržitelnost: škodlivé agrochemikálie a geneticky upravené plodiny jsou z fair trade vyloučeny. Podporovány jsou udržitelné pěstitelské a výrobní postupy, které zachovávají ekosystémy pro příští generace, ale také chrání zdraví pěstitelů i spotřebitelů.

NEZAMĚSTNANOST

Budoucnost práce a její smysl

Ilona Švihlíková

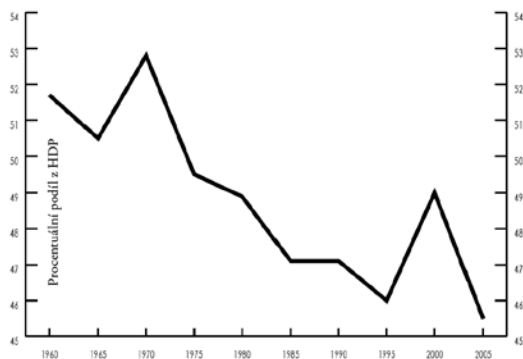
Nezaměstnanost, pracovní místa, jejich vytváření a ohodnocení patří k nejdiskutovanějším tématům současné krizové doby. Kořeny současné krize jsou s prací úzce spjaty. Proto, abychom je pochopili, musíme se vrátit do 70. let, kdy v ekonomice západních zemí došlo k několika zásadním jevům.

V 70. letech minulého století dochází (nejprve v nejvyspělejší zemi – USA) k dovršení poválečné obnovy, které signalizuje zpomalení ekonomiky. Spolu s tím se mění i struktura ekonomiky od průmyslu ke službám. Jednou z nejdůležitějších součástí těchto služeb budou později služby finanční.

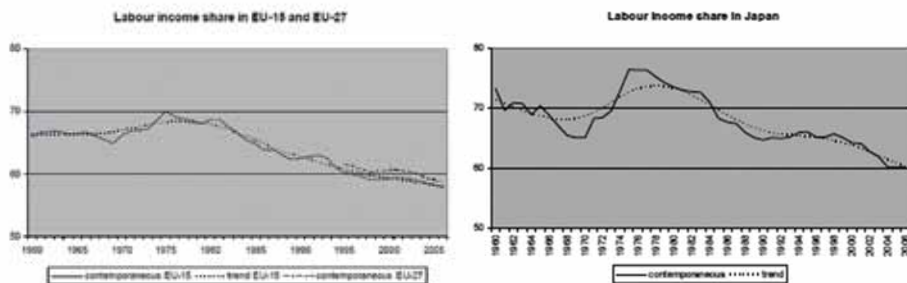
Jak uvádí ILO (Mezinárodní organizace práce), právě v 70. letech dosahuje svého vrcholu velice důležitý ekonomický ukazatel, tzv. wage share, neboli poměr mezd na HDP. Od té doby tento poměr slábne, což ukazuje na zhoršující se postavení faktoru práce (a posilující postavení kapitálu). Lze se domnívat, že hlavní příčinou tohoto vývoje, přetrvávajícího dodnes, je nástup pracovně úsporných technologií. Ty se následně projevují i v kategorii „jobless growth“, tedy růst, který však nevytváří nová pracovní místa. Z analýz ILO plyne, že na 1 % růstu HDP připadá jen 0,3% nárůst pracovních míst a to s klesající tendencí.

Situaci zhoršující se pozice práce demonstrují jasně následující grafy. Je třeba ještě zdůraznit, že pokles „wage share“ se týká zemí Západu, nikoliv celého světa.

Výlohy na platy a mzdy v USA v poměru k HDP

Zdroj: J. B. Foster – F. Magdoff: Velká finanční krize, str. 130

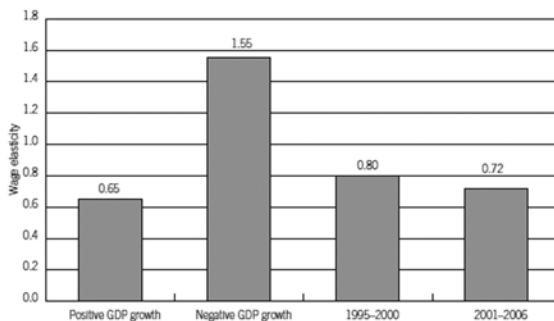

Z grafů je jasně patrné, že ve všech centrech „západního“ světa dochází k vyvrcholení poměru mezd na HDP v 70. letech a od té doby následuje více či méně strmý pokles.

Zdůrazněme, že se jedná o projev typický pro Západ, pro země, které dokončily svou poválečnou obnovu.

Je jasné, že vývoj mezd má hluboký dopad na kupní sílu obyvatelstva a potažmo také na spotřebu. V řadě zemí nicméně docházelo k nárůstu či alespoň udržení spotřeby přes zadlužování (typické u USA). Je ovšem logické, že takovýto vývoj není možné udržovat donekonečna. Podrobnější zhodnocení vývoje mezd nabízí další graf od ILO.

Comparative estimates of global wage elasticity

Vidíme na něm jednak dlouhodobý pokles mzdové elasticity, tj. odpoutávání se vývoje mezd od vývoje HDP v negativním smyslu slova. Růst HDP se do mezd promítá stále méně. Zajímavá je rovněž odlišnost v případě pozitivního vývoje, kdy mzdy reagují na růst pomaleji (elasticita 0,65). Růst se tedy do mezd přenáší jen omezeně. Přesně naopak je tomu ovšem v případě hospodářského poklesu. Pak mzdy klesají mnohem rychleji než HDP (elasticita překračuje hodnotu 1). Tyto údaje vysvětlují empirické zkušenosti z řady zemí postižených závažnými krizemi (např. Indonésie), kde se mzdy ani po několika letech růstu nevrátily na předkrizovou úroveň.

Jak se změnil trh práce v reakci na hluboké zlomy 70. let? Práce ztratila ve srovnání s kapitálem svou důležitost, pracovní úsporné technologie jsou tedy jednou z odpovědí na otázku, proč od 70. let oslabuje sociální stát a nastupuje neoliberální doktrína pod vedením USA (Reagan) a Velké Británie (Thatcherová).

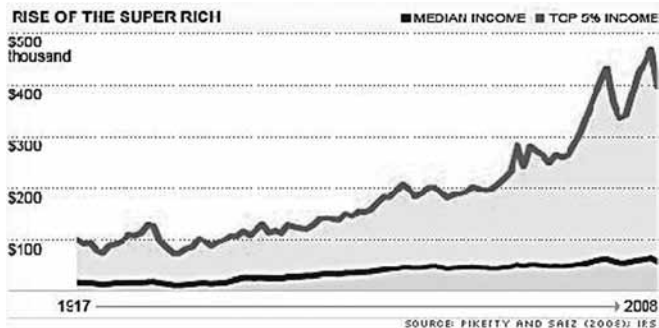
„Řešení“ problému strukturální nezaměstnanosti, která se právě poprvé objevuje v 70. letech i jako reakce na další ekonomické skutečnosti (ropné krize atd.), spočívá ve flexibilizaci trhu práce. Jde tedy o to, že faktor práce (lidé postupně z ekonomiky mizí) by se měl přizpůsobovat faktoru kapitálu. Navzdory všem flexibilizačním opatřením, ve kterých jistě prim hraje Spojené státy, má strukturální nezaměstnanost dlouhodobou podobu. Flexibilizace se týká jak pracovní doby (být firmě k dispozici neustále, na telefonu, víkendy, svátky, do noci), tak i pozice ve firmě (na smlouvu, není práce, jsi okamžitě propuštěn – v USA pod heslem „hire and fire“), stěhování za prací (v rekordních USA i 12x (!) za život, tj. bez pevného vztahu k jakémukoliv místu jako novodobý nomád), kompletní rekvalifikace (střídání mnoha různých profesí za život).

Vyústěním těchto politik je prekarizace práce, která se projevuje právě ve službách. Službový sektor nemůže fungovat sám o sobě (jak nyní zjišťují USA), protože ekonomika nemůže být založena na tom, že si navzájem prodáváme limonády a stříháme trávník. Mimo strukturálních slabostí spojených se sektorem služeb (např. obtížná odborová organizovanost) se nutně nabízí otázka: jaký další sektor? V 70. letech došlo k výše zmíněnému přesunu pracovní síly (a také podílu na HDP) právě do terciárního sektoru. A kam dále? Kam se dále bude přesouvat přebytečná pracovní síla?

Není pak překvapivé, že politiky flexibilizace práce (odstranění všech „zastaralých“ pravidel jako třeba zákoník práce) vedly k nárůstu pracující chudoby, což je fenomén jinak spojený jen s rozvojovými zeměmi. I zde se prvenstvím mohou „pyšnit“ Spojené státy, ale s politikou Hartz IV a mzdovou deflací posledních 10 let jim Německo zdárně šlape na paty. Ne nadarmo se v Německu říká, že jestli tam něco v posledních deseti letech rostlo, byl to export a nízko-výdělečný sektor.

Nákladový tlak spojený s poklesem růstu (západní ekonomiky se k růstu 50. a 60. let už nikdy nevrátily) vedl také k rozmachu nadnárodních firem a jejich přemísťování především pracovní náročných výrob do levnějších zemí. Tento trend nabral např. ve Spojených státech tak silnou dynamiku, že posledních 30 let hovoříme de facto o de-industrializaci USA. Tímto způsobem se dále prohlubuje nezaměstnanost a hospodářská slabost tzv. vyspělých zemí. Kombinace všech těchto tlaků se nutně musela projevit i na mikroekonomické úrovni. Hlavní identifikace již není pracující (tj. zaměstnaní), ale spotřebitel (značka). Nikoliv řekni mi, co děláš (protože to bude každou chvíli něco jiného, pokud vůbec něco), ale co nosíš, jaké cigarety kouříš atd. Umělá identifikace se značkou, která dává jednotlivci „image“ a téměř i smysl života (protože v práci již dávno není), dále prohlubuje rozpojení kupní síly a odráží se v nárůstu zadlužování domácností.

Rozpor mezi kapitálem a prací reflektovaný v kontinuálním poklesu „wage share“ se nutně musel projevit v nárůstu polarizace uvnitř zemí. Skupina ovládající kapitál je schopna ovládat politickou moc a nechávat si tvořit zákony „na míru“ – ovšem s oficiálním neoliberálním zdůvodněním a pohádkami o „stejných šancích pro všechny“ či o tzv. trickle down ekonomice. Tu podporoval např. G. Bush jr., přičemž její konkrétní podoba daňových výhod pro bohaté měla ekonomiku protéci i k těm dole. Stačí se podívat na následující obrázek, abychom zjistili, že se tak opravdu nestalo.

Příjmy nejbohatších začaly exponenciální růst, zatímco ostatní kategorie se musely spokojit se stagnací až s reálným poklesem. Není divu, že právě v USA přišel prof. Stiglitz s dnes již velmi proslulým článkem: Vláda jednoho procenta, jedním procentem pro jedno procento. A právě od tohoto článku (u nás vydaly Britské listy) se odvíjí hlavní heslo hnutí Occupy: My jsme 99 %.

Oslabující vyjednávací moc práce dobře demonstruje následující graf. Navzdory růstu produktivity práce mzdy nerostou, protože větší sílu má kapitál – a tedy i schopnost si nárůsty produktivity práce „uzmout“ – má k tomu i politickou podporu neoliberálních politiků. A jistě není opět žádná náhoda, že křivka produktivity práce a vývoje mezd se protíná – opět v 70. letech.

**Týdenní mzdy podřízených pracujících
(přečteno na r. 2012) a produktivita práce**

Současná krize je (také) krizí práce. I v té nejjednodušší úvaze platí, že nelze neustále oslabovat kupní sílu a zároveň po ní chtít, aby kupovala stále více a více zboží. Je ovšem smutným faktem, že značná část politické elity (i té tzv. levicové) si základní fakta neuvědomuje a má dokonce tendenci přijímat pravicová řešení (flexibilizace trhu práce), přestože všude, kde

byla zavedena, totálně selhala. Masa nezaměstnaných se pouze „přelila“ do kategorie pracující chudoba. Stejně scestné je se domnívat, že „pracovní místa budou, když obnovíme růst“. Tato úvaha ukazuje, že dotyčný si neuvědomuje technologickou podmíněnost ekonomik Západu a to, že tyto ekonomiky jsou schopné takříkajíc „jet na plný plyn“ a zároveň k tomu potřebují stále méně pracovních míst. S tím souvisí i v ČR podobný argument o dalším „lákání“ přímých zahraničních investic. Ten v delším horizontu vede jen k silnému tlaku na jakoukoliv vládu, aby nezhoršovala podmínky pro zahraniční investory (daně, sociální podmínky atd.), a k odlivu zisků z ekonomiky. Reformistická řešení zde nemohou pomoci (s výjimkou zkrácení pracovního týdne např. na 4 dny), protože současná krize ukazuje, že je potřeba mnohem hlubších, systémových změn. A ty se musejí týkat práce – otázka práce je v jádru každé alternativy k současnému neoliberálnímu kapitalismu.

Nejde o žádné blouznění, utopie či kavárenské představy změn společnosti. Pro systémovou změnu existuje řada zcela jasných objektivních důvodů:

- Pracovně-úsporné technologie podporují sdílení. Dohoda ACTA není nic jiného než snahou zachovat si (za protichůdných technologických podmínek) dominanci principu soukromého vlastnictví. Moderní technologie ale fungují na jiném modu – sdílení, spolupráce – který jde přímo proti soukromému vlastnictví. Řečeno jinak, systém vlastnických vztahů již není v souladu s technologickým vývojem, což je i jeden z mnoha důvodů „pnutí“ v systému.
- Západní populace stárne. S tím souvisí vyšší potřeba zdravotních a sociálních služeb. Ty jsou ovšem ze své podstaty veřejnými statky. Ale opět se neoliberálové nevzdávají tak lehce. Vymýšlejí různé cesty, jak tyto typické veřejné statky zexkluzivnit, tj. vyčlenit je pro trh a pro soukromé subjekty. Oslabování veřejné zdravotní péče, doplatky za léky, výběr vlastního lékaře, ale i zavedení penzijní „reformy“ jsou kroky tímto směrem. Jedná se o defenzivu sektoru soukromého vlastnictví, silně napojeného na (doposud) vládnoucí finanční oligarchii.
- Rostoucí ceny energií a zemědělských plodin. Rostoucí ceny energií jsou často zanedbávaným faktorem, technooptimisty odmítaným s tím, že „ono se něco jiného za ropu najde“, příp. že si nějak poradíme. Podceňují ovšem to, že moderní ekonomika stojí stále na ropě – od hnojiv po plasty, nemluvě o dopravě. Rostoucí ceny ropy se nutně odrazí v dopravě a mohou globalizaci zvrhnout v její pravý opak.
- Ekologická neudržitelnost současného socio-ekonomického uspořádání. Není jistě třeba opakovat, že pokud by Číňané či Indové (a těžko jim to nějak morálně odpiat) chtěli mít stejný životní standard jako např. Američan, naše planeta by na to se zdroji prostě nestačila.

Je třeba znovu zdůraznit, že jádro jakékoliv humánní alternativy vůči současnému systému musí vyřešit otázku práce, resp. rozpor práce kontra zaměstnání. Jak si ukážeme, práce je přímo nekonečné množství, jedná se ale o práci, kterou současný systém neuznává.

Mezi reformistické návrhy patří již výše uvedený 4-denní pracovní týden, který u nás propagoval již bohužel zesnulý Miloš Pick. Vzhledem ke spotřebě pak reformisté zmiňují lepší redistribuci bohatství, protože několik miliardářů prostě ekonomiku nerozjede a to ani tehdy, budou-li poptávat každý týden jednu jachtu. S redistribucí nutně souvisí i opětovné podřízení si finančního sektoru reálné ekonomice, protože právě finanční sektor se chová jako pijavice, která z reálné ekonomiky vysává zbytky zdrojů, aby je pak roztočila v neoliberálním kasinu (spekulace všeho druhu).

Mezi reformistické či velmi radikální (dle formy) návrhy je možno počítat také tzv. koncept care economy (pečující ekonomika, i když vzhledem k hodnotovému zakotvení by bylo správnější hovořit o společnosti péče).

Ekonomiku péče můžeme definovat jako takovou, v níž je péče o člověka a přírodu prioritou před ziskem. Takováto ekonomika (a společnost) může být spjata jak se smíšenou ekonomikou především skandinávského typu, tak i s radikálně odlišným systémem.

Hluboko pod povrchem konceptu najdeme dichotomii mužských hodnot: dravost, honba za ziskem, individualismus, které jsou typické pro dnešní systém. Naproti tomu ekonomika péče je charakterizována ženskými hodnotami (někdo by mohl říci lidskými, humánními hodnotami): spoluprací, solidaritou, vztahy a potřebností.

Ekonomika péče navíc reaguje na demografický vývoj západní společnosti (viz výše) i na rozpor mezi placenou a neplacenou (typicky ženskou) prací. Právě v oblasti výchovy, péče o staré, nemocné, postižené, ale i o naše životní prostředí či ve vědě a výzkumu je přímo nekonečné množství pracovních míst. Pečující společnost by nutně byla inkluzivní, vytvářela by nové instituce, jinou politickou i společenskou kulturu (kooperativní, založenou na vztazích, nikoliv konkurenční založenou na boji). Hloubka změny by opravdu mohla být radikální. Přesto jsou s ekonomikou péče spojeny některé otazníky.

To, že dnes i v zemích charakteristických jako státy blahobytu (welfare states), typicky Skandinávie, dochází k zhoršování sociálních standardů a pronikání soukromého sektoru, je známý fakt.

Ve světle systémové změny by nicméně bylo třeba osvětlit způsob financování veřejného sektoru. Je nabíledni, že cesta asi nepovede přes tradiční systémy sociálního pojistného, příp. nárůstu daní z příjmu fyzických osob. Jako alternativy se jeví např. daň z finančních transakcí či bankovní daň. Ta by ale zároveň předpokládala, že finanční sektor zůstane v podobné formě jako dnes, což je se systémovou změnou poněkud v rozporu.

Čistým systémovým řešením by bylo zavedení základního (tzv. nepodmíněného) příjmu na úrovni, který by zavedení společnosti péče umožňoval. Je třeba uvést, že v podhoubí evropských občanských iniciativ již vznikly dokumenty požadující zavedení základního příjmu na úrovni EU.

Všechny činnosti péče (o lidi i krajinu) mají ale neziskový charakter (pokud je dodržena podmínka inkluzivity). Jsou tedy těžko slučitelné s dominancí soukromého vlastnictví. I tak se ale objevuje otázka, kdo by byl ve společnosti péče poskytovatelem. Příznivci státu nutně čelí obvinění z paternalismu, který se neukázal být příliš šťastným řešením, protože mimo jiné vedl k pasivitě občanů. Komunita (v současné době např. neziskové organizace) jako hlavní poskytovatel zase může vzbuzovat obavy z konkurence několika systémů péče a velkých rozdílů mezi lokalitami. Je možná kombinace: stát jako garant úrovně péče v širokém smyslu slova a aktivní zapojení občanů do jejího poskytování.

Vzhledem k již také zmíněným rostoucím cenám energií je nutné uvést i lokalizaci ekonomiky jako významnou alternativu. Lokální cyklus od zemědělské výroby po zpracování potravin, odbyt, zpracování odpadu až k výrobě energií se stále silněji prosazuje. Mezi jeho proponenty patří např. americké hnutí New economy movement, které je rovněž charakteristické podporou družstevní a veřejné formy vlastnictví.

Závěr

Problémy západního světa jsou od 70. let spojeny s nezaměstnaností a s přeléváním těchto problémů do různých podob (přesun pracovně náročných výroby, flexibilizace práce a rozšíření pracující chudoby atd.). V rámci současného systému oslabování faktoru práce nelze vyřešit. Již delší dobu se hovoří o reformistických řešeních (např. 4-denní pracovní týden, který ale navzdory uvolnění volného času nepředstavuje zásadnější systémovou alternativu).

Budoucnost práce – smysluplné a společensky užitečné – je spojena s novým socio-ekonomickým uspořádáním, které zakomponuje fakt pracovně-úsporných technologií, stárnutí západní společnosti i surovinových a ekologických limitů.

V jádru nového systému bude právě otázka práce a její smysluplnosti a na podobu práce budou navazovat další součásti (financování, struktura vlastnictví atd.). V textu byly nastíněny možnosti tzv. ekonomiky (společnosti) péče a ekonomické lokalizace, které jsou v souladu jak s objektivními podmínkami, tak představují i pokrok v lidských právech a v aktivitě samotných občanů.

Nezaměstnanost jako součást trhu práce

Adam Novák

Ekonomický pohled na nezaměstnanost

Je nezbytné začít vysvětlením, jak je koncipována statistika trhu práce v ČR i v EU, a popsat, co opravdu znamenají jednotlivé ukazatele.

Statistický pohled je dán evropskou i národní legislativou, mezinárodními doporučeními či „nejlepší praxí“ a vychází z tradičního modelu tržního kapitalismu, kde jako zboží je na trhu prodávána pracovní síla zaměstnanců. Trh práce má tedy jako každý trh nabídkovou a poptávkovou stranu – domácnosti nabízí svou pracovní sílu a podniky ji poptávají a vytvářejí pracovní místa. Předtím, než dojde k uzavření kontraktu, smlouvá se o ceně – na trhu práce je cenou mzda.

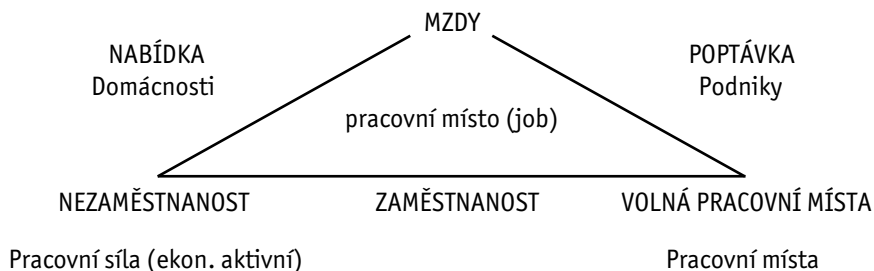
Tam, kde se nabídka s poptávkou setkávají, tj. kde lidé obsadili nějaké pracovní místo, hovoříme o „zaměstnanosti“. Tam, kde podniky vytvořily pracovní místa, na která nemají (zatím) pracovní sílu, hovoříme o „volných pracovních místech“, a tam, kde lidé (pracovní síla) nezáskali žádné pracovní místo, hovoříme o „nezaměstnanosti“.

Statisticky podchycovat nabídkovou stranu (nezaměstnanost a zaměstnanost) je nutné na straně domácností, proto ČSÚ provádí pravidelné zjišťování na vzorku vybraných bytů: Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS).

Podchycovat poptávkovou stranu je možné jen na straně zaměstnavatelů, proto ČSÚ provádí pravidelná zjišťování v podnicích a organizačních složkách státu. Údaje o volných pracovních místech jsou přebírány z evidencí od Úřadu práce.

Data o počtu zaměstnanců a o mzdách je teoreticky možné čerpat na obou stranách, ale v praxi jsou přesnější údaje zjištěné z evidenčních záznamů zaměstnavatelů, popř. z administrativních údajů České správy sociálního zabezpečení. Je překvapivé, jak málo lidí zná přesnou výši celého svého výdělku. VŠPS však slouží jako jediný zdroj údajů o tzv. sebezaměstnaných osobách (OSVČ apod.), tedy lidech, kteří pracují na vlastní účet. Celkovou zaměstnanost je proto nezbytné stanovit sloučením údajů z více zdrojů.

Schéma trhu práce

Obyvatelstvo se nám rozpadá na tři základní skupiny: pracující (zaměstnaní), nezaměstnaní a ekonomicky neaktivní. Poslední skupina se neúčastní trhu práce. Souhrn pracujících a nezaměstnaných se nazývá pracovní síla nebo také ekonomicky aktivní.

Pro základní statistické přehledy jsou nejčastěji používány relativní ukazatele, tedy převedené na bezrozměrné veličiny, které nazýváme míry:

míra zaměstnanosti ukazuje podíl obyvatel v ekonomickém věku, kteří pracují (jsou zaměstnaní);

míra volných pracovních míst ukazuje podíl volných míst ke všem pracovním místům;

míra nezaměstnanosti ukazuje podíl osob z ekonomicky aktivních obyvatel (pracovní síly), kteří splňují následující tři podmínky, stanovené Mezinárodní organizací práce (ILO):

– uchazeč není zaměstnán a nepracoval ve sledovaném období;

– aktivně si hledá práci;

– je schopen nastoupit do práce do 14 dnů.

(Jinak se jedná o osobu ekonomicky neaktivní nebo zaměstnanou.)

Z výše uvedené koncepce plyne několik důležitých skutečností, které jsou v běžných médiích často zamlčovány nebo dezinterpretovány. Především je nutné si uvědomit, že míra nezaměstnanosti primárně není sociální ukazatel! V podstatě slouží zaměstnavatelům – říká jim, kolik pracovní síly je v daném regionu k dispozici; je to podíl vypočtený pouze z ekonomicky aktivních, nikoli celé populace. Titulky ve smyslu „Každý osmý Čech nemá práci“ jsou tedy nesmyslné, neboť dítě nebo důchodce je také „Čech“.

Zrcadlovým ukazatelem míry nezaměstnanosti je míra volných pracovních míst, která říká, kolik míst je neobsazených. Srovnáním dvou klíčových ukazatelů o nabídkové a poptávkové straně trhu práce je také možné říci, kolik nezaměstnaných lidí připadá na jedno volné místo, což je vhodný souhrnný indikátor „zdraví“ pracovního trhu.

Podmínkou fungování „spravedlivého“ trhu ve smyslu cenotvorby podle Adama Smithe¹ je dokonalá konkurence, kam patří také dobrá informovanost – to je pro trh práce obtížné, protože zeptat se např. někoho, kolik bere (tj. za kolik prodává svou pracovní sílu), se pokládá za společenské faux-pas, proto je tolik důležitá mzdová statistika. Nikoli ovšem v blábolivém smyslu masmédií, která nejsou schopna nahlédnout dále, než je „průměrná mzda“. Pracovní síla není zbožím unifikované, ale naopak velmi různorodé. Zaměstnanci se liší především co do kvalifikace. Základním nástrojem zkoumání trhu práce je proto klasifikace zaměstnání (vypracovaná ČSÚ na podkladě mezinárodního standardu ISCO-08), která určuje druh vykonávané práce /profesi/. Tato klasifikace propojuje všechny tři strany trhu práce – lze ji použít pro popis struktury jak poptávkové tak nabídkové strany i pro mzdy. Je to klasifikace vrstvená: první úroveň je škála hlavních tříd od manažerských pozic, přes odborné, administrativní profese a řemeslníky až po nekvalifikované dělníky. V dalších úrovních se dělí na kategorie podle oborů.

---

1 Trh a konkurence působí jako samočinný mechanismus, který směřuje k výrobě toho druhu a množství, kterého je potřeba pro společnost; snížení ceny na „přirozenou cenu“ (výrobní náklady). „Každý člověk má za cíl jen vlastní zisk, ale neviditelná ruka ho vede k cíli, který ani neměl v plánu.“

Škála hlavních tříd klasifikace zaměstnání CZ-ISCO má blízko k socio-profesnímu statusu, který zkoumá např. sociolog prof. Keller, tedy k pojmům jako „lidský kapitál“ nebo nahraditelnost pracovníka.

Vývoj nezaměstnanosti

Statisticky se v novodobé historii nezaměstnanost začala sledovat v roce 1991, neboť předtím (v minulém režimu) tento fenomén *de jure* neexistoval. Na počátku 90. let 20. století panovala spíše přezaměstnanost, kdy mnoho pracovníků bylo v zaměstnání reálně nevytížených. První růst míry nezaměstnanosti přišel po hospodářské recesi (tzv. Klausovy balíčky) v roce 1998 a kulminoval v roce 2000, druhý vrchol nalezneme v roce 2004. Tento vývoj se týkal především tzv. strukturální nezaměstnanosti – tak můžeme označit jev, kdy rychlý nástup moderních technologií vytlačuje z pracovního trhu méně kvalifikovanou pracovní sílu, která se nestihá přizpůsobovat prudce se měnícím podmínkám.

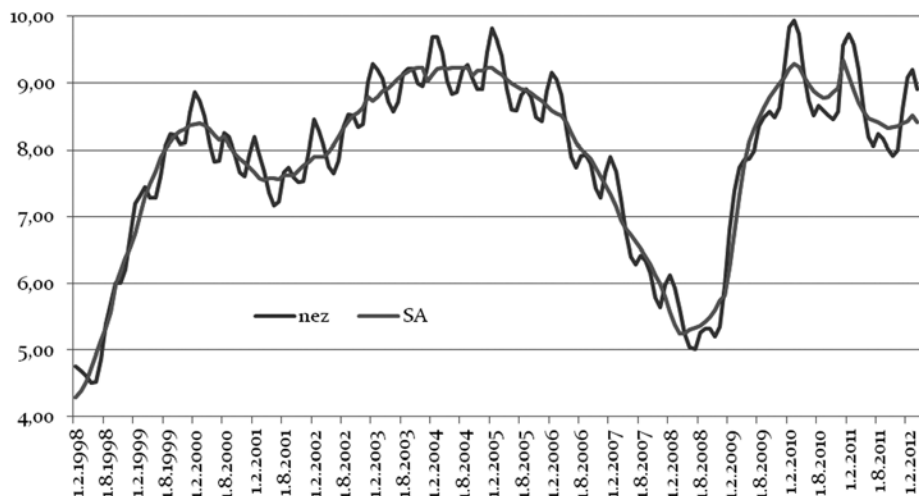
Se vstupem do EU v roce 2005 došlo k extensivnímu hospodářskému růstu a s tím souvisejícímu růstu pracovních příležitostí, rozvíjel se export a do poloviny roku 2008 došlo k velkému převisu poptávky po pracovní síle a zrcadlovému poklesu míry nezaměstnanosti na úroveň takřka „přirozené nezaměstnanosti“, kdy bez zaměstnání jsou jen lidé, kteří si právě hledají vhodnější uplatnění.

Tento stav se velmi rychle zlomil v druhé polovině roku 2008 po pádu banky Lehman Brothers a příchodu celosvětové krize důvěry. V České republice byli nejprve postiženi pracovníci s nestandardními kontrakty: agenturní pracovníci, zejména cizinci, na krátkodobé smlouvy nebo na dohody o provedení práce či pracovní činnosti. Poté, kdy začalo být jasné, že krize není jen krátkou „chřipkou“, došlo na masové propouštění zaměstnanců se standardními pracovními smlouvami. Postižena byla nejvíce právě průmyslová exportní odvětví a navazující služby (doprava a skladování). Zaměstnanci, kteří byli přijímáni zpět do zaměstnání, dostávali již v průměru nižší mzdu.

Vývoj po roce 2009 je nevyrovnaný, krize pokročila do chronické fáze. Míra nezaměstnanosti sice mírně poklesla, ale zůstává stále vysoká – zhruba na úrovni toho horšího stavu z počátku tisíciletí. Nepříznivou charakteristikou je jednak vysoký počet nezaměstnaných připadajících na jedno volné pracovní místo, ale také to, že podniky, které (přestože) vytvářejí volná místa, na ně nenacházejí vhodné pracovní síly s potřebnými kvalifikacemi. Tato strukturální nezaměstnanost se odlišuje od stavu v minulých letech tím, že nejde jen o starší ročníky, naopak mnohdy o čerstvé absolventy škol. Poukazuje to tedy mj. na špatný stav českého školství. Negativně působí na nezaměstnanost také kampaňovitá propouštění ze státních organizací, které se potýkají s omezováním svých rozpočtů.

Graf 1 Vývoj míry nezaměstnanosti, původní a sezónně očištěné hodnoty (SA)

Číselně lze základní statistické charakteristiky (dle VŠPS) za 1. čtvrtletí 2012 vyjádřit takto: 4 868,5 tis. osob mělo zaměstnání, odpovídající míra zaměstnanosti pro věkovou skupinu 15-64 let činila 65,6 %. Osob splňujících striktní definici nezaměstnaného bylo 372,7 tis. osob, což odpovídá míře nezaměstnanosti 7,2 %. Dále bylo v ČR 178,7 tis. osob, které tuto definici nesplnily, ale vyslovily se tak, že by chtěly pracovat. 67 tisíc z nich bylo ochotno nastoupit do práce do dvou týdnů. Je tedy zřejmé, že Česká republika disponuje značnými pracovními rezervami, které by bylo možné aktivovat pro trh práce při použití vhodných nástrojů. Klíčovou bolestí se podle analýz ČSÚ jeví oblast sladování rodinného a pracovního života: nedostatek nabídky flexibilních (částečných) úvazků, vstřícnost zaměstnavatelů a nedostatek jeslí a mateřských školek. Značně nedokonalá je také flexibilita zaměstnavatelů, pokud jde o tvorbu pracovních míst pro starší lidi (již od 50 let), přičemž při prognózovaném stárnutí populace se tento nedostatek bude rychle zhoršovat.

Není snad nutné připomínat, že hlavním trendem posledních dvaceti let v oblasti zaměstnanosti je rozpínání podnikatelské sféry, tj. oblasti tržního prostředí, a zrcadlově stálé zmenšování veřejného sektoru, kde jsou počty pracovních míst a výše mzdy určovány direktivně státem. To také znamená, že i scvrkávající se nepodnikatelská sféra musí přijímat zákonitosti trhu práce, neboť pracovní síla není omezena v pohybu mezi oběma sférami a volně se přelévá tam, kde získává lepší podmínky.

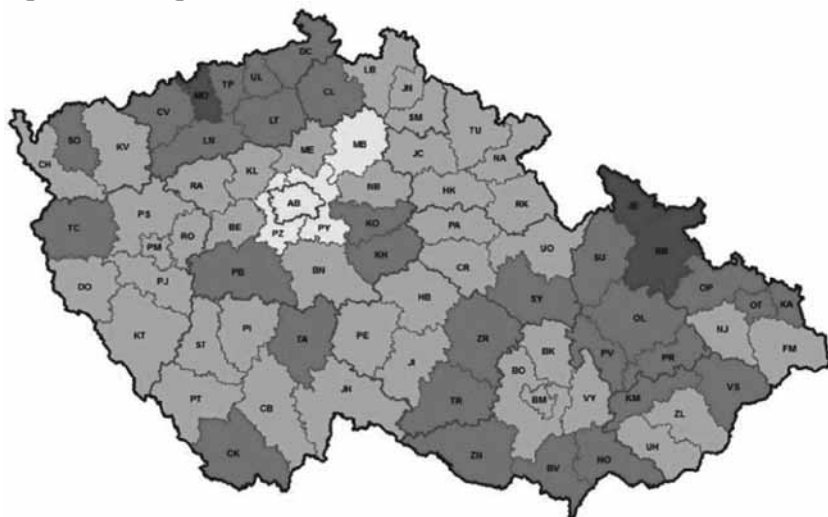
Mezi dlouhodobé trendy na českém trhu práce patří také přesun pracovní síly ze zemědělství (částečně i těžkého průmyslu) do sektoru služeb. Těž nelze zapomínat na rozvoj nových forem zaměstnávání, jakými jsou pracovníci na dohody o pracovní činnosti či provedení práce, tzv. švarc-systém, kdy faktičtí zaměstnanci jsou zaměstnávání formou OSVČ (čehož příčinou je nevyrovnané daňové zatížení obou skupin), a agenturní pracovníci. V tomto směru se často hovoří o prekarizaci, kdy zaměstnanci ztrácejí dlouhodobě vydaná sociální práva, zejména možnost kolektivního vyjednávání.

Proměňuje se rovněž statistika postavení v zaměstnání: zůstává dlouhodobě stabilní počet zaměstnavatelů (podnikatelů se zaměstnanci), roste počet podnikatelů bez zaměstnanců (OSVČ) a mizejí členové družstev. Roste podíl cizinců pracujících v ČR, což proměňuje celá odvětví.

Na grafu 1 si můžeme povšimnout opakujícího se kolísání nezaměstnanosti v průběhu kalendářního roku, což nazýváme sezónnost. Jde tedy o vliv sezónních prací, které souvisí především s počasím – to se projevuje v zemědělství, stavebnictví a cestovním ruchu. Druhým faktorem je vždy příchod čerstvých pracovních sil ze škol na počátku prázdnin.

Regionální obraz nezaměstnanosti v ČR se zvolna proměňuje, okresní míry se sblíží, ale velmi pomalu. Nezaměstnanost přetrvává v pohraničí, nejhoršími okresy jsou i po 10 letech stále Most, Jeseník a Bruntál. Naopak Praha a okolí mají mizivou nezaměstnanost. Zlepšily se poněkud okresy Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, zhoršování nastalo u některých českých okresů.

Kartogram – Míra registrované nezaměstnanosti k 31. 3. 2012

Sociální pohled na nezaměstnanost

Problematickým bodem pro velkou část veřejnosti je fakt, že v ČR jsou zveřejňovány dvě odlišné míry nezaměstnanosti. Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) publikuje každý měsíc údaj vypočtený z údajů Úřadu práce, kam se dostávají uchazeči o zaměstnání. Tato míra se označuje jako míra registrované nezaměstnanosti.

Český statistický úřad, jak bylo již zmíněno výše, provádí na výběrovém vzorku vlastní dotazování v domácnostech, kde zjišťuje ekonomickou aktivitu bydlících osob. Výsledný ukazatel je označován jako obecná míra nezaměstnanosti. Oba zdroje jsou zpracovány v zásadě takřka stejně, avšak odlišný způsob zjišťování vede k výsledkům, které jsou

velikostně odlišné. Výrazným úspěchem státní statistiky je ovšem to, že rozdíl v obou mírách zůstává v průběhu času takřka stejný, takže lze předpokládat, že zobrazené trendy popisují stav na trhu práce uspokojivě.

VŠPS a z něho pramenící obecná míra nezaměstnanosti ČSÚ se váže velmi striktně k podmínkám Mezinárodní organizace práce (ILO). V průběhu dotazování je osoba – jako potenciální nezaměstnaný – filtrována sadou otázek, z nichž vyplyne nejprve, zda má jakékoli zaměstnání (postačuje 1 hodina práce za odměnu v průběhu referenčního týdne nebo formální vztah k zaměstnání); dále si musí osoba aktivně hledat práci a být schopna nastoupit do 14 dnů. Teprve při kladném průběhu všemi třemi filtry je osoba uznána jako nezaměstnaná. Jinak se jedná o osobu ekonomicky neaktivní nebo zaměstnanou. Do nižší obecné míry nezaměstnanosti (VŠPS) se může promítat fakt, že část domácností odmítá odpovídat. Na druhou stranu na úřad práce dochází osoby samy, aktivně, a jsou zařazeny do evidence uchazečů o zaměstnání. Pouze část uchazečů je však označena jako „dosažitelní“, a z nich se potom počítá míra registrované nezaměstnanosti.

Do pozadí našich výstupů se promítají některé dlouhodobé sociální a demografické trendy, narůstá počet ekonomicky neaktivních osob v populaci, zejména kvůli proměně věkové skladby. Dochází k rychlému stárnutí populace. Také se celkově posouvá pracovní kariéra do vyššího věku: mladí lidé studují v průměru déle a nastupují do prvního zaměstnání převážně až kolem 20 let věku, na druhé straně se prodlužuje pracovní kariéra do vyššího věku.

Nejdůležitějším faktorem pro postavení konkrétního zaměstnance na trhu práce se dle analýz ČSÚ ukazuje stupeň dosaženého vzdělání. V tomto profilu je nejvíce diverzifikovaná míra nezaměstnanosti: v 1. čtvrtletí 2012 činila u zaměstnanců se základním vzděláním 28,4 %, u vyučených 8,2 %, u osob s maturitou 5,2 % a u vysokoškoláků jen 2,5 %. Ale také je velmi výrazný rozdíl v ceně práce, v roce 2011 pobíral vysokoškolák více než dvojnásobek průměrné mzdy zaměstnance se ZŠ.

Výrazné rozdíly najdeme také podle pohlaví: dlouhodobě mají vyšší míru nezaměstnanosti ženy proti mužům, přičemž hlavní příčinou je nepochybně rození a péče o děti, které je činí méně využitelné z hlediska zaměstnavatele a tedy ohroženější propouštěním. Pokud vypočteme míru nezaměstnanosti jen pro ženy, které děti nemají, potom je ve stejné výši jako u mužů. Obdobná disparita platí i u výdělků a má patrně stejnou příčinu, tam však není možné provést analytický propočít z důvodu neexistence datového zdroje.

V sociálním pohledu je však nejdůležitějším ukazatelem tzv. dlouhodobá nezaměstnanost. Jde o podíl nezaměstnaných, kteří jsou bez zaměstnání déle než 1 rok. Vnitřní struktura nezaměstnanosti je důležitá, protože hranice jednoho roku je obecně posuzovaná jako limit, po kterém již osoba ztrácí pracovní návyky a kvalifikaci, stává se nezaměstnatelnou, čímž vzniká opravdový sociální problém. Dochází také většinou k propadu v příjmech domácnosti, ohrožení chudobou a sociálním vyloučením.

Ukazatel dlouhodobé nezaměstnanosti je proto důležitějším ukazatelem než samotná míra nezaměstnanosti: samotná nezaměstnanost totiž ještě nemusí být nutně škodlivá. V kapitalistické ekonomice je dokonce nezaměstnanost nezbytná, protože představuje volnou pracovní sílu a tudíž i rozvojový potenciál ekonomiky. Volná pracovní síla je nutná pro zahájení podnikání nebo rozšiřování produkce. Část osob si dočasnou nezaměstnanost ve zdravé ekonomice volí dobrovolně, protože není spokojena s dosavadním zaměstnáním a hledá si lepší pracovní místo.

Čísla z VŠPS za 1. čtvrtletí 2012 ovšem ukazují, že 160,3 tis. osob zůstávalo bez zaměstnání déle než 1 rok. To představuje 43% podíl ze všech nezaměstnaných, velmi vysoké číslo v mezinárodním srovnání, a dokazuje tak, že český trh práce zdravý příliš není.

Důležitá je také vnitřní struktura nezaměstnanosti z hlediska kvalifikace osob bez zaměstnání a (ne)shoda s požadavky zaměstnavatelů – toto bylo již zmíněno v předchozí kapitole pod názvem strukturální nezaměstnanost. Právě disproporce mezi nabídkou a poptávkou po pracovní síle může vést ke stavu, kdy na jedné straně jsou sice podniky vytvářena pracovní místa, ale přetrvává vysoká a dlouhodobá nezaměstnanost, neboť skladba této volné pracovní síly neodpovídá požadavkům na kvalifikaci.

Na závěr se krátce věnujme faktorům, které pokrývají trh práce a ovlivňují tak nezaměstnanost a cenu práce. Adam Smith ve svém Bohatství národů napsal: „Lidé z jedné živnosti se scházejí málokdy, ale jejich debata končí spiknutím proti veřejnosti nebo manévrem, aby mohli zvýšit ceny.“ Věřu, monopoly jsou klíčovým problémem tržního hospodářství, a to se týká trhu práce ve vrchovaté míře. Jako monopol můžeme lidově označit hospodářský subjekt, který o zisk nebojuje v tržní konkurenci, ale naplánuje si ho a pak vybere. V takové situaci monopol sice může zkrachovat (viz Szaka), ovšem jen pokud ho řídí zcela neschopní manažeři nebo „tuneláři“.

Společnost s monopolizací ekonomiky bojuje – ať již úspěšně či nikoli, to posoudí laskavý čtenář sám – prostřednictvím státních orgánů (v českých podmínkách např. ERÚ a ÚOHS). Stát je ovšem také největším zaměstnavatelem a sám má monopol na některé oblasti: veřejné služby včetně části školství a zdravotnictví, ozbrojené složky. Stát také určuje minimální mzdy (v ČR důležité především kvůli boji se mzdami načerno), a tím ovlivňuje kolektivní vyjednávání a ceny na trhu práce i mimo rozsah svých vlastních zaměstnanců.

Oficiální statistika proto sleduje veřejnou sféru odděleně od podnikatelské sféry a to jak v oblasti zaměstnanosti, tak mezd či platů (pozn. plat je termín používaný právě pro nepodnikatelskou sféru, kde cena práce není určována čistě tržně, na základě vyjednávání, ale určuje ji stát, přestože i ve státních organizacích k jistému kolektivnímu vyjednávání o platech dochází).

Kolektivní vyjednávání o mzdách je způsob, jak je v podnikatelské sféře ustavována cena práce; při neexistenci odborové organizace je vyjednávání na čistě individuální bázi a statistické výsledky ukazují, že průměrné výdělků zaměstnanců jsou v takovém případě nižší.

Pokud vyjednávání o mzdách neprobíhá racionálně a zaměstnavatelé se odmítají přizpůsobit vývoji na trhu, dochází k odlivu pracovní síly a v uzavřených segmentech ekonomiky ke stávkám nebo k nátlakovým akcím typu „Děkujeme, odcházíme!“. Je třeba poznamenat, že termíny „vydírání“ nebo „braní rukojmích“ nepatří do tržního hospodářství, tam je cena práce určována tržním principem nabídky a poptávky, nikoli morálními apely.

Pokud se vrátíme ke schématu trhu práce, vyvstane disproporce mezi zastoupením zúčastněných skupin: zaměstnavatelé jsou organizováni do komor a svazů, zaměstnanci do odborových organizací, ale nezaměstnaní jaksi nemají zastání. Je tedy nutné, aby jejich zájmy hájil stát. Vůbec úlohu státu na trhu práce můžeme přirovnat k rozhodčímu ve fotbale, nesmí být nespravedlivý a podplacený, jinak lze spolu se Smithem hovořit o „spiknutí proti veřejnosti“.

Z mezinárodního srovnání v EU vyplývá jistý obrázek o českém trhu práce: nezaměstnanost tu sice je nižší než evropský průměr, ale její struktura je nezdravá, což dokládá vysoký podíl osob bez zaměstnání déle než 1 rok.

Míra nezaměstnanosti 15-64letých v členských zemích EU27

Země	4. čtvrtletí 2011			Rozdíl v p.b. 4.Q 2011 - 4.Q 2010		
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
EU 27	10,0	9,9	10,2	0,4	0,4	0,5
Rakousko	4,3	3,9	4,9	0,2	0,0	0,5
Belgie	7,1	7,1	7,2	-0,8	-0,6	-0,9
Bulharsko	11,5	13,0	9,9	0,2	0,8	-0,4
Kypr	9,0	9,8	8,1	3,5	4,5	2,3
Ceská republika	6,5	5,6	7,7	-0,5	-0,4	-0,5
Dánsko	7,6	7,5	7,7	0,2	-0,2	0,6
Estonsko	11,5	12,7	10,3	-2,3	-1,7	-2,9
Finsko	7,0	7,9	6,0	-0,5	-0,3	-0,9
Francie	9,7	9,5	10,0	0,2	0,6	-0,3
Německo	5,5	5,6	5,4	-1,1	-1,3	-0,9
Recko	20,9	18,1	24,7	6,5	6,4	6,6
Maďarsko	10,7	10,6	10,9	-0,2	-0,5	0,2
Irsko	14,6	17,8	10,7	0,3	0,1	0,5
Itálie	9,7	8,8	10,9	0,9	0,9	0,8
Lotyšsko	14,6	16,7	12,4	-2,6	-1,9	-3,3
Litva	14,1	15,6	12,6	-3,2	-3,8	-2,7
Lucembursko	4,8	4,3	5,4	0,2	0,6	-0,3
Malta	6,6	6,3	7,3	-0,3	-0,8	0,8
Nizozemsko	4,8	4,7	4,8	0,6	0,6	0,4
Polsko	9,9	9,0	11,0	0,5	0,0	1,0
Portugalsko	14,7	14,7	14,6	3,0	4,0	1,7
Rumunsko	8,0	8,5	7,3	0,4	0,3	0,5
Slovensko	14,0	13,8	14,4	0,1	0,0	0,3
Slovinsko	8,9	8,4	9,5	1,0	0,3	1,7
Španělsko	23,0	22,6	23,5	2,5	2,5	2,6
Svédsko	7,1	7,3	6,9	-0,4	-0,3	-0,5
Spojené království	8,3	8,9	7,6	0,5	0,5	0,6

**Podíl osob nezaměstnaných 1 rok a déle na celkovém počtu nezaměstnaných
ve věku 15-64 let (v %)**

Země	4. čtvrtletí 2011			Rozdíl v p. b. 4.Q 2011-4.Q 2010		
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
EU 27	43,5	44,1	42,9	1,4	0,9	2,1
Rakousko	26,6	26,7	26,4	-0,1	-4,3	4,1
Belgie	48,1	46,7	49,8	-1,3	-3,1	0,8
Bulharsko	55,7	58,6	51,5	3,7	7,7	-2,0
Kypr	24,9	27,4	21,3	-1,2	-5,1	2,1
Ceská republika	42,9	42,0	43,7	-1,3	-4,8	2,0
Dánsko	24,9	25,4	24,4	1,1	1,5	0,7
Estonsko	58,5	56,7	60,8	10,1	6,3	14,5
Finsko	25,7	30,7	18,5	-3,4	-2,7	-5,1
Francie	41,3	41,4	41,3	1,6	-0,8	3,9
Německo	47,5	49,4	45,2	-1,4	-0,7	-2,1
Recko	52,4	47,7	57,0	6,6	7,9	5,9
Maďarsko	45,8	45,1	46,6	-6,2	-7,8	-4,3
Irsko	63,3	70,3	49,1	7,4	9,2	4,4
Itálie	51,1	50,4	52,0	2,4	2,4	2,6
Lotyšsko	51,2	52,6	49,4	-3,8	-7,3	0,2
Litva	51,5	51,0	52,1	1,9	-1,6	6,4
Lucembursko	26,7	24,2	29,1	-8,2	-22,6	3,9
Malta	47,1	50,6	41,8	-0,6	1,7	-3,3
Nizozemsko	34,3	35,5	33,0	2,7	2,7	2,7
Polsko	39,0	39,0	39,1	4,1	3,8	4,5
Portugalsko	47,0	48,2	45,6	-5,5	-3,0	-8,1
Rumunsko	44,6	45,1	43,8	8,9	9,2	8,5
Slovensko	67,7	69,7	65,4	-0,5	1,6	-2,9
Slovinsko	45,0	46,2	43,8	-1,2	-2,5	0,7
Španělsko	43,3	42,8	43,8	3,2	2,7	3,8
Svédsko	19,0	20,5	17,2	-1,1	-1,2	-1,2
Spojené království	32,8	36,7	27,6	-1,2	-2,4	0,8

Zdroj: Eurostat. Pořadí zemí je uvedeno abecedně podle anglických názvů.

ALTERNATIVY

Alternativa – možnost, nutnost, naléhavost?

Miloslav Formánek

Alternativa – proč?

Před sto lety prohlašovali levicoví revolucionáři, že revoluce už nemůže být předčasnou. Přesně o 100 let později píše levicový politik v polemice, že „kapitalismus je společenský řád, který má své klady a zápory... a ty zápory jednou mohou vést k jeho pozitivnímu překonání.“ Co se stalo? Změnil se systém nebo se změnila levice?

Vzniká zdání, jako by systém překonal „logiku totalizující normality“ a začal jednat nevyzpytatelně, jako by si s pronikáním „duchovnějšiho přístupu“ osvojoval **nový étos odpovědnosti** (dokonce globální). Zakládá zvláštní zóny, využívá zaměstnanecké samosprávy a legitimizuje se stále více jako „egalitářský projekt“.

Rodí se **iluze**, že je schopný postupně, jeden po druhém, **řešit problémy**, do kterých se dostává, když kombinuje hodnoty svobody a rovnosti s realitou vykořisťování a nadvlády. Doprovází jej **cynismus**, který na okraj trousí, že ve skutečnosti stejně jde jenom o peníze, moc a sex.

Na jedné straně bere stále méně lidí spravedlnost a demokracii vzhledem k míře korupce vážně. Přesto se na ní podílejí, účastní se jejích procedur a věří ve spravedlnost a demokracii, protože se **domnívají**, že fungují, i když oni sami jim žádnou váhu už nepřikládají.

Je to také **tato víra**, demonstrující obrovskou moc manipulace, která drží systém nad vodou. „Svobodný trh“ si ve skutečnosti vynucuje pořádný kus mimotržního násilí. Z **fikcí** je stvořené celé finanční universum. Banky a „banksteři“ si pohrávají s fiktivními penězi (podle publicistů jen americké deriváty měly na počátku krize tržní hodnotu skoro 700 tisíc miliard USD – deset ročních produktů celé planety) a vytvářejí iluze růstu.

Stamiliardy dolarů jsou totiž vynakládány nikoli na řešení konkrétních problémů, které lidi trápí, ale k léčení „krize důvěry“, tj. k tomu, aby lidé změnili své mínění, aby znovu začali ve svobodu (trhů) věřit. Všechno může počkat; hlavní starostí, bezpodmínečným imperativem ale je: „Zachraňte banky!“

Destruktivní spekulace tak dosahují vrcholu. I různí publicisté začínají objevovat – když už míra obecného zadlužení a iracionalita chování systému bije do očí – že „dluhová krize přerůstá v krizi systémovou“.

Sporadické a globální krize jsou neoddelitelnou částí **krize, která zasahuje celý systém**. Zasahuje vztah společnosti a přírody a zejména samu společnost (nové formy vylučování, apartheidu, hrozba biotechnologických manipulací, růst agresivity, rozpad hodnot atd.).

Problém je nadále v ekonomice, ve vlastnictví, nyní však stále více ve stoupajícím významu **intelektuálního vlastnictví**, v neslučitelnosti „všeobecné práce“ s vlastnictvím soukromým. Snaha podřídit ji pravidlům (která se tu jeví jako zvláště anachronická) pouze podněcuje **autoritářskou proměnu** systému.

Jen při povrchním pohledu se totiž zdá převažovat tendence de-regulační, anti-státní (kapitál už nerespektuje žádné hranice, je „tekutý“). Těžit z „všeobecné práce“ je ale možné stále více pouze mimoekonomickou cestou přímých právních opatření, proměňováním profitu v rentu.

To se neobejde bez posilování role regulačního státního aparátu. Stát není na ústupu, získává naopak na síle. Ekonomika potřebuje jeho služby stále více. Realitou je rostoucí moc oligarchie a pokračující úpadek demokracie.

Alternativa – jak?

Zvláště systémem postihování a vylučování lidí naléhavě pociťují nutnost změny poměrů, bezprostředně však nevidí žádné reálné východisko. Pokud se pohybují **v rámci** systému, spokojují se s řešeními „technickými“ a dílčími. Chtějí učinit systém průhlednějším, trhy a finanční architekturu regulovanějšími; hodně očekávají od obnovy a prohloubení vazby mezi reálnou a finanční ekonomikou. Jenže drtivý dosah finančních cirkulací je vnitřní, **podstatnou vlastností** systému.

Také levice, která se omezuje pouze na heslo „návratu k reálné ekonomice“ (místo toho, aby vyvodila závěry z globální krize), sama k maskování jejích zdrojů přispívá. Na pravici i levici se pak vyhláší potřeba bojovat proti kultuře hrabivosti, spotřeby a požívačnosti. Taková **morální válka** se toleruje i vyloučeným. Mohou tak vyjádřit svou zlobu, která systému neublíží. Kritičtí intelektuálové považují **pohled „zvnějška“** naopak dokonce za jednu ze základních potřeb člověka. Zejména upozorňují na to, že závislost lidstva na sdílených, veřejných a kolektivních statcích (commons) strmě roste, a proto musí růst i jeho schopnost dohodnout se na jejich společné racionální správě. Přejí si, aby vědění, čím více se bude přeměňovat v rozhodující výrobní sílu, se vymaňovalo z produkce a distribuce v režimu soukromého vlastnictví. Mluví o „post-kapitalistické společnosti vědění“, která směřuje k překonání odcizení člověka a zachová „živé jádro“ systému, tj. bude se zakládat na přesvědčení, že otázka smyslu nemůže být řešena mocí a musí být „ponechána člověku“.

Levicově orientovaní lidé, kteří myslí kriticky, považují minulý systém se státním vlastnictvím a s patronátem byrokratické státostrany za autoritativní komunitaristický režim, blízký tomu, co Marx označoval za pouhé „univerzalizované soukromé vlastnictví“.

Co tedy dělat, když skutečné řešení antagonismů dnešního globalizovaného systému **leží skutečně až za jeho horizontem**? A kvalitativní změna není výsledkem dějinného samopohybu; může nastat jen s odpovídající aktivitou subjektu.

Sociální spektrum zainteresované na průlomu se dnes rozšiřuje. Zahrnuje sociální skupiny od intelektuálních pracovníků (stále častěji na dělnických pracovních místech) přes tradiční (manuálně pracující) dělnickou třídu ke společenským vyděděncům. Ti všichni jsou postihováni postupným oklešťováním oněch „obecně sdílených statků“ a konfrontování s perspektivou možného katastrofického vývoje, v němž by mohli ztratit úplně všechno.

Možnou apokalypsu, jak ji naznačují i války o nízké intenzitě jako běžný nástroj současné hospodářské politiky, může odvrátit jen „**preventivní akce**“, **skutečný čin**, který nelze odkládat, až bude o rozsahu katastrofy dostatek informací. Neúspěch dosavadních snah způsobilo, že se lidé usilující o změnu nedokázali vymanit z područí státu, který neprodělal **radikální transformaci**, nečerpal totiž svou autoritu z **nových forem lidové participace**.

Uskutečnit změnu může jen hnutí, v němž budou lidé reálně a stále více sami, samostatně, bezprostředně a prakticky hájit své zájmy a prosazovat své potřeby. Spravedlivá společnost není světlo, které se objeví na konci tunelu. Historie je otevřený proces, v němž jsou determinovány pouze alternativy a svůj osud máme možnost si zvolit.

Co můžeme dělat my? Sotva se dnes najde někdo, kdo by se (v duchu blanquismu) orientoval na „jeden přímý střet“. Důležitá je trpělivá ideologicko-kritická práce, potřeba „přetavit hněv v chladné odhodlání myslet... promýšlet věci vskutku radikálním způsobem...“

Slavoji Žižekovi díky za tyto inspirace.

Rozvojová cesta překonání krize

Václav Exner (Alternativa Zdola)

1/ Škrtat, škrtat, škrtat, vyprodávat, vyloučit, podřídit? Politika těch, jichž se to nedotkne, kteří mohou ze škrtu a prodeje získávat a kteří mají už tolik, že i kdyby se jim škrkla polovina, ani to nepocítí. Podobně to vypadá s tiskem nekrytých peněz. Proto: Ne, ne, ne!

2/ Uvážlivý postup je takový, který s vědomím možných důsledků nabízí vlastní řešení a nepodléhá nátlaku.

3/ Rozvojová strategie dalšího vývoje s příznivými dopady na většinu, ne-li ve svém celkovém důsledku na všechny, pro jednotlivé země i celý svět, je nutná. Každý růst nepředstavuje rozvoj. Trvale udržitelný rozvoj byl už v 80. letech definován v OSN jako soulad hospodářského a sociálního pokroku s plnohodnotným zachováním životního prostředí. To znamená jiné rozhodující společenské vztahy včetně pojetí vlastnictví.

4/ Mění se cíle. Lidé mají mít lépe uspokojované své současné i nové, budoucí osobní i společenské potřeby a zájmy bez neodůvodněných privilegií, nespravedlností a nerovností, na prvním místě jsou samozřejmě ty základní – žít, jíst, oblékat se, bydlet v bezpečném a mírovém světě založeném na spolupráci a souladu. A to nejen hmotné potřeby, ale i nehmotné a duševní, humanizující, vyvíjející se, i ty nově vznikající, dlouhodobě, udržitelně, s jistotou.

Nejde o stále rostoucí množství, ale zvýšení kvality, o sladování mnohosti a rozmanitosti v co největším rozsahu se strategií vítěz – vítěz (win – win) ve všech oblastech: politice, hospodářství, sociálních záležitostech, kultuře s humanistickým pojetím. Zaměřit se také na odstraňování chudoby a zaostalosti, vyrovnávání venkova s městy, zaostávajících oblastí s rozvinutějšími (rovnoměrnost blahobytu i možností), přednost vzdělávání a vědy, předcházení katastrof, pokrok v ekologii, posílení potravinové soběstačnosti, zdravý způsob života (včetně péče o zdraví a zdravotnictví), soulad ve společnosti a všestranná ale vyvážená otevřenost vůči světu. Základem trvalé motivace by mělo být uspokojování jak nezbytných, tak ostatních potřeb se silnou závislostí na vyvíjených aktivitách a s povzbuzováním žádané i žádoucí vnitřní i vnější poptávky. Solidarita pomáhá překonat především extrémní rozdíly.

5/ Cesta rozvojové aktivity využívá příležitosti k posílení sociální a hospodářské síly (obecně, země, územního celku, komunity i jejich obyvatel, a to i podněcováním jejich účasti a zájmu). Dává prostor novým myšlenkám a inovacím, vyhledává a podporuje je, umožňuje a zajišťuje jejich využití. Znamená to vyhledávat a podněcovat iniciativu, přednostně inovační a odpovědné organizační schopnosti.

Hledat a uskutečňovat rozvojovou strategii iniciativně:

a) Shora, veřejnou mocí (vládami, institucemi). Pro stanovení a uskutečňování rozvojové strategie jsou k využití současné instituce, často se zásadní změnou obsahu a způsobu

jejich činností, se zrušením přežily a vznikem nových podle aktuálních potřeb. Na národní úrovni jde především o tripartitu, konzultace politických stran a hnutí, orgány výkonné moci a různé konzultativní formáty, parlament a zastupitelské orgány v územních celcích, výzkumný, vědecký a vzdělávací potenciál, veřejné diskuse, shromáždění, průzkumy a hlasování, a to nejen na ústřední úrovni.

b) I zdola. Rozšiřovat možnosti aktivní účasti – osobní, skupinové, národní i světové pro dosažení takového vývoje, a to při vědomí rozpornosti zájmů a potřeb, nedokonalosti lidí i jejich institucí. Součástí je otevření prostoru pro aktivity zdola v občanských sdruženích, iniciativách a celém nevládním sektoru, podnicích a institucích v oblasti výroby a služeb, včetně veřejných, na pracovištích, v neziskovém sektoru, vzdělávacích, osvětových, kulturních, výzkumných a vědeckých institucích a subjektech i pro individuální i skupinové aktivisty, organizátory. Zvykáme si, že stále se vyvíjející a měnící síťové struktury iniciativ, institucí atd. nejsou nouzovým nebo dočasným řešením. Jejich potřeba je trvalá. Hledají, vytvářejí dobrý směr, spolupracují a jsou strážci žádoucího vývoje. V různé míře jsou v nich zapojovány i formální struktury, které možná budou v určité míře postupně nahrazovat.

6/ Je třeba hledat způsoby účinného demokratického posouzení přínosů nebo škodlivosti aktivit, podněcování žádoucího rozvoje, jeho projektování a řízení ve společnosti – s využitím zastupitelské i přímé demokracie (včetně rozumných pravidel pro legislativní iniciativy), samosprávy, otevřeně (zveřejňováním), rovnoprávně, účastenstvím (participací) – včetně v hospodářství, ctěním práv menšin, např. používáním blokačních mezí (kvót), doceňováním odbornosti, vědy, etiky, morálky a výchovy.

7/ Zaměřit se na domácí a zahraniční (vnější) poptávku (spotřebu i investice) pro zvýšení životní úrovně obyvatel ve hmotné i kulturní oblasti. Aktivní rozpočtovou a přísnou monetární politikou, makroekonomickou a jinými formami kontroly usilovat o rovnováhu mezi rychlostí a strukturou změn (k rozvoji) a stabilitou (politických, sociálních a hospodářských jistot, včetně cen).

8/ Existuje tu možnost urychlení strukturálních změn (už odsouhlasených nebo nabízejících se středně a dlouhodobých cílů) v různých oblastech, na které by nebyl v klidných, nekrizových dobách dostatečný tlak.

9/ Dále mobilizovat zdroje a využít jich co nejehospodárněji a neúčinněji. To je zvláště naléhavé pro zdroje omezené. Nutné krizové řízení nedostatkových zdrojů vede k průběžným inovacím a novým řešením. Většiny zdrojů je totiž dost! Vzhledem k současnému rozvoji výrobních sil nemusí být nouze o potraviny, oblečení, byty a jiné formy bydlení v oblasti základních potřeb (nejméně v rozvinutých zemích), jde o jejich zlepšené využívání a společenské rozdělování. Podobně je tomu i s výrobními prostředky a většinou i se spotřebními předměty. Peníze jsou lidský výtvar, jehož množství, účel a způsoby využití lze (při dodržování příslušných ekonomických zákonů) měnit.

- 10/ To zároveň zajistí stejně naléhavě potřebná nová přínosná pracovní místa. Největší zdroj je v lidech, jejich vynalézavosti, aktivitě a organizačních schopnostech – to může pomoci překonat i nedostatky nebo chybějící jiné zdroje. Práce je také dost! I při stále se snižujícím podílu nutné práce na uspokojení základních potřeb a za jejich přiměřeného naplnění znamená sama rozvojová strategie další pracovní příležitosti. Obtížně vyčerpatelné zdroje společensky přínosné práce představují především všechny typy infrastruktury a jejího udržování v dobrém stavu: ekologie, věda a výzkum, vzdělávání, výchova, kultura, zdraví a tělovýchova, volný čas. Možnosti jsou i ve zkracování základní pracovní doby. Při zapojení do mezinárodní dělby práce vznikají další, skoro nevyčerpatelné, možnosti, když ohromná část lidstva se stejnými uznanými právy, jako jsou ta naše, je na hluboce podvyvinuté úrovni. Účast na odstraňování tohoto zděděného problému zároveň může být zdrojem ohromného urychlení vlastního rozvoje.
- 11/ Uvolnění dosud z nejrůznějších důvodů blokových produktivních sil: to je významné i pro řešení zaměstnanosti, aby se co nejdříve navodil stav, že nejen nikdo není bez práce, ale ani se necítí mimo společnost, bez možnosti žít sebe a své blízké společensky přínosnou a také oceňovanou činností. Týká se to i mimopracovní doby, aby se nikdo nemusel cítit sám, nenudil se: organizovat a podporovat iniciativu, možnosti a nabídky v této oblasti, která je pro zdraví společnosti i jedinců stejně důležitá jako uspokojení základních potřeb, a stále důležitější. Zbavovat se schémat, dogmat, netečnosti a stereotypů. Mělo by to vést k podněcujícím a vyvíjejícím se psaným i nepsaným kodexům chování bez nadbytečných omezení.
- 12/ V globalizovaném světě je stále obtížnější řešit věci izolovaně, je dlouhodobě neudržitelné jak nespravedlivé řešení na cizí úkor, tak uzavírání se před světem.
- 13/ Nebude to jednoduché, ale změna přístupu vycházející z podobných východisek jistě povede i k nalezení přijatelného východiska pro nesplnitelné dluhy a světové i národní hospodaření s penězi.
- 14/ Řešením je opravdu podstatná změna systému od myšlení po praxi, ať se tomu říká jakkoli, třeba socialismus. Vydavatel internetového Spectrezine, Steve McGiffen: „Výběr je znovu jednoduchý: socialismus nebo barbarství.“

FEMINISTICKÝ CYKLUS PRAŽSKÉ ŠKOLY ALTERNATIV

Transnacionální mateřství

Petra Ezzeddine

Každá společnost má genderové hranice vymezeny pomocí norem, které jsou monitorovány a potvrzovány každodenními praktikami. Tyto normy se týkají také mateřství. Jak připomíná Sara Ruddick, „matky nejsou identifikovány tím, co cítí, ale tím, co se snaží dělat“ (Ruddick 1989: 34). Existuje ale specifická skupina matek, která tyto normy (tak jak jsou ustavené v rámci většinové společnosti) nemůže ve své každodenní praxi naplnovat, jelikož je od jejich dětí dělí několik stovek kilometrů. Jedná se o tzv. „transnacionální matky“ – matky, které kvůli ekonomické migraci opouštějí své vlastní děti a rodiny (Sotelo 2001).

Zasílání výdělků domů se pro tyto ženy stává materializovaným potvrzením role ekonomické živitelky rodiny – proto bývá transnacionální mateřství nazýváno také komoditním mateřstvím. Zejména dary zasílané dětem, například oblečení, mobilní telefony, hračky, počítače atd., plní kompenzační roli za absenci matek a symbolicky udržují a obnovují mateřský vztah. V mém výzkumu mezi ukrajinskými matkami pracujícími v České republice (Ezzeddine 2012a, b) se objevil vzorec rostoucí komodifikace vztahů mezi matkami a jejich dětmi úměrně s délkou pobytu v zahraničí a s věkem dětí. Specifickou formou investování zasílaných příspěvků je financování stavby domu na Ukrajině. Dům je migrantkami vnímán jako relativně bezpečná forma uložení zisku z migrace, i když tyto domy mnohokrát zůstávají neobydlené a mají příliš vysokou tržní cenu, a proto jsou na chudém ukrajinském venkově takřka neprodejně. Ve vyprávění ukrajinských transnacionálních žen stavba domu zaujala místo jakéhosi materializovaného symbolu, který pomáhá migrantkám vyrovnat se se situací, že jejich domov a rodina jsou daleko a ony musejí pracovat jako pomocnice v domácnosti nebo v jiných nekvalifikovaných profesích (tzv. *dead-end jobs*) a svou energii soustředit na péči o cizí (Ezzeddine 2009).

Elastické matky a jejich paralelní životy

Fyzické odloučení od dětí způsobuje transnacionálním matkám emocionální bolest, ale také může přinášet určitou míru osobní autonomie a svobody. Toto odloučení zůstává hlavním motivem biografí transnacionálních migrantek (Ezzeddine 2012a, b). Vyrovnávání se s touto

nelehkou situací může mít různé formy. Jednou z nich je pozitivní reformulace jejich životní situace. Pro ženy, se kterými jsem byla v průběhu výzkumu v kontaktu, znamenala individuální migrace také emancipaci a nabytí nových schopností samostatného života. Významnou roli v rozhodnutí pokračovat v cirkulační migraci hraje také skutečnost, že migrantky zejména v prostředí velkoměsta přijaly nový životní styl a v podstatě žijí život svobodných žen, s podstatnými omezeními danými jejich ekonomickým statutem. Většina transnacionálních matek ale usiluje o sloučení rodiny, ať už tím, že si do České republiky přivezou své děti, nebo si alespoň udržují představu, že se v brzké době vrátí domů.

Roli absentujících matek musí ale v transnacionálních rodinách nahradit někdo jiný (Sotelo 2001). Náhradní péči o děti zastupují převážně ženské členky rodiny (jak nukleární tak rozšířené, které Sotelo ve španělštině označuje jako tzv. co-madres (Sotelo 2001), a to dlouhodobě nebo i cirkulačně (o péči se pravidelně střídají různí členové rodiny). Výzkum ukrajinských transnacionálních matek ukázal, že právě transgenerační mateřství je efektivní strategií, jak skloubit péči o děti a domácnost s prací v zahraničí. Mimo jiné i proto, že rodiče zkoumaných žen participovali na výchově svých vnoučat v rámci vztahů uvnitř rozšířených rodin v rurálním prostředí Ukrajiny již před migrací. Právě spolehlivost rodinné sítě doma na Ukrajině byla jedním z faktorů, které výrazně ovlivnily rozhodnutí žen individuálně migrovat za prací.

Ke specifickým situacím dochází v případech, kdy transnacionální matky v migraci pečují o cizí děti. Na jedné straně jsou denně vystavovány tlaku emočního typu práce (Hochschild 1983), na straně druhé pociťují negativně absenci každodenní interakce s vlastními dětmi. Podle Avila a Sotelo (1997), které tyto ženy nazývají „elastickými matkami“, prožívají transformaci lásky k cizím dětem, o které se jako pečovatelky v migraci samy starají.

Separace mezi migrantkami a jejich rodinami není odtržena od ekonomické reality. Jak argumentuje Burawoy (1976), na migraci bychom neměli nahlížet jako na individuální rozhodnutí, ale měli bychom ji vnímat jako systém migrační pracovní síly. Ta je aktivně utvářena přijímajícími státy skrze „struktury nátlaku“. Přijímající státy těží nejen z levné práce migrantů a migrantek, ale zejména z jejich minimalizovaných potřeb. Svými migračními politikami v podstatě podporují cirkulační individuální migraci v rodinách s nízkými příjmy, protože nemusí nést zodpovědnost za jejich reprodukci (Parreñas 2001).

Závěr

Až 70 % ukrajinských migrantek žije v České republice bez svých dětí (Gabal Consulting 2007). Domnívám se, že vysoký počet transnacionálních matek v České republice je daný zejména špatnou migrační politikou, která podporuje pouze migraci pracovní síly s minimálními sociálními právy (Ezzeddine 2011a, b). Nedodrží se právo na rodinu, které je obsaženo v základních mezinárodních úmluvách. Sloučení transnacionálních rodin trvá v České republice 6 až 12 let, což negativně ovlivňuje vztah matek a jejich dětí. Byrokraticky náročné sloučení rodin je emočně bolestivým procesem pro všechny zúčastněné strany a znesnadňuje integraci již dospělých dětí do české společnosti. Tyto ženy často pečují o naše děti, staré a nemocné, proto bychom se také my měli postarat o jejich rodiny.

Jelikož je v České republice silně segmentovaný pracovní trh, pro ukrajinské transnacionální ženy je téměř nemožné přejít z nekvalifikované práce do jiné kvalifikované profese (Gabal Consulting 2007). Důležitým momentem v jejich pracovním postupu se ukazuje využití

možnosti rekvalifikace a dalšího vzdělávání. Ukrajinské transnacionální matky jsou ale limitovány nejen velkou pracovní vyčízeností, ale také tím, že svou migraci vnímají pouze jako migraci cirkulační (i když některé se cirkulačně pohybují již 10 let), tedy jenom dočasnou. Proto, aby migrantské ženy nebyly v českých migračních a integračních politikách a celé společnosti neviditelné, je důležité, aby byly ony samy více „viditelné“ také při vytváření a realizaci těchto politik, tedy aby aktivně participovaly v roli konzultantek pro státní instituce, pracovaly jako sociální pracovnice přímo ve svých komunitách a v neposlední řadě byly více zastoupeny také v českých nevládních organizacích obecně.

Literatura:

- Avila, E., Sotelo, P. H. 1997. „I´m here, but I´m there.“ The Meaning of Latina Transnational Motherhood.“ *Gender and Society* 11: 5: 548-571.
- Burawoy, M. 1976. „The Functions and Reproduction of Migrant Labor: Comparative Material from Southern Africa and the United States.“ *American Journal of Sociology* 81: 5: 1050-1087.
- Ezzeddine, P. 2011a. „Reflexe genderu v procesu migrace.“ Pp. 229-242 in kol. autorů. *Migrace a rozvoj (rozvojový potenciál mezinárodní migrace)*. Praha: FSV UK.
- Ezzeddine, P. 2011b. „Neviditelné ženy (analýza genderové perspektivy integrační politiky ČR).“ Pp. 113-121 in Knotková, B. et al. *Mezi Obzory. Gender v interdisciplinární perspektivě*. Praha: Gender Studies, o.p.s.
- Ezzeddine, P. 2012a. „Mateřství na dálku. Transnacionální mateřství ukrajinských migrantek v České republice.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 13, č. 1: 24-32.
- Ezzeddine, P. 2012b. „Sentimentální peníze aneb jaká je cena transnacionálního mateřství?“ In Abu Ghosh, Y. a kol. *Peníze chudých*. Praha: Ermat, v tisku. Gabal Consulting. 2007. *Analýza přístupu migrantů a migrantek na trh práce a vzdělávání v ČR - výzkumná zpráva*. Praha.
- George, S. M. 2005. *When Woman Come First: Gender and Class in Transnational Migration*. Berkeley: University of California Press.
- Hochschild, A. R. 1983. *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Mahler, S. J., Pessar, P. R. 2001. „Gendered Geographies of Power: Analyzing Gender Across Transnational Spaces.“ *Identities* 7: 4: 441-459.
- Rudick, S.1989. *Maternal Thinking: Towards Politics of Peace*. London: Beacon Press.
- Sotelo, P. H. 2001. *Doméstica. Immigrant Woman Cleaning and Caring in the Shadow of Affluence*. Berkeley: University California Press.

Transnacionální praktiky péče a deformovaná emancipace žen

Zuzana Uhde²

Moderní feministická idea emancipace krystalizuje na pozadí rozvoje feministického hnutí. Emancipace není a priori definovaný ideál, obsah tohoto pojmu je kontinuálně definován prostřednictvím bojů a protestů skupin, které se historicky prosazují se svými nároky a požadavky na společenskou změnu. Feministické hnutí se stalo klíčovým aktérem v artikulaci ideje emancipace žen, jejímž mottem se s druhou vlnou feministického hnutí stala teze „osobní je politické“.³ Východiskem této teze je přesvědčení, že problémy, které zažívají jednotlivé ženy, nemají soukromé řešení a příčiny útlaku a podřízení žen je nutné identifikovat v institucionální struktuře fungování společnosti. Soukromé problémy měly být redefinovány jako problémy politické veřejnosti. Péče byla jednou z oblastí striktně vylučovaných z veřejné sféry, tento slogan proto nesl od začátku požadavky, morálně podepřené významem a přínosem péče pro společnost, aby se péče stala veřejnou odpovědností a aby byla společensky adekvátně oceněna.⁴

S odmítnutím naturalizovaného chápání péče jako biologicky dané odpovědnosti žen, feministické hnutí vyzdvihlo rovněž požadavek otevření možnosti veřejného uplatnění žen v placeném zaměstnání, které mělo sloužit jako nástroj odstranění výlučného připoutání žen k soukromé sféře. V rozvinutých průmyslových zemích se sféra placené práce v období po 2. světové válce otevřela ženám s různým socio-ekonomickým statutem, ať již v důsledku státem prosazované politiky jako např. v bývalých reálněsocialistických zemích, nebo v důsledku souhry neoliberálních strukturálních změn a feministického hnutí jako ve většině západních zemí, nově prosazený ideál dvou-příjmové domácnosti ale nebyl doprovázen odpovídající změnou vzorců genderové dělby práce v soukromé sféře rodiny ani odstraněním horizontální a vertikální genderové segregace trhu práce. Ukázalo se tudíž, že genderová dělba práce není pouhým důsledkem vyloučení žen ze sféry placené práce.⁵ Stejně jako nedošlo k rovnému přerozdělení zodpovědnosti za péči a starost o domácnost, nedošlo ani k zásadnímu posunu

---

² Kontakt: zuzana.uhde@soc.cas.cz

³ Slogan „osobní je politické“ prosadila Carol Hanisch, viz Hanisch, C. *The Personal Is Political*. In Firestone, S. (ed.) *Notes From the Second Year: Women's Liberation. Major Writings of the Radical Feminists*. New York 1970, s. 76–78.

⁴ Na emancipaci žen je možno pohlížet prizmatem péče. Zaujetí právě této perspektivy má svoje opodstatnění, protože boje za ocenění péče byly určující v procesu interpretace a definování požadavků emancipace žen v moderní společnosti. Pečující vztahy a širší zodpovědnost za sociální reprodukci a společenský rozvoj v sobě odrážejí nejen pozitivní prvky reality, ale zároveň také základní genderové sociální struktury. Genderově nerovná distribuce zodpovědnosti za péči a nedocenění péče, kterou ve většině případů zajišťují ženy, tudíž představují klíčové kritérium posouzení vývoje emancipace žen, což je předpoklad široce sdílený mezi jednotlivými proudy feministického myšlení.

⁵ Podle Marcuseho ženy vstupem na trh práce získaly pouze represivní rovnost. Kritiku represivních mechanismů rozvinuté kapitalistické společnosti Marcuse rozpracoval zejména v práci *Jednorozměrný člověk*. Hlubinné mechanismy represivní svobody v podmínkách pozdně moderního kapitalismu a technologického rozvoje spatřoval v potlačení lidské přirozenosti a manipulaci s lidskými potřebami systémem masové spotřeby. Viz Marcuse, H. *Jednorozměrný člověk*. Praha, Naše vojsko 1991 (orig. 1964).

směrem ke společenskému ocenění péče. V posledních dvou dekádách po pádu východního bloku došlo současně k dalšímu posílení liberálního ideálu atomizovaného individualismu, který postupně ovládl diskurs emancipace.⁶ Pod vlivem tohoto dominantního ideálu je rovněž formulováno pojetí kombinace soukromého a pracovního života, v jehož základech stojí tržní logika investic do lidského kapitálu jako nástroje zajištění konkurenceschopnosti. Pojetí emancipace žen je zde zjednodušeno na zaměstnanost žen-matek prostřednictvím podpory flexibilních forem zaměstnání.⁷ Logika efektivit a zodpovědnosti atomizovaných individuí vedla k odklonu od podpory státních institucí péče o děti i starší a postižené, která byla nahrazena podporou tržního modelu péče, kde rodiny nakupují služby péče na trhu, a který začal být prosazován jako model podporující emancipaci žen v protikladu k návratu k tradičnímu modelu péče, ve kterém péči zajišťují rodiny, respektive ženy.

Růst zaměstnanosti žen šel ruku v ruce s dalšími společenskými změnami. Pracovní trh je v dnešní neoliberalní ekonomice polarizován: na jedné straně existuje poptávka po vysoce kvalifikované pracovní síle a na straně druhé roste poptávka po nekvalifikované a levné práci. Fenomény deformalizace a nárůstu nejistoty, negativní flexibilizace a zintenzivnění práce se stávají charakteristickými rysy současnosti.⁸ Ženy tak vstoupily a vstupují na trh práce, který je zásadně odlišný od předcházející kapitalistické formy trhu práce fordistického modelu převládajícího v západních zemích po 2. světové válce, jenž byl charakteristický relativním sociálním smírem v podobě sociálního státu.⁹ Prosazení dílčích feministických požadavků tak vedlo v proměněných podmínkách, ve kterých se prosazuje trh jako forma autoritářství, k nezamýšleným důsledkům, jež vytvářejí nové bariéry pro emancipaci žen.¹⁰ S nástupem tržního modelu péče v pozdně moderní kapitalistické společnosti byla řada činností, které byly v minulosti vykonávány v domácnosti, začleněna mezi další institucionalizované činnosti v tržním ekonomickém systému, což na jednu stranu snížilo zátěž některých žen prací a péčí v domácnosti, na druhou stranu ale také institucionálně podpořilo proces komodifikace mezilidských vztahů a ztrnění společnosti. Feministická sociální teorie významným dílem

---

6 Např. Nancy Fraser, Alison Jaggar nebo Hester Eisenstein upozorňují, že odhlédnutí od materiální kritiky ideologie kapitalismu a konzumerismu a příklon k individualismu uvnitř feminismu hlavního proudu, vedlo k nezamýšleným důsledkům a negativní kooptaci feministické kritiky do systému. Viz Fraser, N. Feminismus, kapitalismus a lest dějin. *Gender, Rovné příležitosti, výzkum*, 10, 2009, č. 2, s. 1–9; Jaggar, A. M. „Zachraňte Aminu“: Globální spravedlnost pro ženy a interkulturní dialog. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 11, 2010, č. 1, s. 3–16; Eisenstein, H. *Feminism Seduced: How Global Elites Use Women's Labor and Ideas to Exploit the World*. Boulder & London, Paradigm Publishers 2010.

7 Cf. Jenson, J. Writing Women Out, Folding Gender In: The European Union „Modernises“ Social Policy. *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, 15, 2008, č. 2, p. 131–153; Williams, F. Towards a Transnational Analysis of the Political Economy of Care. Pp. 21–38 in Mahon, R. – Robinson, F. (eds.). *Feminist Ethics and Social Policy Towards a New Global Political Economy of Care*. Vancouver, UBC Press 2011.

8 Cf. Standing, G. Global Feminization Through Flexible Labour: A Theme Revisited. *World Development*, 27, 1999, č. 3, s. 583–602; Boltanski, L – Chiapello, E. *The New Spirit of Capitalism*. London & New York, Verso 2007; Beck, U. *The Brave New World of Work*. New York, Polity Press 2000; Sassen, S. *Cities in a World Economy*. Thousand Oaks, Pine Forge Press 2000.

9 Cf. Eisenstein, H. *Feminism Seduced: How Global Elites Use Women's Labor and Ideas to Exploit the World*. C.d.; Le Feuvre, N. a kol. Remaking Economic Citizenship in Multicultural Europe. In: Halsaa, B. – Roseneil, S. – Sümer, S. (eds.). *Remaking Citizenship in Multicultural Europe. Women's Movements, Gender and Diversity*. Houndmills & New York: Palgrave Macmillan 2012, v tisku.

10 Tradiční autoritářství bylo v pozdně moderní společnosti nahrazeno mocensko-ekonomickou strukturou společnosti, ve které funguje trh jako organizační princip společenských vztahů. Trh zde postupně pohlcuje společenský život v jeho materiální i symbolické rovině. V tomto smyslu lze hovořit o autoritářství trhu, jehož prostřednictvím politicko-ekonomické elity prosazují specifické tržní hodnoty jako univerzální hodnoty života společnosti. Více viz Uhde, Z. „Autoritářství trhu: kritická diagnóza deformované emancipace žen.“ *Filosofický časopis*, 60, 2012, No. 1, s. 55–76.

přispěla k odkrytí omezení plynoucích z pojetí emancipace prostřednictvím placené práce, dnes je ale nutné posunout tyto rozборы o krok dál. Zjednodušené pojetí emancipace žen ztožněné s jejich participací na trhu práce bylo zpochybněno analýzami tzv. dvojího břemene, které odkazují na dvojí zátěž žen prací v zaměstnání a v domácnosti, protože ženy vstoupily na trh práce, aniž by došlo k přerozdělení zodpovědnosti za výchovu dětí a domácí práce mezi muži a ženami a mezi soukromou a veřejnou sférou. Tento vývoj Arlie R. Hochschild příznačně nazvala *pozastavenou genderovou revolucí*.¹¹ Kritika dvojího břemene však byla v praxi přeložena do potřeby začlenění péče a domácích prací mezi placené činnosti na trhu práce, což vedlo v podmínkách pozdního kapitalismu k vytvoření nízko placeného a nejistého sektoru péče. Argument, že vytvoření nových pracovních příležitostí v soukromém sektoru pečovatelských služeb umožní větší zapojení žen v placeném zaměstnání a jejich větší ekonomickou nezávislost, se ukazuje jako zavádějící právě v důsledku konstrukce pečovatelského sektoru jako druhořadého zaměstnání. Negativní důsledky rozvoje soukromého pečovatelského sektoru jsou současně funkcí třídního postavení i rasově-etnických vztahů ve společnosti: na jedné straně jsou tržní služby péče finančně dostupné pouze pro vyšší a střední třídy, na druhé straně jsou tato místa se znevýhodněným a rizikovým statusem konstruována pro ženy z minoritních skupin a nižších tříd. Tento trend je předmětem řady studií, které se věnují zaměstnávání marginalizovaných žen (často imigrantek) jako pečovatelek v soukromých institucích a jako nájemních pomocnic a pečovatelek v soukromých domácnostech. Tento vývoj označují jako *deformovanou emancipaci*, která vede k sociální polarizaci a vytváření nových forem třídní a kulturní dělby práce mezi ženami. Zatímco pozastavená genderová revoluce poukazuje na přetrvávající genderovou dělbu práce a rigidní separaci soukromé a veřejné sféry, deformovaný proces emancipace poukazuje na procesy ztržnění soukromého a podřízené ideje emancipace autoritářským imperativům trhu v kontextu strukturálních sociálních a kulturních nerovností. Deformovaná emancipace tak pojmenovává situaci, kdy je emancipace žen v podobě, v jaké je dnes prosazována, vnitřně spjata se strukturami globálních nerovností.

Materiální základ deformované emancipace leží ve strukturách globálního kapitalismu, který se prosadil jako kvalitativně odlišný globální ekonomický systém. Po pádu bývalého východního bloku, kdy bylo dosaženo tohoto extenzivního šíření, nastupuje podle Williama Robinsona intenzivní šíření kapitalismu, které se v globální ekonomice stalo nezbytnou strategií akumulace zisku a které se vyznačuje ztržněním a komodifikací oblastí společenského života, které byly dříve z těchto vztahů vyloučeny.¹² Ztržněním soukromého se ovšem soukromé nestalo veřejným, jak požadovalo feministické hnutí, zůstalo soukromým uvnitř privátní ekonomické sféry. Současně v pozdně moderní společnosti dochází k rozpojení strategií akumulace zisku a předpokladů sociální reprodukce. Pohyblivý globální kapitál již není závislý na konkrétním místě a na konkrétních lidech. Náklady na sociální reprodukci jsou přenášeny na stát a komunity (zejména v chudých zemích) nebo komodifikovány a začleněny do procesu akumulace zisku (zejména v bohatých zemích). Procesy deformované emancipace však zpětně tento globální ekonomický systém reprodukuje jak v ideologické rovině konzumerismu, tak i v materiální rovině. V tomto kontextu se jedinci svou účastí na procesech komodifikace péče a transnacionálních praktikách péče podílejí na utváření a reprodukci sociálních nerovností.

11 Hochschild, A. R. *The Second Shift*. New York, Avon Books 1989.

12 Robinson, W. I. *Teorie globálního kapitalismu*. Praha, Filosofia 2009 (orig. 2004).

Komodifikace péče a transnacionální praktiky péče představují konkrétní praktiky, které vytvářejí proces deformované emancipace. Komodifikací péče zde myslím rozšíření trhu jako organizačního principu do vztahů péče, jehož prostřednictvím se tato oblast stává součástí procesu akumulace zisku, který je veden specifickými hodnotami efektivity a maximalizace výkonu; péče i osoby, které péči poskytují, se tak stávají prostředkem, nikoli účelem pro sebe. Je ale nutné zdůraznit, že pokud platíme za péči, neznamená to samo o sobě, že poskytovaná péče je horší. Pouhý transfer peněz nutně nevede ke komodifikaci péče, směna peněz získává význam komodifikace ve vztazích řízených autoritářskými imperativy trhu, jež jsou provázány se strukturou vlastnictví.¹³ Negativní důsledky komodifikace péče jsou dále akcelerovány v kontextu strukturálních sociálních a kulturních nerovností, v nichž je přítomna tendence tyto intimní vztahy převést na vztahy vykořisťování a podřízení. Distinkce mezi produktivní prací na jedné straně a reprodukčními činnostmi (péčí a domácí prací) na druhé straně představuje první vrstvu vzorce rozdělování společenského uznání, která zůstala v pozdně moderní kapitalistické společnosti zachována i přes začlenění péče mezi placené činnosti. Vzniká zde ale druhá vrstva v podobě distinkce mezi prací zprostředkující uznání a prací, která uznání neposkytuje.¹⁴ Komodifikace péče tak v sobě obsahuje paradox: zatímco otevírá možnosti určitého finančního ohodnocení péče, uvádí v chod dvojité zneuznání péče jednak jako ne-produktivní práce a jednak jako placené práce, která nemůže být zdrojem uznání, jež bylo redukováno na tržní úspěch.

Ačkoli ne všechny domácí pomocnice a pečovatelky jsou nutně imigrantky, transnacionální praktiky péče ve větší míře zviditelnily omezení ocenění péče v logice nákladů a zisků. Tržní model péče v současných podmínkách zintenzivnění globálních propojení – ekonomických, společenských i kulturních – vytváří sektor druhořadého zaměstnání, které je charakteristické zaměstnáváním imigrantek a imigrantů. Fenoménu zaměstnávání imigrantek jako levné pracovní síly pro zajištění péče se v současné době věnuje stále větší výzkumná pozornost.¹⁵ Stejně jako není historicky novou praxí zaměstnávání domácích pomocnic/pečovatelek individuálními domácnostmi, není nová ani skutečnost, že tuto práci zastávají ve velké míře imigrantky. Historicky nové je ale národnostní složení domácích pomocnic/pečovatelek, které dnes pocházejí převážně z neevropských nebo východoevropských zemí.¹⁶ S tím souvisí i proměna třídního původu současných domácích pomocnic/pečovatelek, protože migrace je často ekonomicky dostupná minimálně pro střední třídy v chudších zemích, které tudíž

---

13 See Anderson, E. *Value in Ethics and Economics*. Cambridge, MA, Harvard University Press 1993. V moderní společnosti, ve které se peněžní směna stala určující formou společenských vztahů, vede idealizace vztahů péče mimo peněžní systém k zastírání vykořisťování žen pod rouškou „přirozeného“ řádu genderových vztahů.

14 Cf. Honneth, A. (ed.). *Zbavovat se svéprávnosti. Paradoxy současného kapitalismu*. Praha, Filosofia 2007 (orig. 2003).

15 Cf. Anderson, B. *Doing the Dirty Work. The Global Politics of Domestic Labor*. London & New York, Zed Books 2000; Ehrenreich, B. – Hochschild, A. R. (eds.). *Global Woman. Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. New York, A Metropolitan/OWL Book 2002; Hochschild, A. R. *Láska a zlato. Globální řetězce péče*. Pp. 107–128 in Hrubec, M. a kol. *Sociální kritika v éře globalizace. Odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů*. Praha, Filosofia 2008; Hondagneu-Sotelo, P. *Doméstica. Immigrant Workers Cleaning and Caring in the Shadows of Affluence*. Berkeley & Los Angeles & London, University of California Press 2001; Parreñas, R. S. *Servants of Globalization. Women, Migration, and Domestic Work*. Stanford, Stanford University Press 2001; Zimmerman, M. K. – Litt, J. S. – Bose, C. E. (eds.). *Global Dimensions of Gender and Care*. Stanford, Stanford University Press 2006.

16 Sarti, R. *The Globalization of Domestic Service – An Historical Perspective*. Pp. 77–97 in Lutz, Helma (ed.). *Migration and Domestic Work. A European Perspective on a Global Theme*. Burlington, Ashgate Publishing 2008.

zažívají sestupnou ekonomickou a sociální mobilitu.¹⁷ Dalším novým vzorcem je fenomén transnacionálního mateřství.¹⁸ Imigrantky, které pracují jako domácí pomocnice/pečovatelky, dnes často mají vlastní děti, které kvůli migračním omezením zůstávají v zemi původu. Řada autorek upozorňuje, že rostoucí počet imigrantek, které pracují v soukromých pečovatelských institucích a jako domácí pomocnice a pečovatelky, souvisí významně s restriktivními imigračními politikami a nejistým právním statutem imigrantek. Jejich nejistá situace poskytuje zaměstnavatelům účinnější mechanismy kontroly a umožňuje jim platit nižší plat, na druhou stranu imigrantky činí bezmocnějšími a loajálnějšími.

Pro celistvé pochopení procesu deformované emancipace je tedy zásadní analyzovat transnacionální a globální souvislosti společenské formy péče, které odhalují, že současný model péče v pozdně moderní kapitalistické společnosti závisí na obslužné třídě, jak tuto skupinu pojmenovává socioložka Saskia Sassen¹⁹ – na imigrantkách a marginalizovaných ženách, které uspokojují rostoucí poptávku po nájemní pečovatelské a domácí práci, a zatímco pečují o děti profesionálů a další členy těchto společností, kteří potřebují péči, ony samy, jejich vlastní děti a blízcí zůstávají bezprizorní. Zatímco Arlie Hochschild o těchto globálních změnách společenské formy péče mluví jako o globálních řetězcích péče, které poukazují na globální propojení vztahů mezi ženami, pojmenovávám tyto proměny společenské formy péče, která se stává závislou na transnacionální migraci, jako transnacionální praktiky péče, abych vyjádřila svoje přesvědčení, že tyto změny jsou důsledkem hlubší kvalitativní proměny globálního kapitalismu dotýkající se celkové formy sociability.

Za prvé, otázku transnacionálních praktik péče chápu jako dílčí proces deformované emancipace, která odráží proměnu normativních základů pozdně moderní kapitalistické společnosti. Deformovaný proces emancipace neodkazuje pouze na proměnu genderové struktury participace na trhu práce, která se normativně odpojila od struktury genderové dělby práce v soukromé sféře rodiny, odkazuje především na obecnější proces ztržnění společnosti a dominanci instrumentální racionality, která ovládla i logiku emancipace. Současně je tento proces charakteristický ambivalentními tendencemi, které jsou příčinou toho, že některé skupiny žen, zejména ženy z vyšších tříd, získávají větší prostor pro autonomní rozhodnutí o realizaci svého soukromého života a možnost odpoutání se od rigidně definovaných genderových rolí. Marginalizované skupiny žen tento vývoj však uzavírá do pout neplacené či málo placené reprodukční práce a bludného kruhu vykořisťování v úsilí o existenční zajištění.²⁰ Z dlouhodobého hlediska tato situace nevede k institucionální proměně genderových vzorců. V situaci, kdy je emancipace některých skupin žen fakticky podmíněna zafixováním genderových a sociálních nespravedlností pro skupiny jiné, se jednotlivé pozitivní momenty stávají z dlouhodobého hlediska nestálými a historicky nahodilými – závislými na globálních ekonomických a kulturních nerovnostech. Procesy komodifikace péče a transnacionální praktiky péče ve stávající mocensko-ekonomické struktuře vlastnických vztahů reprodukují tradiční

17 Cf. Parreñas, R. S. *Servants of Globalization. Women, Migration, and Domestic Work*. C.d.

18 Cf. Sarti, R. *The Globalization of Domestic Service – A Historical Perspective*. C.d.; Hondagneu-Sotelo, P., Avila, E. „I’m Here, But I’m There”: The Meanings of Latina Transnational Motherhood.” Pp. 254–265 in Zimmerman, Mary K., Litt, Jacquelyn S., Bose, Christine E. (eds.). *Global Dimensions of Gender and Care*. C.d.

19 Sassen, S. *Global Cities and Survival Circuits*. Pp. 254 – 274 in Ehrenreich, B. – Hochschild, A. R. (eds.). *Global Woman. Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. C.d.

20 K teorii paradoxů pozdně kapitalistických společností viz Honneth, A. (ed.). *Zbavovat se svéprávnosti. Paradoxy současného kapitalismu*. C.d.

genderovou dělbu práce, deformovaná emancipace tak zpětně blokuje případné nové nastartování pozastavené genderové revoluce.

Za druhé, transnacionální praktiky péče vstupují do dialektického vztahu s globalizačními procesy a vývojem globálního kapitalismu, jež vedou k intenzivnějšímu propojení společenských a ekonomických vztahů v globálním rámci. Dynamika těchto změn se netýká pouze makroroviny, dotýká se rovněž institucionálních změn v národní rovině a každodenních zkušeností jednotlivých aktérů. Strategie tržního modelu péče, které jsou obhajovány jakožto efektivní propojení poptávky a nabídky, jsou ve skutečnosti využitím globálních nerovností za účelem zisku. Jednotlivé domácnosti zde pak nejsou pouze pasivním aktérem, aktivně se podílejí na reprodukci a přetváření těchto nerovností. Rozvinuté státy současně z těchto globálních nerovností disproportionálně profitují jak prostřednictvím dováženého levného spotřebního zboží, tak prostřednictvím ekonomicky vynucené migrace, která pro tyto státy představuje zdroj levné pracovní síly.

Předpoklady emancipace žen je dnes normativně nutné reformulovat v globálním kontextu, soukromé by mělo být globálně spravedlivé. Takto je třeba rozumět reformulovanému feministickému mottu z pera Arlie Hochschild, že „osobní je globální“.²¹ Specificky v západní pozdně moderní společnosti potom úsilí o emancipaci žen musí být provázáno s úsilím o odstranění sociálních a kulturních nespravedlností mezi jednotlivými skupinami žen, na kterých je současná společenská forma péče postavena. Naše životy jsou zde vzájemně propojeny s druhými, což činí každého do určité míry odpovědným za důsledky svého jednání i přesto, že jsme se přímo nepodíleli na konkrétním špatném zacházení s konkrétními lidmi.²² Globální solidarita mezi ženami a sociální spravedlnosti tak musí být základem kolektivního úsilí o emancipaci žen. Dnes je zřejmé, že feministické úsilí o uznání péče dosud nebylo naplněno. Instituce nájemní domácí pomocnice a pečovatelky nepředstavuje řešení, je naopak příkladem negativní kooptace feministického emancipačního ideálu do struktur nerovností udržovaných neoliberální ideologií a rasovo-etnickými, třídními a geopolitickými hierarchiemi.

---

21 Hochschild, A. R. *Láska a zlato. Globální řetězce péče*. C.d., s. 126.

22 Young vychází z předpokladu, že jedinci či skupiny se svým jednáním podílejí na vzniku, udržování či proměně institucí a vytvářejí podmínky, jež mají určité důsledky na jednání druhých. Její model odpovědnosti založený na sociálních vztazích ukazuje, že jedinci mají specifické závazky vůči těm, s nimiž je přímo či nepřímo spojují strukturální sociální vztahy, není zde ovšem nutné určit přímé viníky. Viz Young, I. M. *Odpovědnost a globální spravedlnost: model odpovědnosti založené na sociálních vztazích*. Pp. 65–106 in Hrubec, M. a kol. *Sociální kritika v éře globalizace. Odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů*. Praha: Filosofie 2008.

Adam Smith a emancipace ženy

Alena Wagnerová

Ve svém textu se budu zabývat dvěma tématy, která spolu úzce souvisejí. Za prvé, proč v kapitalismu nemůže být dovršena emancipace ženy, za druhé, jaké strategie používají společenské systémy vůči inovativním hnutím s cílem zneškodnit jejich subverzivní potenciály.

I.

Čtyřicetileté zkušenosti druhého ženského hnutí v Západní Evropě a USA, stejně jako dvacetileté zkušenosti s návratem kapitalismu v České republice nás opravňují k závěru, že v kapitalistickém systému není uskutečnění a dovršení emancipace ženy možné. Všechny neodiskutovatelné úspěchy ženského hnutí v posledních čtyřiceti letech narážejí dřív či později na jakousi nepřekročitelnou hranici, která v postavení ženy zanechává jen jinak definovaný zbytek starých nerovností a část zlepšení její situace obrací v pravý opak.

Chceme-li najít odpověď na otázku, proč tomu tak je a zda tento deficit je zakódován už v nastavení tohoto systému samotného, musíme začít od Adama, v našem případě od Adama Smitha, teoretika a morálního filozofa, který základy tohoto systému a především myšlení v jeho rámci položil a jehož autorita je dodnes neotřesitelná.

V první kapitole svého stěžejního díla *Blahobyť národů – Zkoumání o povaze a příčinách blahobytu národů*, popisuje Adam Smith zázračné rozmnožení počtu vyrobených špendlíků prostřednictvím dělby práce: Jestliže jeden průměrný dělník vyrobí jeden špendlík denně, pak rozložením procesu výroby na 18 pracovních úkonů, které Smith přesně popisuje, a jejich rozdělením mezi deset mužů vyrobí tito dělníci za den 12 liber špendlíků, celkem 48.000 kusů, to znamená každý z nich 4.800 kusů. Tyto údaje dělají na první pohled neobyčejně exaktní dojem, pracuje se tu s čísly, jednotlivé operace jsou přesně popsány. Jestliže se ale nad prezentovanými čísly hlouběji zamyslíme a vypočítáme, že se touto dělbou práce její produktivita zvýšila o neuvěřitelných 480.000 %, zmocní se nás pochybnosti, odkud se tato čísla ve skutečnosti vzala, jestli je takové enormní zvýšení produktivity bez zavedení stroje vůbec možné a čemu toto líčení má vlastně sloužit. Smith nám zde také bezděčně sugeruje, že onen osamělý dělník vyrábějící špendlíky prováděl všech osmáct pracovních úkonů vždycky na jednom špendlíku a teprve po jeho dohotovení se chopil dalšího kousku drátu a začal jej stejným způsobem oněmi osmácti pracovními kroky opracovávat. Ve skutečnosti on ovšem postupoval tak, že každou jednotlivou operaci prováděl na celé sadě, dejme tomu dvaceti rozřezaných kousků drátu, jejichž počet se řídil objednávkou nebo odhadem jejich potřeby, a pak přešel k operaci další, kterou provedl zase na celé sadě, že tedy i on určité dělby práce, jež jeho výkon zvyšovala, užíval.

(Ponechme teď stranou, že tento text o čtyřiceti osmi tisících špendlíků ve svém druhém plánu vypovídá o oné obrovské euforii, která se zmocnila tehdejší společnosti tvářív tvář dosud nevidanému zvýšení produktivity práce použitím parního stroje, kdy se najednou dosud samozřejmé vytváření všech produktů od hřebíku až po katedrálu rukodělnou prací za pomoci

jednoduchých strojů a síly vody, větru a zvířete, objevilo jako osvobození od nepředstavitelné dřiny. Dodnes nám z ní zůstal mýtus pokroku, který nás pronásleduje v podobě bezohledného vykořisťování přírodních zdrojů naší planety.)

S neskrývaným uspokojením vyzvedává Adam Smith zvýšení počtu vyrobených špendlíků díky dělbě práce, vůbec si ale neklade otázku, jestli pro oněch 48.000 špendlíků existuje potřeba, když ji dosud stačil uspokojovat jeden nebo více osamělých mužů, z nichž každý denně – podle něj – vyrobil jen jeden špendlík. O tuto potřebu ovšem Smithovi také nejde, a i toto je projevem nového myšlení počínající industriální epochy. Ve středu jeho pozornosti stojí tvorba kapitálu, zisk, který jejich prodejem a realizací v nich lidskou prací vzniklé nadhodnoty vznikne. A tato nadhodnota je vlastním cílem produkce, ne výrobek sám a jeho potřebnost, jak ze Smithova textu vyplývá. Samozřejmě i jeho prodejnost, protože zisk se realizuje jen při prodeji. A deset na výrobě špendlíků pracujících mužů vytvoří samozřejmě nadhodnotu vyšší než dělník jeden. Dělbá práce je tedy i jakousi svodkou nadhodnot vytvářených každým z pracovníků. Co zde v zárodku můžeme pozorovat, je ona zde ještě nepatrná skulina mezi potřebou a výrobou, která se bude v dalším vývoji kapitalismu stále víc rozestupovat až do obrovských rozměrů v naší současnosti, kdy prodej výrobků a tedy realizace zisku a tvorba kapitálu jsou zajišťovány reklamním aparátem, ve jménu tvorby kapitálu vytvářejícím stále nové quasi-potřeby. (Investice do reklamy dosahují dnes například v německém tabákovém průmyslu až 50 % výrobních nákladů.)

Jestliže orientačním bodem výroby zboží v době před industriální revolucí s její nízkou produktivitou práce bylo uspokojování potřeb, a jinak to při převážně rukodělné výrobě ani nebylo možné, pak industriální revolucí uvedenou v pohyb vynálezem parního stroje se jejím cílem s rozvojem industriální společnosti ve stále větší míře stává zisk a tvorba kapitálu, který je ovšem také potřebný pro realizaci technicky stále náročnějších projektů. Ve finálním stádiu tohoto procesu se tato „produkce kapitálu“, jak jsme toho svědky v dnešním finančním sektoru, od oblasti produkce statků prakticky odděluje a začne fungovat jako samostatné „výrobní“ odvětví, jako by kapitál mohl vznikat sám ze sebe. Že to samozřejmě možné není, ukazuje současná finanční krize, kdy mrtvý, fiktivní kapitál musí být stále znovu „oživován“ vsáváním kapitálu reálného, vzniklého z lidské práce a stojícího k dispozici státu v podobě daní s následným ozebračováním širokých vrstev obyvatelstva odbouráváním vymožeností sociálního státu a privatizováním veřejných služeb.

Tomuto procesu oddělení mrtvého virtuálního kapitálu „vznikajícího“ finančními machinacemi a kapitálu reálného, živého, vzniklého v procesu produkce, v němž je realizován vklad nadhodnoty vytvořené lidskou prací, ovšem předcházejí dva další procesy oddělování, a to produktivní a neproduktivní práce a oblasti produkce a reprodukce.

Za produktivní označuje Smith jen tu práci, při níž dochází k vytvoření nadhodnoty, tedy zisku, to znamená takovou práci, která se zabývá výrobou materiálních statků. Všechny ostatní práce, při nichž žádné materiální statky nevznikají, to znamená prakticky celá oblast služeb, domácího hospodářství, správy a duchovních věd jsou pro něho činnostmi neproduktivními. I když Smith označuje tyto činnosti za vážené a užitečné, je to jen otázka času, kdy se pod zorným úhlem pohledu takto definované produktivnosti dříve či později budou jevit jako přebytečné a neefektivní, protože i trh práce pro tato povolání musí být ze Smithova hlediska dotován z výtěžku práce produktivní, a jsou tedy tak říkajíc ztrátové.

A právě to je stav, ke kterému současný neoliberální kapitalismus dospěl svým voláním po štíhlém státu, rušením kulturních zařízení a jednoho humanitního oboru za druhým.

Uvnitř tohoto podle Smithe neproduktivního pracovního sektoru dochází ovšem k dalšímu vydělování. Ta část neproduktivních činností, která se ale realizuje prodejem pracovní síly na trhu práce a splňuje tím základní předpoklad pro definici práce v industriální společnosti, je nadále chápána jako práce. Ta část neproduktivních činností, která se ale přes trh práce nerealizuje, a to je celá oblast reprodukce ve své dvojí podobě reprodukce lidského rodu a reprodukce lidské pracovní síly, tedy celá oblast domácího hospodářství, za práci považována není. Toto vydělení je důsledkem procesu, v němž předindustriální velká rodina, tzv. oikos, s postupující industrializací postupně ztrácela svou funkci producenta materiálních statků a přestávala být hospodářskou jednotkou, v níž produkce a reprodukce tvořily jednotu a obě stránky existence člověka se vzájemně doplňovaly. Zajímavé je, že této oblasti hospodářství, v 18. století jak v řemesle tak především v oblasti zemědělství jistě velmi důležité části ekonomiky, Smith ve své knize nevěnuje žádnou pozornost. A zde tedy de facto už začíná ono ignorování domácího hospodářství a rodinné práce ekonomickou teorií, které trvá dodnes. Ztrátou hospodářské funkce rodiny ztratila i oblast reprodukce svůj hospodářský význam a zůstala jakýmsi torzem neplacené práce jako domény tvorby hodnoty užité uprostřed industriální společnosti, jejímž středem se stal pracovní trh, na němž lidé prodávají svou pracovní sílu a přispívají nadhodnotou, kterou v pracovním procesu vytvářejí, ke tvorbě kapitálu, tedy jako doména hodnoty směnné. Tento vývoj Smith ovšem už reflektovat nemohl, svým rozlišováním produktivní a neproduktivní práce – který převzali i Marx s Engelsem a z návratu ženy do oblasti produkce udělali základní předpoklad její emancipace – ovšem položil základ ke znehodnocení celé oblasti reprodukce jako neproduktivního sektoru, který nevytváří žádné materiální hodnoty a k tomu ještě stojí mimo trh, což znemožňuje odčerpávání nadhodnoty a tím tvorbu kapitálu. Již Smith také svou větou, že hospodářský výsledek roku je výlučným výsledkem produktivní práce, formuloval poučku, podle níž se dodnes vypočítává brutosociální produkt. (A tvrzení, že bohatství společnosti vytvářejí výlučně podnikatelé, nacházíme ještě i dnes v programovém prohlášení vlády Petra Nečase.) Kdyby ovšem do brutosociálního produktu nebyla zahrnuta jen placená práce realizovaná přes trh, ale všechna společensky relevantní práce, tedy celý komplex neplacené práce v rodině, byl by tento sektor tím největším hospodářským sektorem vůbec. Počet hodin odpracovaných v této oblasti je totiž podle řady výpočtů roven nebo dokonce až o 28 procent přesahuje počet hodin odpracovaných v tak zvaném produktivním pracovním sektoru. Podle jiných výpočtů připadají na jednu hodinu práce placené dvě hodiny práce neplacené. De facto stojí tedy náš celý hospodářský systém na práci neplacené a to práci, která je převážně vykonávána ženami.

Skutečnost, že celá oblast reprodukce – tedy práce odehrávající se převážně v rodině – stojí tak říkajíc ekonomicky v zemi nikoho, umožňuje geniální ekonomický trik snížení výrobních nákladů, především nákladů na materiální i psychickou reprodukci pracovní síly jejich přesunem do oblasti neplacené práce v rodině, jako místa regenerace tzv. lidského kapitálu, jak se dnes označuje člověk. Neúnosnost dosavadního hrubého podcenění práce v oblasti reprodukce a nutnost jejího zhodnocení jako činnosti společensky nutné, bez níž by se sektor placené práce během několika týdnů zhroutil, se diskutuje již léta, dosud bez valných praktických výsledků. Mimo jiné i proto, že rodinná práce je do té míry komplexní, že její „vyčíslitelnost“ je v rámci matematických modelů dnešní ekonomické teorie a myšlením domínovaným peněžním odměňováním nemožná, řešitelná, podle mého soudu, pouze základním příjmem pro všechny. Nutná redefinice pojmu práce ovšem předpokládá změnu hodnotových měřítek industriální společnosti kapitalistického typu a její podstatnou humanizaci, která

by se nedotkla jen ženy ale i muže. Protože degradace člověka na pracovní sílu a vyloučení všech aspektů jeho existence, které nepřispívají k regeneraci jeho pracovní síly a nejsou monetarizovatelné, se týká byť různou formou obou pohlaví. Mimo jiné by tato změna hodnotových měřítek ovšem znamenala také ztrátu lukrativní možnosti využíváním neplacené práce v oblasti reprodukce snižovat výrobní náklady v určitých výrobních sektorech. Ohrozila by kapitalistický systém v jeho dnešní podobě, v jehož základech je nedokončená emancipace ženy pevně zabudována. Ženskému hnutí, které vystoupilo proti znehodnocení oblasti reprodukce vůči sféře produkce šlo o víc než o rovné příležitosti na pracovišti, na něž se dnes řešení ženské otázky často redukuje, ale o člověka a jeho hodnotu jako takového, o jeho celistvost a o novou rovnováhu všech jeho životních funkcí jak v oblasti vytváření statků, tak v oblasti reprodukce. A o tuto změnu se lze stále znovu pokoušet.

(Jestliže ovšem marxistický model osvobození ženy je také poplatný smithovskému dělení na produktivní a neproduktivní práci, přičemž práce v domácím hospodářství je definována jako neproduktivní, je třeba si položit otázku, zda v rámci socialistického modelu osvobození ženy, v marxistické teorii definovaného jako součást emancipace člověka a *conditio sine qua non* jeho osvobození socialistickou revolucí, by dovršení emancipace ženy možné bylo. Jisté je, že překonání rozporu mezi prací a kapitálem, sociální politika a rovnostářský charakter socialistické společnosti do značné části realizovaný i v státně socialistických diktaturách východního bloku, méně dominantní funkce kapitálu a peněz vůbec, odbourání ekonomické moci mužů znárodněním a tím i oslabení normativnosti mužských vzorů chování a jednání tyto šance alespoň do určité míry zvyšovalo. Státně socialistické společnosti byly jistě sociálnější než současné společnosti kapitalistické, i když řada vymožeností tu byla negována třídním bojem a jeho nehumánními důsledky. Nedemokratický charakter těchto společností a jejich funkcionářská mocenská struktura představovaly ovšem pro dovršení zde jistě do značné míry uskutečněné emancipace ženy značnou zábranu.)

II.

Tomuto úsilí po změně hodnotových měřítek, která je v našem případě nutnou podmínkou dovršení emancipace ženy, se kapitalistický systém ovšem snaží čelit, protože se obává, že by tato změna paradigmatu ohrozila jeho stabilitu a především by jeho mocenské struktury ztratily výhody, které jim tento systém přináší. Před tímto problémem stojí ovšem dřív či později každý společenský systém, a proto se také vytvořily strategie, jak šíření systému nebezpečných myšlenek a idejí čelit. S prvky těchto strategií se setkáváme v celé evropské historii.

Nejprostší strategie je samozřejmě ta, kterou používají totalitní systémy. Represivními metodami, jako je trestní postih, nucená emigrace a různé formy násilí, se snaží inovativní hnutí už v zárodku potlačit, jak je to dostatečně známo z historie Sovětského svazu i socialistických zemí. Účinná a úspěšná je tato strategie, jak ukazují i naše české zkušenosti s obdobím normalizace, ovšem jen do určité míry a skutečně silná inovační hnutí se jí potlačit nepodařilo. Daleko rafinovanější je strategie, kterou v naší současnosti používá systém kapitalistický a která jako cíl nesleduje potlačení inovativních hnutí a myšlenek, ale jejich integraci do stávajícího systému a jejich institucionalizaci, při níž ovšem ztratí svůj subverzivní, pro systém nebezpečný charakter. Systém tak využívá nových podnětů pro svou vlastní obnovu a zachování dynamiky svého vývoje, aniž tím ohrožuje svou stabilitu. Svým způsobem tu můžeme mluvit o instrumentalizaci nových společenských konceptů pro udržení stávajícího systému. Tento proces probíhá prakticky ve třech plynule v sebe přecházejících fázích.

V první fázi, kdy se nové inovativní koncepty a hnutí teprve začínají formovat a mají jen málo přívrženců, jsou tedy ještě slabé a plně nepronikly do společenského vědomí, se systém snaží o jejich degradaci a inhibici jejich zesměšněním, které probíhá převážně ve verbální rovině. Jedním z takových pomůcek zesměšnění druhého ženského hnutí v jeho začátcích bylo například hanobivé slovo „emance“, nadávka „ty feministko“, nebo stále opakované tvrzení, že feministkami se stávají frustrované ošklivky, které nenašly muže. Stejně tak byli ve svých počátcích vysmíváni i zelení, dnes ve Spolkové republice etablovaná politická strana.

Jestliže se rodící hnutí ukáže jako silnější než posměch, kterému je vystaveno, nastupuje druhá fáze, kdy se společnost začíná novými idejemi kriticky zabývat a vzniká více či méně intenzivní společenský diskurs. Nové ideje a koncepty nebo inovativní společenská hnutí se začínají brát vážně a roste jejich akceptace byť s kritickými výhradami. Tuto fázi prodělávalo například druhé ženské hnutí na Západě v sedmdesátých letech, hnutí zelených od konce let sedmdesátých přibližně do druhé poloviny let osmdesátých. Tato druhá fáze je obvykle nejproduktivnější fázi ve vývoji nových idejí a občanských hnutí, protože jejich určitá kritická akceptace umožňuje šíři společenského diskursu při zachování jeho dynamiky. Na konci této fáze dochází k prvním nabídkám systému podílet se na společenských institucích nebo otevření možnosti vytvářet instituce nové. V druhém ženském hnutí v Západní Evropě to bylo období vznikajících ženských referátů, prvních profesur pro feministické nebo genderové studie a ženských rad. Tato nabídka je pro aktivisty a již do jisté míry vytvořenou elitu inovativního hnutí samozřejmě lákavá slibem nejen možnosti většího vlivu na dění ve společnosti a politice, ale i vlastní kariéry. Skrývá ale v sobě nebezpečné dilema: Přistoupí-li hnutí na tuto nabídku, získává sice větší prostor pro šíření svých idejí, zároveň ale začíná víc podléhat strukturám systému a jeho fungování, to znamená, že ostří jeho inovativních impulzů se začíná otupovat. Tento proces můžeme velmi dobře sledovat u některých nevládních organizací, u nichž nabídka systému (například Světové banky) podílet se na práci původně ostře kritizované organizace často vede k tomu, že se tyto nevládní organizace stávají v rámci nutných(?) kompromisů více méně prodlouženou rukou instituce, která tuto spolupráci nabídla, nebo jsou jí dokonce zcela korumpovány. Odmítne-li ovšem inovativní hnutí nabídku systému, zachová sice své ideje v jejich původní čisté podobě, ztrácí ale možnost vlivu na společenské procesy a dostává se do izolace a bezvýznamnosti, v níž i její inovativní potenciály začínají postupně usychat, protože jim chybí kontroverze stýkání a potýkání se se systémem. Není bez zajímavosti, že toto dilema popsal už velký básník německého romantismu Friedrich Hölderlin.

Těmito nabídkami systému začíná vlastní fáze integrace nových idejí a hnutí do daného systému a jejich institucionalizace v jeho rámci, jejich definitivní „ochočení“ v součást systému. Není tomu samozřejmě tak, že inovativní potenciály by byly zcela zmařeny, něco z nich v podobě reformu zůstává zachováno a stává se dokonce určitým přínosem pro život společnosti, ovšem v rozumně podobě bez svých subverzivních hodnotových potenciálů, které by základní změnu systému umožnily.

A to je současná situace jak hnutí zeleného tak hnutí feministického, dvou nejdůležitějších inovativních hnutí sedmdesátých a osmdesátých let minulého století. Tak se například koncepce udržitelného rozvoje pod vlivem zájmů průmyslového sektoru začíná dnes proměňovat v tzv. zelenou ekonomiku (green economy), která má uchovat přírodní bohatství jeho monetarizací. Jestliže feministickému hnutí šlo o onen bod obratu od bezohledné exploatace lidských sil ve prospěch rozmnožování kapitálu a znehodnocení humánních aspektů lidské existence, o osvobození od hegemonie mužských principů a nastolení jiných hodnotových

měřítek, pak si neoliberalní kapitalismus toto osvobození předefinoval na de facto maskulinizaci ženy jejím podřízením sféře práce, aby i ženský humánní kapitál nezůstal nevyužit. Klasický dominantní mužský životní model se zde stává normou pro všechny.

Oblast neplacené práce se tím do jisté míry sice zmenšuje, ale za cenu její finanční exploatace, protože i ona se stává zdrojem kapitálu a je tím podrobena i zákonu totální funkčnosti. Feminismu přitom šlo o něco jiného, ne o podřízení oblasti domácího hospodářství tlaku trhu, ale o novou dělbu práce mezi mužem a ženou a zhodnocení práce rodinné jako mimo jiné i důležitého specifického zdroje lidské zkušenosti, zkrátka o nastolení jiných hodnot. Svým způsobem se tu tak poněkud komfortnějším způsobem dnešní neoliberalní kapitalismus vrací do období uskutečňování hrubého modelu socialistické emancipace ženy na počátku padesátých let minulého století, kdy za dovršení emancipace ženy bylo považováno její zapojení do pracovního procesu podle mužského vzoru, a ne její hospodářská nezávislost teprve jako předpoklad její emancipace.

Co tedy dělat?

Myšlenkově a ideově silná hnutí ani v případech v této situaci zcizení a předefinování jejich původního poselství zcela ztracena nejsou. Jejich utopický potenciál tvoří nevyhasnutelné živé jádro, z něhož stále znovu povstávají ony řady „Volajících na poušti“, kteří naléhavě připomínají, oč původně šlo. Dějiny křesťanství s oněmi neustávajícími pokusy o obnovení jeho původního poselství proti moci instituce církve tu mohou sloužit jako už staletími prověřený příklad. Jestli feminismus se svým poselstvím osvobození ženy jako pars pro toto osvobození člověka tuto utopickou sílu v sobě má a systému se nezdaří jej zcizit a přizpůsobit si jej svým potřebám, ukáže nejbližší budoucnost.

Na Pražské škole alternativ se podílejí:

Ekumenická akademie Praha

Občanské sdružení Ekumenická akademie Praha (EAP) je nevládní nezisková organizace, která je aktivní od roku 1995 a zaměřuje se na otázky sociální spravedlnosti, udržitelného rozvoje, vztahů církve a společnosti, a ve významné míře otázkami vztahů Severu a Jihu. Záměrem akademie je vytvářet fórum pro otevřenou diskusi o těchto otázkách a to v široké spolupráci s partnerskými institucemi doma i v zahraničí. EAP se věnuje vzdělávání dospělých a mládeže formou přednášek, studijních pobytů, seminářů, konferencí, kampaní a publikační činnosti. Od roku 2004 EAP provozuje velkoobchod se spravedlivě obchodovaným zbožím (fair trade), má vlastní obchod a prodává fairtradové zboží prostřednictvím internetu. Výnosy z obchodních aktivit slouží k financování vzdělávacích programů. V roce 2005 EAP realizovala rozvojový projekt v Zambii, který zajistil z obnovitelných zdrojů elektrifikaci školy a zdravotního střediska.

EAP iniciovala českou koalici Milostivé léto (Jubilee Czech), zaměřenou na oddlužení chudých zemí; je členem Ekumenické asociace akademií a laických center v Evropě (Oikosnet), evropské sítě EURODAD (European Network on Debt and Development), organizace World Fair Trade Organisation, zakládajícím členem Českého fóra pro rozvojovou spolupráci (FoRS), Asociace pro Fair Trade, kampaně Česko proti chudobě, národní koalice Social Watch a podílí se na práci několika dalších evropských sítí nevládních organizací a spolupracuje s desítkami organizací doma i v zahraničí.

Pro zahraniční partnery organizuje studijní cesty a pobyty v Praze a České republice. Pro domácí veřejnost a organizace všeho druhu nabízíme semináře, školení, přednášky a prezentace. Bližší informace o aktuálních tématech naší práce naleznete na našich webových stránkách.

Kontakt:

Ekumenická akademie Praha

Sokolovská 50

186 00 Praha 8

Tel.: 272 737 077 (fax a záznamník), 272 733 044

Email: ekumakad@ekumakad.cz

Web: www.ekumakad.cz

Ekumenická
Akademie
Praha

Fair & Bio

obchod s fair trade zbožím

Provozujeme maloobchod s produkty fair trade (kávou, čajem, čokoládou, kořením aj.), fair trade rukodělnými výrobky a dalším zbožím.

Fair&Bio obchod, Sokolovská 29, Praha 8 – Karlín (u metra Florenc)

Otvírací hodiny: pondělí - pátek 11.00 - 19.00

Tel.: 222 222 561

Alternativa Zdola

Globální ekonomická krize prvního desetiletí 21. století signalizuje hluboké problémy systému, který čerpá omezené přírodní zdroje bez valného ohledu k regeneračním schopnostem naší planety, vyrábí stále více zboží pro uměle vyvolávané potřeby a přitom systematicky zadlužuje konečné spotřebitele, nebyvale rozšiřuje příjmovou a majetkovou nerovnost mezi lidmi a odsouvá stále více lidí na okraj společnosti. Domníváme se, že tyto dlouhodobé problémy systému nebudou odstraněny obnovou hospodářského růstu, ale jejich řešení bude vyžadovat zásadní úpravy modelů ekonomických a společenských aktivit. Z těchto důvodů je nutné, aby se občané stali spolutvůrci potřebných změn, nespolehali se pasivně na politiky, ale aktivně navrhovali, zkoušeli a zaváděli přijatelné alternativní postupy.

V České republice existuje velké množství organizací a hnutí, které se zabývají teoretickým i praktickým rozvojem alternativního systému zdola. Úsilí o změnu je však často dílčí a roztržštěné, a proto se domníváme, že je na čase tyto různé aktivity propojovat, spojovat síly a spolupracovat na solidární a všestranně prospěšné bázi. Jedním z našich cílů je proto vytvoření propojené sítě organizací různého typu. Mohou to být družstva, ekologická, genderová či duchovní hnutí a další iniciativy a místní organizace politických stran, jedno však budou mít společné - hledají alternativy k současnému neudržitelnému systému a spoléhají přitom na aktivity zdola. Tato pestrá síť zahrnuje i spolupráci se zahraničím (s prvními kontakty na Slovensku, v Německu a Rakousku).

Stavíme na hodnotách, jimiž jsou především:

- svoboda vyjádřená v možnosti skutečného výběru životních cest, včetně nekonzumního způsobu života,
- rovnost, kterou ale neztotožňujeme s rovnostářstvím,
- přímá demokracie, neboť se domníváme, že lidé jsou dostatečně způsobilí na to, aby o společných záležitostech mohli rozhodovat sami,
- spolupráce a solidarita jako nezbytné podmínky pro rozvoj místní samosprávy a komunitního života,
- spravedlnost, která je podmínkou fungující spolupráce,
- udržitelnost veškerých, nejen ekonomických aktivit a
- tvorba a ochrana životního prostředí, tvořící základní rámec našeho uvažování.

Institucionální základ pro společnost, která by mohla naplňovat takové cíle, vidíme v samosprávné síti občanských komunit, spolupracujících nejen na úrovni ekonomické, ale i politické a kulturní. Neznamená to však, že chceme předkládat nějaký jediný správný vzor k následování - naopak v různorodosti a pestrosti vidíme sílu naší sítě.

Jde nám především o to, aby stávající organizace či hnutí vystupovaly z izolace a navazovaly spolupráci jak mezi sebou, tak především s obcemi a nabízely jim odborné a organizační zázemí pro potřebné změny. Pokud takováto spolupráce odstraní duplicitu, shromáždí potřebnou odbornou kapacitu, propojí ty, kdo umí, i ty, kdo potřebují pomoc, dosáhne synergického efektu a může významně urychlit rozvoj „zdola“ a vrátit občanům zájem o věci obce a větší podíl na politickém rozhodování.

Kontakt:

Email: info@alternativazdola.cz

Web: www.alternativazdola.cz

Eurosolar – národní sekce evropského sdružení pro obnovitelné zdroje

Základním úkolem a cílem této organizace je úplná náhrada současně používané fosilní a jaderné energie obnovitelnými zdroji energie.

Evropská organizace má v současnosti 14 národních sekcí. Byla založena v roce 1988 iniciativou politika SPD Hermanna Scheera, který byl prezidentem této organizace až do své smrti 14. října 2010. V dubnu 2011 byl jmenován posmrtně čestným prezidentem Eurosolaru. Evropská platforma vydává čtvrtletník Solarzeitalter, který má náklad 4000 kusů.

V roce 2001 inicioval Eurosolar založení Světové rady pro obnovitelné zdroje (WCRE) a s touto organizací stál u zrodu světové mezvládní organizace IRENA (International Renewable Energy Agency), která sdružuje vlády cca 140 zemí.

Evropská platforma Eurosolaru uděluje každoročně již více jak 15 let několik Evropských slunečních cen v oblastech projektů obnovitelné energie, měst a obcí iniciativních v zavádění obnovitelné energie, jednotlivcům, firmám i společnostem za jejich úsilí ve věci zavádění, výzkumu a podpory obnovitelných zdrojů.

Vedle těchto aktivit se Eurosolar podílí na mnohých konferencích - například:

- Evropská konference „Sluneční energie v architektuře a urbanistice“
- Mezinárodní konference o skladování obnovitelné energie - IRES
- Konference o biomase: „Zemědělec jako energetický a surovinový hospodář“
- Konference „Městské podniky s obnovitelnými zdroji“.

Česká sekce byla založena v roce 2000, podepsala evropský statut, který ukládá národním sekcím mít ve svém programovém prohlášení cíl úplné náhrady soudobého energetického systému obnovitelným, a od té doby stále vyvíjí činnost v tomto smyslu. Česká sekce se zabývá především propagací obnovitelné energie na školách. Za poslední čtyři roky bylo uspořádáno přes sto přednášek v různých městech České republiky, převážně na gymnáziích, fakultách i na setkáních různých spolků a sdružení či na různých kulturních událostech.

Česká národní sekce má živé a navštěvované stránky, na nichž jsou uveřejňovány překladové články z časopisu Solarzeitalter, původní články a krátké zprávy ze světa a z domova týkající se ochrany klimatu, obnovitelných zdrojů, přírodních materiálů a další témata vždy s odkazy na původní zdroje.

Eurosolar vydává memoranda na základě aktuálního dění v politice obnovitelných zdrojů, zveřejňuje je na svých stránkách a zasílá je politikům do Parlamentu ČR.

Posledních jedenáct let uděluje české sluneční ceny vždy ve dvou kategoriích – v kategorii slunečního činu (projekty, výzkum, inovace...) a v oblasti slunečního slova (politická a mediální podpora) obnovitelných zdrojů energie.

Organizace pracuje na dobrovolné bázi nízkorozpočtovým způsobem a zásadně nepřijímá žádné granty od velkých energetických firem ani od ministerstva průmyslu a obchodu. Předsedou rady sdružení je Milan Smrž, který je rovněž viceprezidentem evropské asociace.

Kontakt:

Eurosolar

Truhlářská 11

110 00 Praha 1

Tel.: +420 222 314 564

Email: info@eurosolar.cz

Web: www.eurosolar.cz

www.eurosolar.org

Masarykova demokratická akademie

Masarykova demokratická akademie, o. s. je sociálnědemokratickým think-tankem, institucí popularizující hodnoty sociální demokracie, pořádající debaty, semináře a školení.

Funkci ředitele MDA vykonává od podzimu 2011 bývalý předseda české vlády a ČSSD Vladimír Špidla. Předsedou Představenstva MDA byl v únoru 2011 na tříleté funkční období zvolen místopředseda ČSSD Lubomír Zaorálek.

MDA vznikla v roce 1896 za účasti tehdejšího vůdce sociální demokracie Josefa Steinera a pozdějšího prvního československého prezidenta Tomáše G. Masaryka. V letech vlády KSČ byla její činnost přerušena. Až do roku 2009, kdy byla přejmenována, existovala jako Masarykova dělnická akademie.

MDA spolupracuje mimo jiné s německou politickou nadací Friedrich-Ebert-Stiftung, Evropským hnutím v ČR nebo Ekumenickou akademií. Ve spolupráci s FES pořádá mimo jiné školení pro začínající sociálně demokratické politiky a političky Akademie sociální demokracie.

Kontakty:

Masarykova demokratická akademie, o. s.
Hyberská 7, 110 00 Praha, CZ
+420 224 223 757
www.masarykovaakademie.cz
www.akademiesocdem.cz

Iniciativa ProAlt

Iniciativa pro kritiku reforem a na podporu alternativ ProAlt sdružuje lidi všech profesí, generací i názorů. Odmítá necitlivé plošné škrtky a reformy v oblasti důchodů, zdravotnictví, sociální a rodinné politiky, pracovního práva, školství, vědy a kultury, tak jak jsou připravovány současnou vládní koalicí. Chce těmto škrtům aktivně čelit.

Krátkodobým cílem ProAlt je zastavit nebo aspoň zmírnit reformy v těchto oblastech. Naším dlouhodobým cílem je vytvářet sebevědomou, aktivní, solidární a všestranně udržitelnou společnost.

Činnost jsme zahájili v srpnu 2010 zveřejněním prohlášení „Společnost se škrtnout nedá“. V národním i mezinárodním měřítku hájíme sociální spravedlnost, souměřitelnost ekonomického postavení společenských vrstev a skupin, ekologickou udržitelnost, solidaritu života na planetě a demokracii jako praktickou možnost každého občana ovlivňovat svůj život i věci veřejné. Odmítáme nárůst sociálních a ekonomických nerovností, ekologickou bezohlednost, privatizaci veřejného prostoru, statků a služeb a odsouvání občanů do role těch, kdo bezmocně přihlížejí rozhodování uzavřených elit.

Organizujeme se v pracovních skupinách, které sledují a řeší problematiku jednotlivých reforem a důležitých oblastí veřejné politiky. Debaty v tematických oblastech a jejich výsledky se snažíme propojovat. Kromě dlouhodobější práce na reformních tématech reagujeme i na aktuální politické události (například jmenování Romana Jocha poradcem premiéra).

Působíme odborně i aktivisticky. Pracujeme na analýzách vládních návrhů, dáváme je do kontextu evropského a světového vývoje a usilujeme o formulaci alternativ. Publikujeme v médiích a veřejně vystupujeme. Rozdáváme letáky a organizujeme petice. Pořádáme konference, demonstrace, happeningy a přímé akce. Vítejte ve svých řadách každého, kdo se chce postavit reformám připravovaným současnou vládou. Způsobů, jak to činit, je mnoho, a každý může v ProAltu najít své místo a roli.

Věříme, že společnost se škrtnout nedá.

Kontakt:

Martin Škabraha (tel.: 732 126 617, martin.skabraha@proalt.cz)

Ondřej Lánský (tel.: 605 983 616, ondrej.lansky@proalt.cz)

Tereza Stöckelová (tel.: 777 591 994, tereza.stockelova@proalt.cz)

Web: www.proalt.cz

Socialistický kruh – SOK

Socialistický kruh - SOK - je občanské sdružení rozvíjející levicové myšlení a umění jako prostředek hledání alternativ k současnému ekonomickému, politickému a ideologickému systému. SOK se snaží propojovat filosofii, sociologii, politologii, ekonomii, umění a usiluje o všestranné vzdělávání. Pokouší se oživit myšlenku socialismu jako svobodné a spravedlivé společnosti navzdory její diskreditaci minulým režimem. SOK pořádá přednášky, konference, workshopy a vyvíjí publikační činnost.

SOK se v první řadě orientuje na otázky obecného teoretického významu, jako je např. vztah mezi ekonomikou a demokracií, charakteristika kapitalismu 20. století a globalizace, povaha současných světových krizových tendencí. Naše teoretické úsilí je též zaměřeno na hledání demokratických alternativ k současnému neoliberalně kapitalistickému světovému řádu s jeho krizovými tendencemi. Vycházíme ze západních levicových teorií a společensko-vědních analýz s cílem vyvodit z nich závěry, vztahující se k palčivým otázkám dnešní doby. Věnujeme se západním levicovým autorům, jako je Harvey, Sweezy, Wallerstein, Baran, Arrighi, Mandel, Dumenil, Lévy, Cockshott, Cottrell. Jsou to vesměs autoři, jejichž dílo je u nás stále takřka neznámé. Překlady textů ze západní levicové teorie a další materiály zveřejňujeme na naší internetové stránce (<http://sok.bz>).

Pokoušíme se rovněž západní levicové myšlení zpřístupnit širší veřejnosti. Za tím účelem byla založena edice SOK, v níž dosud vyšlo na deset titulů.

Uvědomujeme si, že levice dnes nemá jasné a přesvědčivé odpovědi na naléhavé problémy současného světa. SOK se nechce omezovat jen a pouze na rovinu čistě teoretickou, nýbrž si též klade otázky týkající se současné světové i české politiky, postavení levice v dnešním světě a v naší zemi a dlouhodobého levicového programu.

Kontakt:

Email: sok@sok.bz

Web: <http://sok.bz>

Socialistická Solidarita (SocSol)

SocSol je organizací aktivistů, kteří jsou přesvědčeni, že kapitalismus nefunguje a musí být nahrazen jiným systémem. Jako alternativu nabízí systém, který nazývá socialismem zdola. Jedná se o systém samosprávných rad, jež rozhodují o politických i ekonomických otázkách. Demokracie zde není omezena na hlasování jednou za čtyři roky, ale proniká dennodenně všemi oblastmi života společnosti. To umožňuje začít vytvářet společnost bez nezaměstnanosti, bez chudoby, bez útlaku.

SocSol naprosto odmítá režimy bývalého východního bloku v ČSSR, SSSR, ale také v Číně, na Kubě atd. Považujeme je za tzv. státněkapitalistické režimy. Hlásí se k tradici levicové opozice vůči těmto režimům.

SocSol se také zapojuje do nejrůznějších hnutí, která se snaží bojovat proti nejrůznějším nespravedlnostem. Od svého počátku byla iniciátorem nebo spoluiniciátorem Iniciativy proti rasismu, Iniciativy proti válce, Iniciativy Ne základnám, ProAltu a řady dalších. Organizovala výpravy na Evropská sociální fóra a účastnila se všech protestů proti úsporným opatřením a škrtkům.

Vydává měsíčník Solidaritu a zaznamenává zajímavé debaty a akce na TV Solidarita.

Kontakt:

www.socsol.cz

www.solidarita.tv

info@socsol.cz

Česká koalice Social Watch

Social Watch je mezinárodní síť občanských organizací usilujících o vymýcení chudoby a jejích příčin, o ukončení všech forem diskriminace a rasismu, o zajištění spravedlivé distribuce bohatství a naplňování lidských práv. Social Watch prosazuje mír, sociální, ekonomickou, environmentální a genderovou spravedlnost a zdůrazňuje právo každého člověka nežít v chudobě.

Síť Social Watch vznikla v roce 1995 s cílem nezávisle sledovat dodržování závazků, přijatých na konferenci Organizace spojených národů o sociálním rozvoji v Kodani v roce 1995 a na Konferenci o ženách v Pekingu v témže roce. Na těchto konferencích bylo poprvé definováno odstranění chudoby a rovnost pohlaví jako společný celosvětový cíl – jeden z hlavních vedle míru a lidských práv.

Social Watch vydává každoroční zprávy o pokroku a nedostatcích v boji proti chudobě a za rovnost mužů a žen (většina lidí žijících v chudobě jsou ženy). Výroční zprávy se staly první stálou monitorovací iniciativou v oblasti sociálního rozvoje a rovnosti pohlaví na národní úrovni a poprvé spojily tato dvě témata v nadnárodním měřítku.

Social Watch vyzývá vlády, OSN a mezinárodní organizace k odpovědnosti za naplnění národních, regionálních a mezinárodních závazků k vymýcení chudoby.

Česká koalice Social Watch vznikla v roce 2008 a hlavními tématy, na která se zaměřuje, jsou:

Chudoba a sociální práva
Rozvojová spolupráce
Genderová spravedlnost
Životní prostředí
Migrantí a menšiny

Členy české koalice Social Watch jsou: Ekumenická akademie Praha, Gender Studies, Fórum 50 %, Trast pro ekonomiku a společnost, NESEHNUTÍ, Masarykova demokratická akademie, Eurosolar.

Další informace a publikace ke stažení naleznete na
www.socialwatch.cz
www.ekumakad.cz/cz/projekty/social-watch
www.socialwatch.org

V současné době koordinuje českou koalici Social Watch Ekumenická akademie Praha.

Kontakt:
Ekumenická akademie Praha
Sokolovská 50,
186 00 Praha 8
Tel./fax: 272 737 077
Email: karolina@ekumakad.cz
Web: www.ekumakad.cz

Nová antikapitalistická levice

Nová antikapitalistická levice (NAL) vznikla koncem roku 2009 za účasti několika skupin i neorganizovaných osobností tehdejší radikální levice. Za jejím vznikem stála myšlenka spojit síly všech antikapitalistických aktivistů a vytvořit politickou alternativu k velkým parlamentním levicovým stranám, které podle nás nejsou schopné vypořádat se s výzvami světové hospodářské, politické a environmentální krize.

Ve svém programu se hlásíme k potřebě systémových změn, k nutnosti překonat kapitalismus, nikoliv jej pouze reformovat a dávat mu „lidskou tvář“. Požadujeme kromě jiného vyvlastnění strategických odvětví ekonomiky (finančnictví, energetika, vodní hospodářství, zbrojní výroba) a jejich postavení pod kontrolu demokraticky volených rad zaměstnanců. Rovněž voláme po deprivatizaci veřejných služeb, zákazu podnikání společností sídlících v daňových rájích, povinném prokazování původu velkých majetků, zavedení progresivního zdanění fyzických i právnických osob, zvýšení minimální hodinové mzdy, podpoře družstevnictví, uzákonění všeobecného referenda a zavedení odvolatelnosti všech volených zástupců jejich voliči.

NAL dlouhodobě pracuje v rámci hnutí proti vládním neoliberálním reformám a útokům na veřejné služby (školné, privatizace zdravotnictví a důchodů, demontáž systémů postavených na solidaritě ve společnosti). Zároveň se systematicky angažujeme v obraně Romů, obyvatel ghatt, lidí bez domova a dalších skupin, které čelí násilným útokům ze strany neonacistů a snaze politických elit učinit z nich obětní beránky za dnešní tristní stav společnosti. Klademe důraz na aktivní a plnohodnotnou participaci členů těchto skupin ve společném boji a těší nás, že mezi našimi nejbližšími sympatizanty jsou právě třeba i Romové.

Všem neprivilegovaným lidem, zaměstnancům, nájemníkům apod. nabízíme bezplatné služby právní poradny, kterou mohou využít na obranu svých práv v konfrontaci s „mocnými“ státními úředníky, manažery nebo zaměstnavateli.

Členky a členové NAL jsou publicisticky aktivní zejména v časopise Nová levice a na webu Antikapitalista.cz. Jako organizace pořádáme četná diskusní setkání nad různými tématy. Každý rok také organizujeme v letních měsících kemp otevřený širší, levicově smýšlející veřejnosti, kde dochází k tříbení myšlenek, zajímavým debatám i sociálním kontaktům různých levicových skupin a aktivistů.

NAL dlouhodobě usiluje o vytvoření aktivistické politické strany s antikapitalistickým programem nalevo od ČSSD a KSČM a hledá pro tuto myšlenku spojení.

Nadace Rosy Luxemburgové

Nadace Rosy Luxemburgové – Rosa Luxemburg Stiftung (RLS)
Varšavská kancelář RLS – regionální kancelář pro střední a východní Evropu

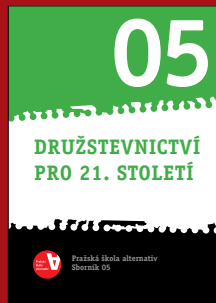
Nadace Rosy Luxemburgové se obecně zabývá politickým vzděláváním. Ideově je blízká německé politické straně DIE LINKE, která má vlastní frakci ve Spolkovém sněmu. Sídlo nadace se nachází v Berlíně, kde působí od roku 1990.

Nadace spolupracuje s mnoha partnery po celém světě. Od roku 2003 existuje regionální kancelář ve Varšavě, která má na starost následující země: Polsko, Českou republiku, Estonsko, Litvu, Lotyšsko, Slovensko a Maďarsko. Regionální kancelář pro střední a východní Evropu podporuje projekty, které se věnují otázkám integrace v rámci Evropské unie, sociální spravedlnosti a rovného postavení.

Další odkazy:
Varšavská kancelář RLS: www.rls.pl
Centrála nadace RLS v Berlíně: www.rosalux.de/stiftung.html

Sborník Pražské školy alternativ číslo 05 vyšel pod názvem DRUŽSTEVNICTVÍ PRO 21. STOLETÍ

ÚVOD:

- **Družstevnictví jako významný stabilizační faktor každé národní ekonomiky**
Jiří Silný (Ekumenická akademie Praha)
- **Družstevnictví – naděje na lepší svět na Pražské škole alternativ 2011 – 2012**
Vlasta Hábová (Alternativa Zdola)
- **České družstevnictví v sevěření dogmat odcházející civilizace**
Vlasta Hábová (Alternativa Zdola)

HODNOTY A PRINCIPY DRUŽSTEVNICTVÍ

- **Úloha družstev v podpoře demokracie, zaměstnanosti a malé ekonomiky: Proč a jak začít s družstevním podnikáním?**
Magdalena Hunčová (Klub samosprávného lidového podnikání)
- **Demokratické rozhodování – základ úspěšnosti družstevnictví**
František Stočes (Alternativa Zdola)
- **Kde peníze nejsou pánem, ale sluhou: Specifika financování družstev**
Naďa Johanisová (Fakulta sociálních studií, Masarykova Univerzita, Brno)
- **Mezinárodní souvislosti družstevnictví**
Jiří Svoboda (Družstevní asociace České republiky)

Z PRAKTICKÝCH ZKUŠENOSTÍ DRUŽSTEVNÍHO PODNIKÁNÍ

- **Jak založit zaměstnanecké družstvo**
Mira Luna
- **Příběh ARKADIE**
Josef Hon
- **Kulturní noviny - první družstevní periodikum v České republice**
Jiří Plocek (Kulturní noviny)
- **Družstvo – jeho obsah a legální forma (Ze zkušeností Družstva lidových akcionářů)**
Eva Krtková (Klub samosprávného lidového podnikání – společnost pro zaměstnaneckou participaci, o.s.)

Sborník si můžete objednat na emailové adrese: alternativy@ekumakad.cz. Publikaci si můžete také vyzvednout osobně v obchodě Ekumenická akademie Praha Fair & Bio, Sokolovská 29, Praha 8 - Karlín. Jen 100 metrů od stanice metra Florenc. Otevřeno každý pracovní den od 11.00 do 19.00.

Pražská škola alternativ, podporovaná finančně Nadací Rosy Luxemburgové, nabízí v pravidelných intervalech přednášky, semináře a workshopy k aktuálním politickým, kulturním, ekologickým a ekonomickým tématům. Akce se konají každé pondělí mimo prázdnin od 18:00, místo konání DIVUS, jižní křídlo, Bubenská 1, Praha 7 (budova bývalých Elektrických, později dopravních, podniků, nad stanicí metra Vltavská, vchod od magistrály).